

อนุสรณ์งานฌาปนกิจศพ
นางเชย วัชราภัย

ศิลป : ธนิต ผดุงศิลป์
บรรณาธิการ : คุณหญิงพรพรรณ ธารานุมาศ

อนุสรณ์งานฌาปนกิจศพ
นางเชย วัชราภัย

พิมพ์เป็นธรรมบรรณาการที่ระลึก

ณ เมรุวัดมกุฎกษัตริยาราม

วันอังคาร ที่ ๑๗ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๘

กำหนดการฌาปนกิจศพ

นางเชย วัชราภัย

ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม กรุงเทพมหานคร

วันอังคาร ที่ ๑๗ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๘

เวลา ๑๗.๐๐ น.

วันเสาร์ ที่ ๑๔ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๘

เวลา ๑๙.๓๐ น. สวดพระอภิธรรม

วันอาทิตย์ ที่ ๑๕ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๘

เวลา ๑๙.๓๐ น. สวดพระอภิธรรม

วันจันทร์ ที่ ๑๖ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๘

เวลา ๑๙.๓๐ น. สวดพระอภิธรรม

วันอังคาร ที่ ๑๗ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๘

เวลา ๑๐.๓๐ น. พระสงฆ์ ๑๐ รูป สวดพระพุทธมนต์

เวลา ๑๑.๐๐ น. ถวายภัตตาหารเพล

เวลา ๑๒.๓๐ น. มาติกา บังสุกุล

เวลา ๑๕.๐๐ น. พระญาณวิริยาจารย์ เจ้าอาวาสวัดธรรมมงคล
แสดงพระธรรมเทศนา ๑ กัณฑ์

เวลา ๑๗.๐๐ น. ประชุมเพลิง

จึงขอกราบเรียนและเรียนเชิญมาด้วยความเคารพ

นางศรี-นายอุ่น อุณห์ศิริ

ศาสตราจารย์ถาวร-รองศาสตราจารย์มนทกานติ วัชราภัย

คุณหญิงพรพรรณ-นายมนูญ ธารานุมาศ

เจ้าภาพ

อนุสรณีย์

ธรรมกถา

ประมวลภาพ

ชีวิต

นางเชย วัชราภัย

๗๙ ปี ๑๑ เดือน

รับพระราชทานเข็มพระนามาภิไธยย่อ ส.ก.
ณ มหาวชิราลงกรณราชวิทยาลัย
จ. พระนครศรีอยุธยา

นางน้อม กรณีศรีสำรวจ

นาย ตัน เซี่ยวคอง อนุกูลสยามกิจ

ขอ ....

ในงานมงคลสมรส ระหว่างนายสหัส วัชราภัย กับ นางสาวเชย อนุกูลสยามกิจ ที่ถนนพระสุเมรุ เชิงสพานผ่านฟ้าลีลาศ ประตูช่องกุฎิที่ ๒ ณ วันที่ ๘ มีนาคม พระพุทธศักราช ๒๔๖๙ เวลา ๕ ล.ท. เพื่อ..................ประสิทธิประสาท .... พรและ .... หลั่งน้ำพระพุทธมนต์ เพื่อเปนศิริสวัสดิ์มงคลแก่คู่บ่าวสาวต่อไป

บุตร ธิดา

บุตร ธิดา

ทำบุญร่วมกับนางน้อม กรณีศรีสำรวจ
ผู้เป็นมารดาของสามี

ชื่นชมกับความสำเร็จของบุตร – ธิดา
ณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ท่ามกลางความสุขกับน้อง ลูก หลาน

ณ บ้านผ่านฟ้า

สองคนพี่น้อง

งานประจำ

วันส่งลูกชายไปศึกษาต่อ ณ สหรัฐอเมริกา

ให้พรครอบครัวของลูกชาย

วันที่มีความสุขกับหลานอีกกลุ่มหนึ่ง

วันแต่งงานหลานรัก

หลานย่า

หลานย่า

ทำบุญเสมอ

ให้พรน้องและหลาน

เลี้ยงอาหารเด็กนักเรียนวันอาทิตย์

แจกกระเป๋าแก่นักเรียนที่ขาดแคลน

แจกของในวันเกิด

ให้พรบริวารในบ้านผ่านฟ้า

พักผ่อน

เตรียมเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท
วันลูกสาวเข้าเฝ้าฯ รับพระราชทานน้ำพระมหาสังข์
ศุกร์ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๑๒
ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน

ความสุขกับผู้ใกล้ชิด

สมเด็จพระญาณสังวร มาเจริญพระพุทธมนต์
ในวันคล้ายวันเกิดครบ ๗๕ ปี
๒๑ สิงหาคม ๒๕๒๓

พระญาณวิริยาจารย์ เจ้าอาวาสวัดธรรมมงคล
มาเยี่ยมหลายครั้งระหว่างป่วย ๖ ปี

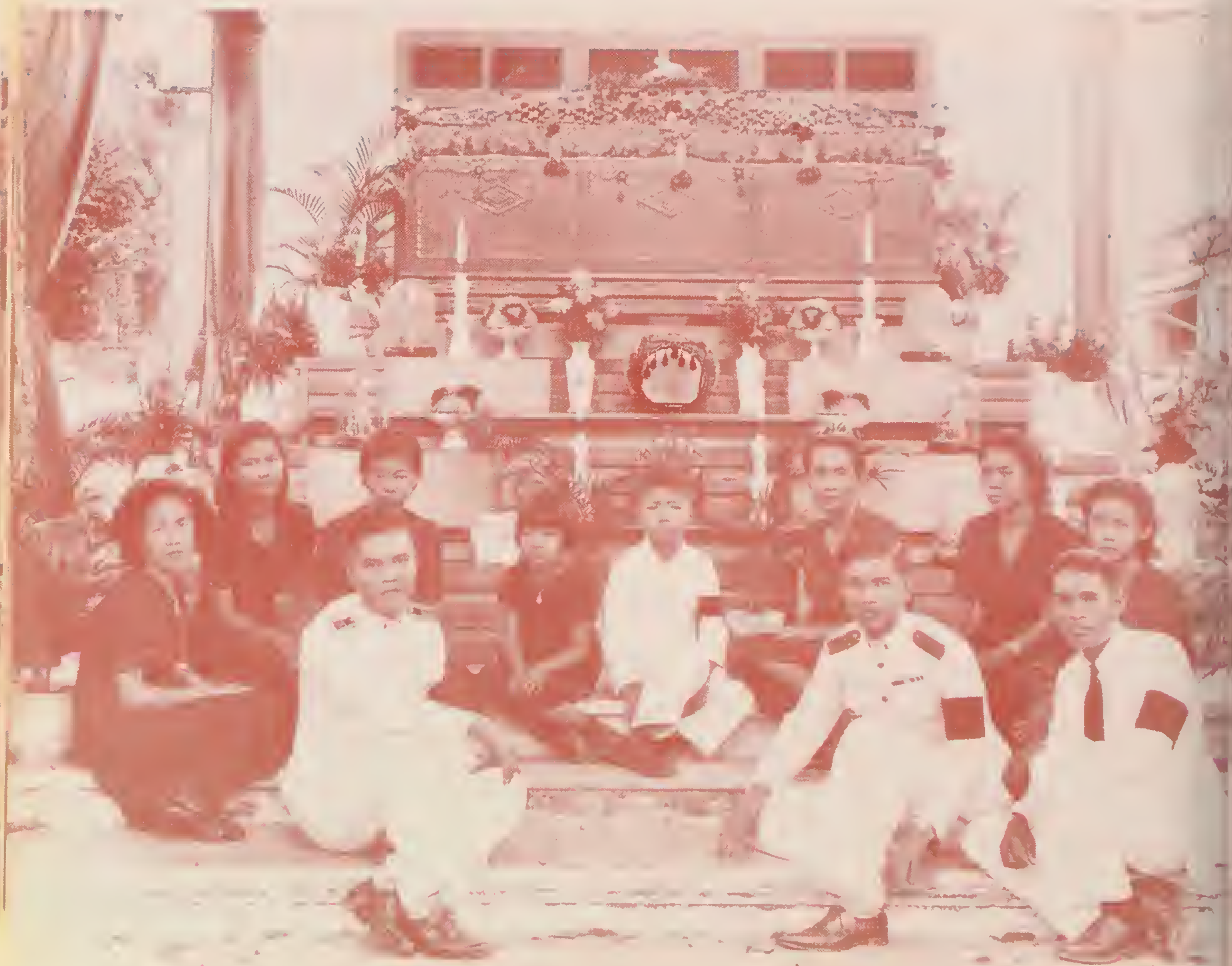
หลานชายคนเดียว บรรพชาให้คุณย่า
ในเดือนพฤษภาคม ระหว่างคุณย่าป่วย
ครั้งสุดท้าย พ.ศ. ๒๕๒๘

ผู้ที่ได้รับการอุปการะมาตั้งแต่เกิด
อุปสมบทให้ ณ วัดบวรนิเวศวิหาร
เมื่อท่านป่วยครั้งสุดท้าย

นักเรียนในอุปการะอุปสมบทให้
ณ วัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อท่านป่วยครั้งสุดท้าย

งานศพนายสหัส วัชราภัย ผู้เป็นสามี
ประมาณปี พ.ศ. ๒๔๙๐

ณ ศาลาหน้าวิหาร วัดมกุฏกษัตริยาราม

๒๒ กรกฎาคม – ๑๗ กันยายน ๒๕๒๘

บุตร ธิดา

ธิดา

ครอบครัวของบุตร

ญาติ

บริวาร

นักเรียนในอุปการะ

ผู้ดูแลใกล้ชิดจนวาระสุดท้าย
สมร ศรี นิด

พระอริยศีลาจารย์ เจ้าอาวาสวัดสังข์กระจาย
ผู้เป็นญาติ มาเยี่ยมศพในวันแรก
ณ บ้านผ่านฟ้า

คุณหญิงโมลี่ คอมันตร์
ลูกผู้น้อง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
บำเพ็ญกุศล
พุธ ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๒๘

คณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
สวนกุหลาบ รุ่น ๘๒ – ๘๔

บำเพ็ญกุศล

ศุกร์ ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๒๘

น้อง ลูก หลาน
บำเพ็ญกุศล
เสาร์ ๒๗ กรกฎาคม ๒๕๒๘

นายสหัส วัชราภัย
ผู้เป็นสามี
ถึงแก่กรรมตั้งแต่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๘

นางเชย วัชราภัย

รูปํ ชีรติ มจฺจานํ นามโคตฺตํ น ชีรติ

ร่างกายของสัตว์ย่อยยับได้

แต่ชื่อและสกุลไม่ย่อยยับ

ประวัติสังเขป นางเชย วัชราภัย
ดร.ถาวร วัชราภัย

นางเชย วัชราภัย เป็นธิดาคนโตของ นายคง อนุกูลสยามกิจ กับ นางเจียน เกิดวันที่ ๒๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๔๘ ณ ประเทศสิงคโปร์ มีน้องร่วมบิดามารดาคนหนึ่งคือ นางศรี ซึ่งได้สมรสกับ นายอุ่น อุณห์ศิริ และมีน้องร่วมบิดาอีกหนึ่งคนชื่อ นายแจ่ม เมื่ออายุได้ ๙ ขวบได้ย้ายติดตาม บิดา มารดา ย่า และอา เข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯ หลังจากปู่ คือ พระยาอนุกูลสยามกิจอุปนิกษิตสยามรัฐ (ตันกิมเจง) กงสุลใหญ่ประจำสิงคโปร์ ถึงแก่อนิจกรรมได้ไม่นาน

เมื่ออายุ ๒๑ ปี ได้สมรสกับ นายสหัส วัชราภัย บุตรคนโตของ พระกรณีศรีสำรวจ (แดง วัชราภัย) กับ นางน้อม แซ่ตั้ง มีบุตรและธิดารวมทั้งสิ้น ๕ คน สามคนแรกเสียชีวิตตั้งแต่ยังเยาว์วัย คนที่ ๔ คือ ศาสตราจารย์ ดร. ถาวร วัชราภัย และคนสุดท้องคือ คุณหญิงพรพรรณี ธารานุมาศ มีหลานย่า ๒ คน เกิดจากบุตรชาย กับ รองศาสตราจารย์มนทกานติ (นามสกุลเดิม หาญอุตสาหะ) คือ นายวัชรพัธ และ เด็กหญิงทวิติย์ ส่วนธิดา สมรสกับ นายมนูญ ธารานุมาศ แต่ไม่มีหลานยาย

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๘ ขณะที่สงครามโลกครั้งที่สองยังไม่สงบ นายสหัส ผู้สามีถึงแก่กรรมด้วยโรคหัวใจ ขณะที่บุตรอายุได้ ๑๑ และ ๙ ขวบตามลำดับ ท่านได้เลี้ยงบุตรธิดาทั้งสองด้วยตนเองมาตลอด โดยได้สนับสนุนให้เล่าเรียนเต็มที่ เพื่อหวังให้ลูกได้มีวิชาใส่ตัวเองไว้เลี้ยงชีพเป็นสำคัญ ท่านผู้นี้มีฝีมือในการทำขนมและการฝีมือ จึงได้ทำไว้ใช้เอง และทำไปเพื่อทำบุญเป็นนิจ นอกจากนี้ยังมีงานอดิเรกคือการปลูกต้นไม้ ได้มีความพยายามหาไม้ประดับพันธุ์แปลก ๆ จากทั้งภายในและภายนอกประเทศมา

ปลูกไว้ทั่วบริเวณบ้าน เป็นที่ชื่นชมเป็นอันมากของลูกหลาน คนในบ้านและบรรดาแขกผู้มาเยี่ยม

เรื่องการทำบุญและทำทาน นอกจากจะทำสิ่งของเพื่อถวายพระหรือบริจาคแก่ผู้ที่ต้องการแล้วยังบริจาคเงินให้สภากาชาด โรงพยาบาล วัด และกลุ่มต่าง ๆ ไปเพื่อเป็นกุศลสาธารณประโยชน์ตามโอกาสเสมอมา

ตลอดระยะเวลาที่ท่านมีชีวิตอยู่ ๘๐ ปี นับว่าสุขภาพอยู่ในเกณฑ์ดีมาตลอด มีการป่วยหนักอยู่สองครั้งเท่านั้น ครั้งแรกเป็นมะเร็งในมดลูก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๕ ซึ่งรักษาด้วยการฝังแร่เรเดียมจนหายเป็นปกติ ครั้งที่สองเริ่มป่วยมีอาการความจำเลอะเลือน ประมาณ พ.ศ. ๒๕๒๒ และทวีความรุนแรงขึ้นช้า ๆ ภายหลังแพทย์วินิจฉัยว่าเป็นโรคสมองเสื่อมจากชราภาพ (ALZHEIMER'S DISEASE) ซึ่งสมองเสื่อมเร็วกว่าปกติ และยังไม่มียาที่หยุดการเสื่อมนี้ได้ในปัจจุบัน ขณะที่อาการกำเริบขึ้นเรื่อย ๆ ร่างกายก็อ่อนแอลงทุกวัน นายแพทย์ที่รักษาทุกท่านได้พยายามอย่างหนักที่จะรักษาสุขภาพให้ทรงไว้ โดยให้การรักษาพยาบาลทั้งที่บ้านและไปรักษาที่โรงพยาบาลหลายครั้งเมื่อจำเป็น ตลอด

ระยะเวลาประมาณ ๖ ปีที่ป่วย ทั้ง ๆ ที่ทราบว่าเป็นโรคที่รักษาไม่หาย ลูกหลาน ญาติและผู้ที่คุ้นเคยทั้งหลายก็ได้เห็นในความพยายามอย่างเต็มที่ของแพทย์ทุกคน ตลอดถึงผู้พยาบาลทั้งหลายกอปรกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ทางการแพทย์ที่สามารถทำให้ท่านผู้ป่วยมีชีวิตอยู่ได้โดยมิต้องได้รับทุกข์ทรมานมากนัก นับว่าเป็นที่น่าสรรเสริญอย่างยิ่ง

แล้วในที่สุดเมื่อร่างกายอ่อนแอมากก็เกิดอาการหัวใจล้มเหลว และถึงแก่กรรมในระยะเวลาต่อมาไม่นานนัก เมื่อเวลา ๒๒.๓๐ น. ของวันอาทิตย์ที่ ๒๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๒๘ ณ บ้านเลขที่ ๕๙๑ ถนนพระสุเมรุ นิวาสสถานแห่งเดียวที่ได้พำนักอยู่เกือบตลอดเวลาจนถึงวาระสุดท้ายตามความปรารถนาของท่าน ท่ามกลางความอาลัยของ น้อง ลูก หลาน ญาติ และผู้ใกล้ชิดพร้อมเพรียงกัน

ต้นตระกูลของนางเชย วัชราภัย

ถาวร วัชราภัย

ตระกูลของนางเชย สืบย้อนขึ้นไปได้ประมาณ ๒๐๐ ปี ทราบว่า **ตันก๊วดเตี่ยง** ย้ายถิ่นจากเมืองจีนไปอยู่เมืองมะละกา (ปัจจุบันอยู่ในประเทศมาเลเซีย) กับลูกชายสองคน ชื่อ อูลอง และ ต๊กเสง ขณะที่ ต๊กเสง (พ.ศ. ๒๓๔๑—๒๓๙๓) ผู้น้อง ซึ่งเป็นทวดของนางเชย กำลังเป็นหนุ่ม ต้องการผจญภัยเพื่อแสวงหาโชคจึงได้ตัดสินใจเดินทางไปเกาะสิงคโปร์ในขณะที่ผู้คนเริ่มอพยพเข้าไปในยุค ๑๐ ปีแรกของการบุกเบิก ต๊กเสงได้เริ่มต้นค้าขาย ในระยะแรกมีแต่ความขยันกับความประหยัดเป็นทุน ต่อมาพวกโจรสลัดคุกคามบริเวณรอบเกาะมากขึ้น จึงรวมกลุ่มกับคนอังกฤษและคนจีนต่อสู้กับโจรเป็นเวลานานจนโจรล่าถอยไป กลุ่มนี้ภายหลังมีบทบาทมากในการบริหารเมืองสิงคโปร์ นอกจากดูแลความทุกข์สุขของราษฎรตามปกติแล้ว ยังเริ่มเปิดการค้าขายกับต่างประเทศ ในเวลาต่อมาไม่นานสิงคโปร์เจริญรุ่งเรืองขึ้น ผู้คนมีความเป็นอยู่ดีขึ้น ขณะนั้น ต๊กเสง

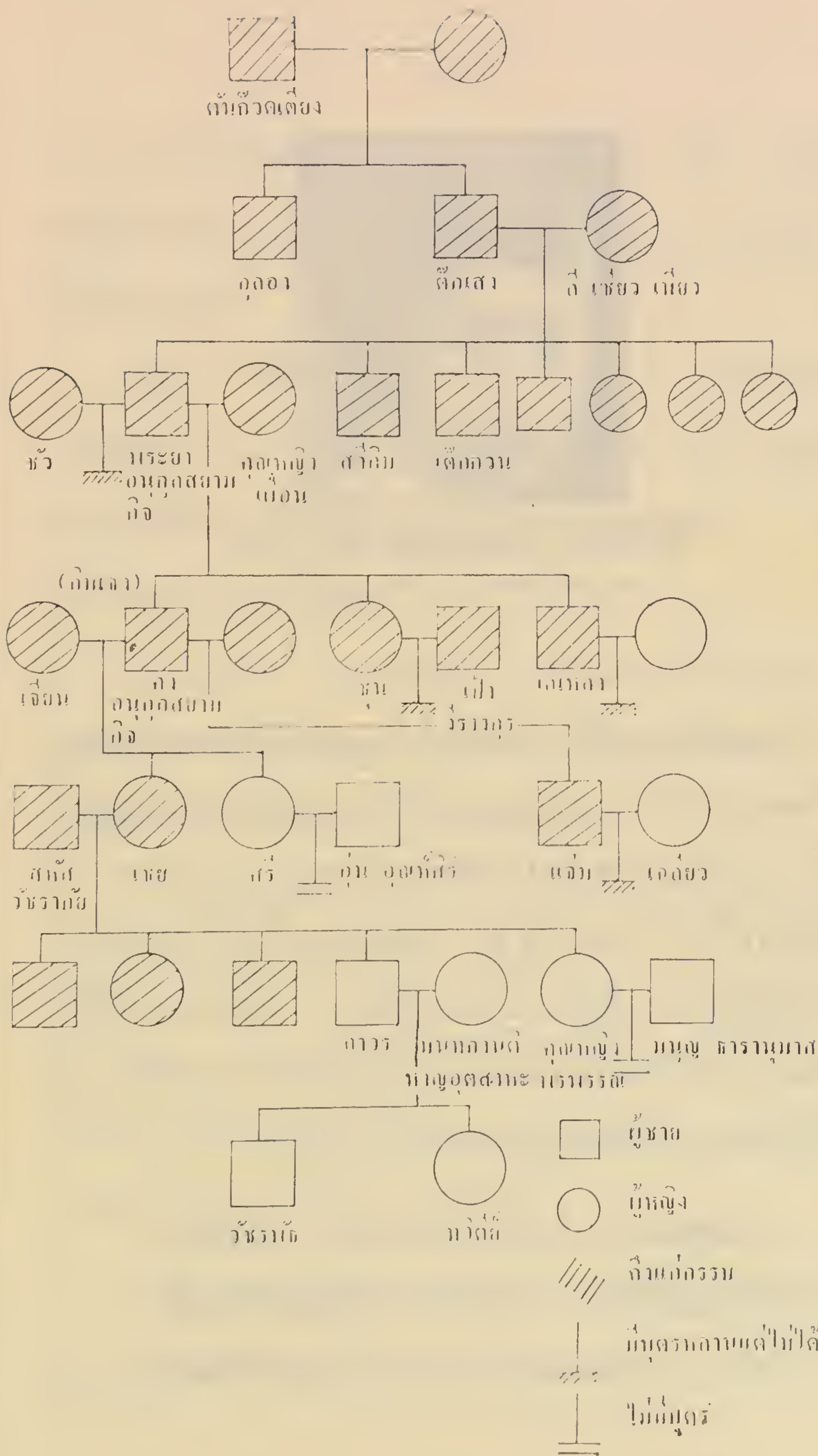
ก็ทำมาค้าขึ้น เนื่องด้วยท่านเป็นคนโอบอ้อมอารี ชอบช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ได้เห็นว่าการรักษาพยาบาลคนไข้ในเมืองสิงคโปร์ในขณะนั้นยังล้าหลังอารยประเทศอยู่มาก ที่ทำกันอยู่ขณะนั้นเป็นโรงพยาบาลแบบจีนสมัยโบราณ จึงคิดสร้างโรงพยาบาลที่ทันสมัยขึ้นเป็นแห่งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๗ โดยใช้เงิน ๗,๐๐๐ เหรียญ หากคิดค่าเงินเพิ่ม ๓๐๐ เท่า ในระยะ ๑๔๑ ปี ที่ผ่านมาจะเป็นมูลค่าปัจจุบันประมาณ ๖๐ ล้านบาท ปัจจุบันโรงพยาบาลนี้ยังคงชื่อ ตันต๊กเสง ไว้ และได้ขยายกิจการออกไปมาก ย้ายที่ตั้งไปแล้ว ๒ ครั้ง เป็นโรงพยาบาลที่มีขนาดใหญ่เป็นที่สองของประเทศสิงคโปร์

ตันกิมเจง (พ.ศ. ๒๓๗๒—๒๔๓๕) ปู่ของนางเชยซึ่งเป็นบุตรชายคนโตของ ตันต๊กเสง มีน้องชาย ๒ คน และน้องสาวอีก ๓ คน ท่านผู้นี้และน้องชายคนเล็ก (ตันเต๊กกวน) ซึ่งย้ายกลับไปมะละกา ได้เจริญรอยตามบิดามาตลอดด้วยความสามารถของตนเอง ทำให้ทั้งสองท่านอยู่ในกลุ่มผู้บริหาร และบริจาคเงินเพื่อการแพทย์และการศึกษาแก่เมืองสิงคโปร์ และมะละกา ตามลำดับ ในปี พ.ศ. ๒๓๙๕

ตันกิมเจง ได้บริจาคเงินอีก ๒,๐๐๐ เหรียญ เพื่อขยายกิจ-การของโรงพยาบาลที่บิดาสร้างไว้ นอกจากจะมีชื่อเสียงในประเทศสิงคโปร์แล้ว ยังได้รับความไว้วางพระราชหฤทัยจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งเป็นกงสุลไทยคนแรกประจำสิงคโปร์อีกด้วยเมื่อวันที่ ๒๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๐๖ และได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ เป็น **พระยาอนุกูลสยามกิจอุปนิกษิตสยามรัฐ** ได้สมรสกับ **คุณหญิงเผือน** หลังจากภรรยาเดิมถึงแก่กรรม มีบุตรชายชื่อ คง (บิดานางเชย) ธิดาชื่อ ชุน (นางชุน วีรางกูร) ซึ่งย้ายถิ่นฐานมาอยู่ประเทศไทย ส่วน เฮเหลง บุตรชายคนสุดท้องคงอยู่สิงคโปร์ต่อไป

พระยาอนุกูลสยามกิจฯ นอกจากทำหน้าที่เป็นกงสุลใหญ่แล้ว ยังปฏิบัติภารกิจถวายแด่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในด้านต่าง ๆ อีกเป็นอันมาก ซึ่ง **คุณณัฐวุฒิ สุทธิสงคราม** ราชบัณฑิตในประเภทประวัติศาสตร์ได้ค้นคว้าและรวบรวมพิมพ์ชีวิตและผลงานของท่านไว้ในคราวสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ครบรอบ ๒๐๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๒๕) หนังสือนั้นมีความยาวถึง ๒๗๖ หน้า ยิ่งกว่านั้น

ท่านยังเป็นที่โปรดปรานและไว้วางพระราชหฤทัย ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ เป็นพิเศษ จะเห็นได้จากเมื่อครั้งที่พระองค์ท่าน เสด็จประพาสสิงคโปร์ ซึ่งเป็นการเสด็จฯ ต่างประเทศครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๓ ได้เสด็จฯ ไปประทับที่บ้านของพระยาอนุกูลสยามกิจฯ และได้พระราชทานเงิน ๑,๐๐๐ เหรียญ สมทบในการขยายกิจการของโรงพยาบาลตันต๊กเสง อีกด้วย ลูกหลานเหลนของ ๓ ท่านที่กล่าวถึงมีมากมายหลายคนมีตำแหน่งหน้าที่ที่สำคัญในการงานในสิงคโปร์ มาเลเซีย และไทย อีกหลายคนประสบความสำเร็จในด้านธุรกิจ และการเกษตรโดยเฉพาะ เป็นผู้บุกเบิกในการปลูกยางพาราเพื่อการค้าในภูมิภาคนี้ จึงนำเรื่องต้นตระกูลสายตรงเท่านั้นมาเขียนไว้ในแผนภูมิต่อไปนี้

ผู้ชาย
ผู้หญิง
ถึงแก่กรรม
มีบุตรหลานแต่ไม่ได้เขียนไว้ ณ ที่นี้
ไม่มีบุตร

ชีวิตของคุณแม่เชย วัชราภัย

คุณหญิงพรพรรณ ธารานุมาศ

ตั้งแต่จำความได้ ข้าพเจ้าก็เห็นคุณแม่ทำงานอยู่เสมอ งานที่คุณแม่ทำเป็นงานที่คุณแม่ทำได้คนเดียวโดยไม่ต้องพึ่งพาผู้อื่น นับตั้งแต่การเย็บปักถักร้อย ทำขนม ทำอาหาร ทำดอกไม้ประดิษฐ์ จัดดอกไม้สด ตลอดไปจนถึงการปลูกกล้วยไม้ และงานอื่น ๆ อีกมากมายหลายอย่าง ผลิตผลจากฝีมือของคุณแม่นั้นท่านมักแจกจ่ายไปให้ญาติสนิทมิตรทั่วไป นอกเหนือจากการถวายแด่พระภิกษุสามเณรแล้ว

งานที่คุณแม่ทำนั้นไม่ใช่งานอดิเรก หรืองาน
ที่ทำในเวลาว่าง แต่เป็นงานที่คุณแม่ทำเป็น
งานประจำ ทำอย่างสม่ำเสมอ และทำได้ดีมาก

คุณแม่มีชีวิตอันสุขสบายจนอายุได้ ๔๐ ปี คุณพ่อสหัสก็จากไป และถัดมาอีกเพียงหนึ่งปี คุณยายเจียนก็จากไปอีกคนหนึ่ง

คุณแม่ต้องเลี้ยงลูก ๒ คนแต่เพียงผู้เดียว ตั้งแต่ลูกชายอายุเพียง ๑๑ ขวบ และลูกสาวอายุเพียง ๙ ขวบ แต่คุณแม่ยังมีบุญที่มีคุณน้าศรีซึ่งเป็นน้องสาวเพียงคนเดียว และสนิทสนมรักใคร่กันมาก

นอกจากนั้น คุณแม่ยังเป็นที่รักและนับถือของคุณอาลูกหลานและญาติทุกคน เพราะคุณแม่มีความโอบอ้อมอารีต่อทุกคนรวมทั้งบริวารเป็นจำนวนมาก

เมื่อคุณพ่อจากไปแล้ว คุณแม่เริ่มกระเหม็ดกระแหม่และคิดมากเพื่อเลี้ยงลูกทั้งสองคนด้วยตนเอง ท่านไม่ชอบเที่ยวเตร่ เพราะท่านตั้งใจจะส่งลูกทั้งสองคนให้ได้รับการศึกษาให้ดีที่สุดเท่าที่จะทำได้ ท่านเคยบอกว่าท่านไม่มีสมบัติอะไรจะให้ลูก นอกจาก "การศึกษา"

ครั้นลูกชายสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาเอกจากสหรัฐอเมริกาแล้วต่อมาได้รับพระราชทานตำแหน่งทางวิชาการ

ระดับ "ศาสตราจารย์" และลูกสาวสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีสองปริญญาจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย แล้วต่อมาได้รับพระราชทานปริญญาโทกิตติมศักดิ์ จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเช่นเดียวกัน คุณแม่ก็พอใจแต่ท่านยังคงดำรงชีวิตด้วยความประหยัดต่อมาอย่างสม่ำเสมอ แม้ว่าลูกทั้งสองได้เข้ารับราชการในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์แล้วก็ตาม

แต่เมื่อลูกสาวได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์จุลจอมเกล้าเมื่อปีสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ครบ ๒๐๐ ปีนั้น คุณแม่ไม่ค่อยมีความทรงจำที่ดีเสียแล้ว และกำลังรับการรักษาอยู่ที่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ โดยมีอาการอยู่ในขั้นน่าวิตกมาก

คุณแม่ชอบทำบุญ ทำทาน ฟังเทศน์ เหมือนชาวพุทธทั่วไป แต่คุณแม่ชอบที่จะทำอย่างเงียบ ๆ โดยไม่ต้องจัดงานอย่างเอิกเกริก และไม่ชอบที่จะไปคุ้นเคยกับพระภิกษุรูปใดเป็นพิเศษ เพราะคุณแม่เห็นว่าเป็นการไม่เหมาะสมที่ผู้หญิงจะไปนั่งคุยกับพระภิกษุที่กุฏิของท่าน แต่ท่าน

ก็ชอบเปิดวิทยุ ฟังเทศน์บ้าง ฟังรายการธรรมะบ้าง และเคยสั่งให้ซื้อหนังสือ "กฎแห่งกรรม" ไปถวายตามห้องสมุดของบางวัด

เมื่อประมาณ ๓๐ กว่าปีที่ผ่านมา คุณแม่ป่วยเป็นมะเร็งในมดลูก และได้เข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาลศิริราช แต่ท่านแพ้แสงเรเดียมที่แพทย์ใช้ในการรักษา

ต่อมามีญาติสนิทได้พาคุณแม่ไปหา "คุณแม่บุญเรือน" ท่านได้รับการรักษาด้วยพุทธานุภาพ จนหายขาดจากโรคมะเร็ง หลังจากนั้นคุณแม่จุดธูปเทียนบูชา "หลวงพ่อพุทโธ" และ "คุณแม่บุญเรือน" ตลอดมาทุกคืนก่อนนอน

เมื่ออายุได้ประมาณ ๗๕ ปี คุณแม่เริ่มป่วยด้วยการที่สมองฝ่อไปตามความเสื่อมของสังขาร ในที่สุดท่านต้องนอนอย่างช่วยตัวเองไม่ได้เลย โดยอยู่ในความดูแลอย่างดีมากของ พันตรี นายแพทย์ ดำรง ชูประวัติ

นอกจากนั้น คุณแม่ยังได้รับความเมตตาอย่างยิ่งจากท่านเจ้าคุณ พระญาณวิริยาจารย์(อาจารย์วิริยังค์)เจ้าอาวาส

วัดธรรมมงคล ซอยปุณณวิถี (๑๐๑) ถนนสุขุมวิท กรุงเทพมหานคร ศิษย์เอกของท่านพระอาจารย์ กงมา จิรปุญฺโญ กับท่านพระอาจารย์ มั่น ภูริทตฺโต และท่านเป็นผู้ริเริ่มสร้าง "พระวิริยะมงคลมหาเจดีย์ ศรีรัตนโกสินทร์" ซึ่งเป็นพระเจดีย์อเนกประสงค์ ใช้ประโยชน์ได้ถึง ๑๔ ชั้น เป็นพระเจดีย์ที่งามและสูงที่สุดในประเทศไทย

ท่านพระอาจารย์ได้กรุณามาเยี่ยมคุณแม่หลายครั้งด้วยกันและเกือบทุกครั้งที่ท่านพระอาจารย์มา คุณแม่มักเกิดสติสัมปชัญญะ และตอบคำถามของท่านพระอาจารย์ได้อย่างน่าอัศจรรย์

ก่อนวันที่คุณแม่จะถึงแก่กรรมได้ ๒๓ วัน ซึ่งอาการเพียบหนักมากแล้ว ท่านพระอาจารย์ได้กรุณาไปเยี่ยมที่โรงพยาบาล หลังจากนั้นคุณแม่นอนยิ้มอยู่ ๓ วัน โดยที่ก่อนหน้านั้นท่านมิได้ลืมตาขึ้นมาเป็นเวลาแรมเดือน และพูดไม่ได้สาระมาเป็นเวลาแรมปี

ในที่สุดคุณแม่ได้จากโลกนี้ไปด้วยความสงบ โดยมีคุณหมอดำรงเผ้าอยู่อย่างใกล้ชิด ท่ามกลางน้อง ๆ ลูก ๆ

และผู้ที่ดูแลใกล้ชิดตลอดเวลา คุณแม่มิได้แสดงสัญญาณอันใดที่ส่อถึงวาระสุดท้ายแห่งชีวิตแม้สักเล็กน้อย เสมือนหนึ่งนอนหลับไปฉะนั้น ขณะท่านมีอายุได้ ๗๙ ปี ๑๑ เดือน ตรงกับเวลา ๒๒.๓๐ น. ของวันอาทิตย์ที่ ๒๑ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๒๘ ณ บ้านผ่านฟ้าอันเป็นบ้านที่คุณแม่เคยแสดงความปรารถนาว่าจะอยู่ตลอดชีวิตของท่านตลอดกาลนิรันดร

คิดถึงคุณเชย วัชราภัย

อุ่น อุณห์ศิริ

ผมได้มีโอกาสรู้จักคุ้นเคยสนิทสนมกับ คุณเชย เมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๔๘๓ เวลานั้น คุณสหัส วัชราภัย ผู้เป็นสามีของคุณเชย ได้เปิดร้านขายสินค้าต่าง ๆ ขึ้นที่ข้างบ้าน ใช้ชื่อว่า "สหัสวัฒนา" สินค้าที่สำคัญคือหมวกสำหรับสตรี ซึ่งเป็นยุคที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ท่านตั้งคำขวัญจนเป็นรัฐนิยมว่า "มาลานำไทยไปสู่มหาอำนาจ" และ "เชื่อผู้นำ ชาติพ้นภัย" คุณสหัส และ คุณเชย จึงได้สนองรัฐนิยมในสมัยนั้นด้วย

คุณเชย วัชราภัย เป็นผู้ที่มีนิสัยอารีอารอบ มีความประหยัดในการใช้จ่ายส่วนตัว นอกจากเป็นแม่บ้านที่ดีเยี่ยม

แล้ว ยังเป็นภรรยาที่ดีในการที่ช่วยจัดการงานทั้งที่บ้านและที่ร้านให้ดำเนินไปด้วยดี ยิ่งกว่านั้นยังเป็นที่ทราบกันทั่วไปว่า คุณเชยเป็นผู้ที่มีความสามารถในการฝีมือหลายประเภทอีกด้วย

เมื่อคุณสหัสถึงแก่กรรมลง คุณเชยได้เลี้ยงดูและอบรมบุตรและธิดาซึ่งยังเล็กอยู่มากให้ได้รับการศึกษาในชั้นสูงขึ้นโดยลำดับ จนเป็นที่ประจักษ์อยู่ในบัดนี้ทั้งสองคน จึงถือได้ว่า คุณเชยเป็นมารดาที่ดีของบุตรธิดาอีกประการหนึ่งด้วย

ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง คุณเชยและลูกทั้งสองได้อพยพไปอยู่ที่บ้านญาติของนายแม่ ณ อำเภอกระทุ่มแบน จังหวัดสมุทรสาคร ส่วนคุณสหัสไม่ยอมทิ้งบ้านไปแต่ก็จำเป็นต้องปิดร้านสหัสวัฒนาในช่วงนั้น

อยู่มาวันหนึ่ง ข้าศึกได้ทิ้งระเบิดที่สะพานผ่านฟ้าซึ่งอยู่ใกล้บ้านของคุณเชย ขณะนั้นคุณสหัสอยู่กับบริวาร ๒—๓ คน กำลังยืนดูฝูงเครื่องบินอยู่กลางบ้าน เมื่อเสียงระเบิดดังขึ้นสนั่นหวั่นไหว จึงลงหมอบหน้าอกกระแทกเต็มแรง

กับพื้นซิเมนต์หน้าบ้าน ทำให้คุณสหัสเริ่มป่วยมากขึ้นจาก โรคหัวใจที่เป็นโรคประจำตัวอยู่แล้ว

ผมได้คุ้นเคยกับคุณศรี น้องสาวคนเดียวของคุณเชย ในช่วงนี้ และด้วยความสนับสนุนของคุณเชย ผมกับคุณศรี จึงได้แต่งงานกันในปี พ.ศ. ๒๔๘๗ ในระยะแรกเราอยู่ กันที่บ้านสวน หลังวัดปริณายก ไม่ไกลจากบ้านของคุณเชย เท่าไรนัก

เมื่อสงครามสงบลง คุณสหัสผู้สามีก็จากไปเสียแล้ว คุณเชยกับลูกชายหญิงทั้งสองได้กลับมาอยู่บ้านผ่านฟ้าตาม เดิม แล้วคุณเชยก็ขอร้องแกมบังคับให้ผมและคุณศรีมาอยู่ ด้วยกันที่บ้านผ่านฟ้าโดยอ้างว่า คุณศรีเป็นน้องสาวคนเดียว เท่านั้นของคุณเชย ขอให้มาอยู่เป็นเพื่อนกันจะได้ช่วยเหลือ กัน ดังนั้นเราจึงได้มาอยู่ที่บ้านผ่านฟ้าตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา

การจากไปของคุณเชยโดยไม่มีวันกลับทำความว้าเหว่ ให้แก่ผมและคุณศรีเป็นอย่างมาก

ในการบำเพ็ญกุศลแด่ศพของคุณเชย บริวารมากมาย หลายรุ่นของคุณเชยได้มาช่วยงานกันอย่างเข้มแข็งด้วยความ

กตัญญูกตเวที เพราะทุกคนล้วนได้รับความรู้ในด้านต่าง ๆ จากคุณเชยจนตั้งตัวได้ในปัจจุบัน บางคนได้เข้าอุปสมบทอยู่ในสมณเพศ บางคนมีตำแหน่งหน้าที่สำคัญในบริษัทที่มีชื่อเสียง บางคนเป็นนายทหารชั้นผู้ใหญ่ บางคนทำงานในธนาคารที่สำคัญ และบางคนก็มีฝีมือในการจัดดอกไม้ ทำขนม ทำอาหาร ปรากฏว่าตลอดงานบำเพ็ญกุศลศพของคุณเชยนั้น สำเร็จลงด้วยลูกหลานญาติและบริวารของคุณเชยวัชราภัย ที่ล้วนได้รับถ่ายทอดวิชาการต่าง ๆ ตลอดจนได้รับการอบรมบ่มนิสัยมาจากท่านทั้งสิ้น โดยมิต้องจ้างวานบุคคลใดมาเป็นพิเศษเลย

หากคุณเชย วัชราภัย ได้หยั่งทราบด้วยญาณวิถีใดๆ ก็คงปลาบปลื้มยินดีที่ชีวิตของท่านได้อำนวยความมั่นคงสถาพรให้ชีวิตอีกมากมายหลายชีวิต ขอให้ท่านได้สถิตในสุคติโลกสวรรค์ เสวยผลบุญกุศลที่ท่านได้บำเพ็ญไว้มหาศาลนั้นเทอญ.

อาลัยคุณย่า

..โอ.และ.เอ๋..

คุณย่าที่รักและเคารพ

โอและเอ๋ทราบว่าคุณย่าคงอยู่อย่างสงบบนสวรรค์แล้ว หลานขอภาวนาว่าถ้าชาติหน้ามีจริงขอให้โอและเอ๋ได้มีโอกาสเกิดเป็นหลานคุณย่าอีก หลานคิดถึงคุณย่ามาก และยังรำลึกถึงวันเก่า ๆ ที่มีคุณย่าอยู่ ขอกราบขอบพระคุณคุณย่าเป็นอย่างสูงที่ได้กรุณาเลี้ยงดูหลานทั้งสองมาโดยตลอด คุณย่าทำกระท้อนลอยแก้วอร่อยมาก

ความดีอันใดที่โอและเอ๋ได้เคยกระทำไว้ ขอให้เป็นกุศลผลบุญช่วยดลบันดาลให้ดวงวิญญาณของคุณย่าไปสู่สุคติด้วย

เคารพและระลึกถึงคุณย่าเสมอ

อาลัย..คุณใหญ่

ยุพิน เด็กบ้านผ่านฟ้า

พวกเราเมื่อเด็กเคยอาศัยอยู่ในบ้านผ่านฟ้า รู้สึกใจหายในการจากไปไม่มีวันกลับของท่าน ทั้งที่พวกเราทุกคนก็คิดอยู่เสมอว่าไม่วันใดก็วันหนึ่งท่านก็คงต้องจากพวกเราไปเพราะท่านนอนป่วยเป็นเวลานาน พอถึงวันที่ท่านต้องจากพวกเราไปจริง ๆ ก็อดที่จะเสียใจคิดถึงท่านไม่ได้ พวกเราทุกคนไม่เคยลืมพระคุณของท่านที่เคยอบรมสั่งสอนพวกเรามา ท่านพร่ำสอนพวกเราให้เป็นคนที่รู้จักกตัญญูรู้บุญคุณคนรู้จักประหยัด เป็นคนขยัน รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ เวลาที่มีบ้านของตนเองจะได้ไม่ลำบาก ท่านไม่เคยปล่อยเวลาให้ว่างเปล่า ท่านเป็นคนขยัน ชอบปลูกต้นไม้ทำงานฝีมือต่างๆทำขนม บางทีท่านก็ทำขาย เงินที่ได้มาก็รวบ

รวมเอาไว้ทำบุญ ท่านทอดกฐิน บวชพระ และบำรุงการกุศลอื่น ๆ เป็นประจำ พวกเราเวลานี้ก็แยกย้ายกันออกไป มีบ้านของตนเอง มีตำแหน่งหน้าที่การงาน ก็มิเคยลืมพระคุณของท่านที่เคยเมตตากรุณาแก่พวกเรา การอบรมสั่งสอนของท่านก็เป็นประโยชน์แก่พวกเรา มีหนทางใดที่พวกเราจะตอบแทนพระคุณของท่านพวกเรามิเว้นที่จะกระทำ

คุณใหญ่จากไปสู่สัมปรายภพ ไปเสวยสุขจากกุศลกรรมที่ท่านได้ทำไว้ตลอดเวลาที่มีชีวิตอยู่ และยังได้ฝากความดีไว้ในโลกนี้ เพื่อให้พวกเราระลึกถึงท่านมิรู้ลืม.

อาลัยคุณป้า

ปราณี (ไวทยินทร์) สาระพงษ์

พวกเราครอบครัว ไวทยินทร์ รู้สึกตกใจที่ทราบข่าวการจากไปอย่างไม่มีวันกลับของคุณป้า เรารู้สึกเสียใจและอาลัยอย่างสุดซึ้งเมื่อทราบข่าวนี้ เพราะชีวิตจิตใจของพวกเราผูกพันอยู่กับคุณป้าและครอบครัวบ้านผ่านฟ้าอย่างลึกซึ้ง จนทำให้รู้สึกเสมือนว่า คุณป้าเป็นร่มโพธิ์ร่มไทรของพวกเรา คุณป้ามิได้เป็นญาติ แต่ก็ประหนึ่งญาติผู้ใหญ่ที่เคารพสูงสุดของพวกเรา สมัยเราเป็นเด็ก ๆ ได้รับความรัก ความเมตตาเอื้ออารีจากคุณป้าเช่นไร แม้กระทั่งพวกเราจบการศึกษาและรับราชการกันแล้ว ก็ยังได้รับความเมตตาจากคุณป้าตลอดมา พระคุณของคุณป้ายากที่จะหาสิ่งใดมาทดแทนได้

คุณป้าเป็นปูชนียบุคคลที่ควรยกย่องอย่างสูง เป็นผู้มีคุณธรรมประจำใจ มีจิตเป็นกุศล ฝักใฝ่ธรรม และปฏิบัติธรรมมิได้ขาด เป็นคนมีระเบียบวินัย และจิตใจกอปรด้วยความโอบอ้อมอารี

ชีวิตของข้าพเจ้าแปดปีที่บ้านผ่านฟ้า ได้รับความเมตตาเลี้ยงดูจากคุณป้าเยี่ยงลูกหลาน ทั้งอบรมสั่งสอนชี้นำทางเสมือนแม่บังเกิดเกล้า ข้าพเจ้าได้จดจำสิ่งเหล่านี้เสมอมา ทุก ๆ ปีในวาระคล้ายวันเกิด ๒๑ สิงหาคม เราก็ได้มาร่วมทำบุญครบรอบวันเกิด ต่อมาระยะหลัง ๆ เพราะมีภาระหน้าที่มาก ทำให้ข้าพเจ้าห่างบ้านผ่านฟ้าไปมาก ก็ได้แต่รู้สึกเสียใจจนบัดนี้ ที่ไม่มีโอกาสได้ทดแทนพระคุณของท่านเลย แต่ก็ยังมีความรู้สึกว่า ยังมีคุณป้าอยู่ก็เสมือนมีคุณแม่อีกคนหนึ่ง ซึ่งบัดนี้ท่านได้จากเราไปเสียแล้ว ประหนึ่งขาดร่มโพธิ์ร่มไทรอันเป็นที่ร่มเย็นของพวกเราไป

ข้าพเจ้าขอตั้งจิตอธิษฐาน ขอกุศลผลบุญ คุณความดีของคุณป้าที่ได้สร้างสมมา โปรดบันดาลให้คุณป้าไปสู่สุคติในสัมปรายภพเทอญ.

อาลัยคุณย่า

สมร ภูถวิล

คุณย่าเปรียบเสมือนร่มโพธิ์ร่มไทรอันยิ่งใหญ่ สำหรับลูกนกลูกกา ที่ไม่มีที่อาศัยได้พักพิงเวลาเหนื่อยและหิว หนูก็เป็นนกอีกตัวหนึ่งที่ได้อาศัยอยู่มา นับตั้งแต่ออกจากบ้านมาเป็นเวลา ๒๓ ปี ที่ได้พักพิงและอาศัยใบบุญคุณย่ามาตลอดด้วยความสุข คุณย่าได้พร่ำสอนให้เป็นคนดี ให้รู้จักที่ต่ำที่สูง คุณย่าเป็นทั้งนายและแม่ที่ดี และหนูก็รักคุณย่าเปรียบเสมือนแม่บังเกิดเกล้าของหนูเลย คุณย่าล้มเจ็บมา

๕ ปี่เต็ม   หนูก็ได้ดูแลคุณย่ามาด้วยความรักและรู้คุณของคุณย่ามาตลอด หนูก็ทำได้แค่นี้เพราะว่าไม่มีความรู้ในด้านรักษาพยาบาลเลย   และก็ได้แต่ดูแลให้คุณย่าสะอาด   ถึงเวลาก็ให้คุณย่าอิ่ม และหนูก็คิดอยู่ตลอดเวลาว่าสักวันหนึ่งคุณย่าคงจากพวกเราไปไม่ช้าก็เร็ว   และแล้ววันนั้นก็มาถึงมันเป็นวันอาทิตย์ที่ ๒๑ กรกฎาคม เวลา ๔ ทุ่ม ๓๐ นาทีคุณย่าก็จากพวกเราทุกคนไปอย่างไม่มีวันกลับ   ทำให้เราทุกคนโศกเศร้าและอาลัยคุณย่าอย่างสุดซึ้ง   หนูขอให้ดวงวิญญาณของคุณย่า จงขึ้นสู่สรวงสวรรค์ และคุ้มครองพวกหนูด้วย

คุณแม่กับโรงเรียนวันอาทิตย์

ประภา สว่างดี

โรงเรียนวันอาทิตย์จัดตั้งขึ้นเมื่อวันศุกร์ที่ ๑ เดือนพฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๐๐ โดยกลุ่มนิสิตอาสาสมัครของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ โดยมีนางสาวพรพรรณ วัชราภัย (ปัจจุบันคือ คุณหญิงพรพรรณ ธารานุมาศ) มีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเด็กยากจนให้ได้รับการศึกษา อบรมให้มีความประพฤติดี สามารถช่วยตนเอง และทำประโยชน์แก่สังคมได้ แม้เมื่อพ้นจากสภาพเป็นนิสิต มาดำรงตำแหน่งอาจารย์ประจำคณะศิลปศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์แล้ว และเพื่อนๆ มีภาระไม่สามารถจะมาช่วยสอนได้ อาจารย์คุณหญิงพรพรรณก็มิได้ท้อถอยยังคงดำเนินกิจการโรงเรียนวันอาทิตย์เรื่อยมา จนกระทั่งขยายขึ้นจนสามารถจัดตั้งเป็นมูลนิธิประทานพรเยาวชน ในพระบรมราชูปถัมภ์ด้วยพระมหากรุณาธิคุณแห่งองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรม

ราชินีนาถ ตลอดถึงความเมตตากรุณาของผู้มีอุปการคุณหลายท่าน รวมทั้งคุณแม่เชย วัชราภัย

ดิฉันเริ่มเข้ามาร่วมทำงานกับอาจารย์คุณหญิง เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๑ เนื่องจากได้อ่านพบข่าวในหนังสือพิมพ์ว่าโรงเรียนวันอาทิตย์ซึ่งอาจารย์พรพรรณ วัชราภัย เป็นผู้ดำเนินการสอนขาดครูและอุปกรณ์ มีครูสอนอยู่เพียง ๒ คน คือ อาจารย์พรพรรณ และครูขวัญใจ วัชราภัย ดิฉันและเพื่อน ๆ ซึ่งล้วนเป็นลูกศิษย์ของอาจารย์พรพรรณ เกิดความศรัทธาที่จะดำเนินรอยตามอาจารย์ ด้วยการทำตนให้เป็นประโยชน์แก่สังคม จึงได้มาอาสาสมัครช่วยอาจารย์สอนนับแต่นั้นเป็นต้นมา

ตลอดเวลาที่ดิฉันได้เข้ามาเป็นครูอาสาสมัครสอนที่โรงเรียนวันอาทิตย์แห่งนี้ ดิฉันได้เห็นและรับทราบความเมตตากรุณาของคุณแม่ที่มีต่อเด็กนักเรียนโรงเรียนวันอาทิตย์เป็นประจำสม่ำเสมอ ทุกปีในวันคล้ายวันเกิดของคุณแม่ คุณแม่จะนำอาหารมาเลี้ยงเด็กและครู พร้อมทั้งมอบเงินให้เป็นทุนการศึกษา อาหารและขนมที่นักเรียนประทับใจไม่รู้ลืมใน

รสอร่อย คิดถึงครั้งใด เกิดความอยากรับประทานขึ้นมาทุกที ได้แก่ ไข่พะโล้ และมีหมูเนื้อแดงชิ้นใหญ่เปื่อยยุ่ย รวมทั้งขนมอุโบจาแจ๊ ซึ่งเป็นตำรับที่คุณแม่ได้มาจากสิงคโปร์ ดิฉันได้ทราบภายหลังว่า คุณแม่มีฝีมือมากในการทำขนมและอาหาร ทุกครั้งที่ดิฉันรับประทานไข่พะโล้ ดิฉันมักจะคิดถึงคุณแม่และความเมตตาของท่าน ดิฉันเชื่อว่า เด็กนักเรียนวันอาทิตย์ทั้งหลาย คงจะมีความรู้สึกเช่นเดียวกับดิฉัน และต่อไปนี้พวกเราจะไม่ได้เห็นหน้าตา และรอยยิ้มที่แฝงไปด้วยความเมตตานั้นอีกแล้ว

มีอยู่หลายครั้งที่คุณแม่ให้ความช่วยเหลือนักเรียนวันอาทิตย์นอกเหนือไปจากการเลี้ยงอาหารและมอบทุนการศึกษา อาทิเช่น จัดหาตู้น้ำเย็นให้นักเรียนได้ดื่มน้ำที่บริสุทธิ์และเย็นชื่นใจ นักเรียนของโรงเรียนวันอาทิตย์คนหนึ่งอยากจะบวช แต่พ่อแม่ยากจนไม่สามารถจะบวชลูกชายได้ คุณแม่ทราบเรื่องได้รับอุปการะจัดการบวชให้ ปัจจุบันนัก-เรียนคนนั้นดำรงตำแหน่งใหญ่โตในธนาคารแห่งหนึ่ง ยิ่งกว่านั้น ถ้าใครตกทุกข์ได้ยาก และคุณแม่ทราบเรื่อง แม้

จะมิใช่นักเรียนของโรงเรียนวันอาทิตย์ คุณแม่มักจะให้ความช่วยเหลืออยู่เสมอ ความเมตตากรุณาของคุณแม่นั้นแผ่ไปไม่มีที่สิ้นสุด

จะเห็นได้ว่า คุณแม่นั้นเป็นกำลังสำคัญส่วนหนึ่งที่ช่วยให้โรงเรียนวันอาทิตย์ได้ดำเนินกิจการมาจนกระทั่งปัจจุบันนี้ ท่านเป็นทั้งกำลังใจและกำลังทรัพย์ แม้สถานที่ตั้งของโรงเรียนวันอาทตย์ และมูลนิธิประทานพรเยาวชนในพระบรมราชูปถัมภ์ ก็เป็นบ้านที่คุณแม่เคยอยู่มาก่อน และที่สำคัญที่สุด ถ้าไม่มีคุณแม่เชย วัชราภัย เราคงจะไม่มีอาจารย์คุณหญิงพรพรรณ ธารานุมาศ ผู้เป็นประดุจร่มโพธิ์ร่มไทรและหัวใจของนักเรียนและครูของโรงเรียนวันอาทิตย์ของมูลนิธิประทานพรเยาวชน ในพระบรมราชูปถัมภ์ ถึงแม้คุณแม่ท่านจะจากพวกเราไปแล้ว แต่พระคุณของท่านยังตราตรึงแน่นอยู่ในหัวใจของพวกเรามิรู้ลืม

ขอความเมตตา กรุณา ของคุณแม่ที่มีต่อนักเรียนและครูอาสาสมัครประจำโรงเรียนวันอาทิตย์ ของ

มูลนิธิประทานพรเยาวชนฯ จงเป็นผลบุญกุศลส่งเสริมให้วิญญาณของคุณแม่เชย วัชราภัย อันเป็นที่เคารพรักของพวกเรา ได้ไปสู่สุคติภพด้วยเทอญ.

คณะครูอาสาสมัครและนักเรียนวันอาทิตย์
ของมูลนิธิประทานพรเยาวชน
ในพระบรมราชูปถัมภ์

ชีวิตกับความตาย

ต่างคนต่างมา ต่างคนต่างไป
เร่งทำความดี

สมเด็จพระสังฆราช (อุฏฐายีมหาเถร)
วัดมกุฏกษัตริยาราม

ชีวิตกับความตาย

สมเด็จพระสังฆราช (จวน)

วัดมกุฏกษัตริยาราม

สิ่งที่เราทุกคนไม่ชอบ ไม่ต้องการ ไม่ปรารถนา ก็คือความตาย แต่เราทุกคนหนีความตายไม่พ้น ในที่สุดก็ต้องตายด้วยกันทั้งนั้น ส่วนชีวิตคือความเป็น เป็นสิ่งที่เราทุกคนต้องการและรักที่สุด พยายามบำรุงและถนอมรักษาเป็นที่สุด ทนได้ต่อความเหน็ดเหนื่อยลำบากตรากตรำ ในอันทำกิจการทุกอย่างอันเป็นทางเจริญยืนยาวของชีวิต แต่ชีวิตของเราทุกคน มีความตายเป็นที่สุด มีความตายดักอยู่ข้างหน้า เราทุกคนบ่ายหน้าไปสู่ความตาย วัน

เดือนปีล่วงไปเท่าใด ชีวิตของเราก็ใกล้ต่อความตายเข้าไปเท่านั้น และก็รู้ไม่ได้ด้วยว่าเราจะตายเมื่อไร เพราะฉะนั้นพระบรมศาสดาจึงได้ตรัสสอนไว้ให้เราทุกคนสำนึกตัวในความจริงข้อนี้ว่า

อนิมิตฺตมนญฺญาตํ มจฺจานํ อิธ ชีวิตํ
กสิรญฺจ ปริตฺตญฺจ ตญฺจ ทุกฺเขน สํยุตํ

ชีวิตของสัตว์ทั้งหลายในโลกนี้ ไม่มีที่หมายรู้ไม่ได้ว่าจะตายเมื่อไร และชีวิตนี้น้อยด้วย มีความลำบากด้วย มีทุกข์กำกับอยู่เสมอด้วย ดังนี้

มีอธิบายว่า ความเป็นไปติดต่อแห่งรูปธรรมคือร่างกาย และนามธรรมคือความรู้สึกนึกคิด ได้ชื่อว่าชีวิต และชีวิตของสัตว์ทั้งหลายในโลกนี้ ที่ต่างกันโดยกำเนิดทั้ง ๔ คือ เกิดในครรภ์มารดา เช่นมนุษย์เกิดในฟอง เช่นไก่ เกิดในของที่หมักหมม เช่นหนอน และเกิดผุดขึ้นเป็นตัวโต ๆ เช่นเทวดาและสัตว์นรกและต่างโดยชาติ คือเป็น

มนุษย์ก็ดี เป็นดิรัจฉานก็ดีมีพิภพนี้เป็นที่อาศัย เกิดมาแล้วก็มีอันจะตายเป็นธรรมดาเหมือนกันทั้งหมด จึงได้นามว่า "**มัจจะ**" แปลว่าผู้มีอันจะต้องตายเป็นสภาพ ไม่ล่วงพ้นไปได้ไม่มีนิมิตคือไม่มีอะไรเป็นเครื่องหมายที่จะให้ใคร ๆ รู้ได้ว่า จะเป็นอยู่ได้นานเท่าไร และในระหว่างที่เป็นอยู่นี้ อาจวางใจได้ว่า ไม่มีอันตราย แม้เมื่อจะตายจะตายเพราะอาศัยเหตุภายในหรือภายนอกอย่างไร ก็ทราบไม่ได้ กล่าวคือไม่มีใครรู้ตัวเอง ว่าเราจะตายด้วยโรคอะไรในวัยไหน ในเวลาไหน ที่ตำบลไหน

อันที่จริง สัตว์ทั้งหลายผู้เกิดมาในโลกนี้ บางพวกมีอายุสั้น บางพวกมีอายุยืน บางพวกตายเพราะโรคนี้ บางพวกตายเพราะโรคอื่น ในวัยในกาลและในสถานที่ต่าง ๆ กัน ไม่มีนิยมลงเป็นแน่ ความตายของสัตว์โลกซึ่งต่างกันโดยอาการอย่างนี้ เปรียบเหมือนผลไม้ที่หล่นจากต้นแต่ยังอ่อนบริโภคไม่ได้บ้าง หล่นกำลังห่ามหรือสุกที่ควรบริโภคบ้าง หล่นกำลังงอมเน่าไม่ควรบริโภคบ้าง ฉะนั้นสัตว์โลก

ที่เกิดขึ้นในพิภพนี้เหมือนผลอันเผล็ดออกที่ต้นไม้ สัตว์เหล่านั้น เกิดขึ้นแล้วก็ตายไป ๆ ในวัยและกาลต่าง ๆ กัน บางพวกตายเสียแต่อยู่ในครรภ์หรือยังเป็นเด็กเล็กใช้การงานยังไม่ได้ก็มี บางพวกก็ตายในเวลากำลังรุ่นหนุ่มรุ่นสาวพอจะเป็นการเป็นงานได้ก็มี บางพวกก็ตายในเวลาเป็นผู้ใหญ่กระทำการงานได้แล้วก็มี บางพวกก็ตายในเวลาแก่เฒ่าชรา ไม่สามารถจะประกอบกิจการได้ก็มีและกาลเวลาที่ตายนั้น ก็ต่างปีเดือนวันคืน และต่างเวลากันเหมือนผลไม้หล่นในปูน และเวลาต่าง ๆ กันรวมความว่าผลไม้ที่เผล็ดออกแล้วจะยั่งยืนอยู่กับต้นเป็นนิตย์เสมอไปย่อมมีไม่ได้ฉันใด สัตวโลกผู้เกิดมาแล้วจะยั่งยืนอยู่ประจำโลก ก็ไม่ได้ ฉันนั้น

ชีวิตนี้เป็นของน้อย ที่จะเกิน ๑๐๐ ปีขึ้นไปไม่ค่อยมี เมื่อเทียบกาลชั่วร้อยปีกับเวลาที่โลกตั้งมาได้เหลือวิสัยที่จะกล่าวว่า กาลเวลาชั่ว ๑๐๐ ปีนั้น เป็นเสี้ยวของส่วนที่เท่าไรแห่งเวลาที่โลกตั้งมา ถึงแม้ว่าอายุขัยของ

มนุษย์ทั้งหลายน้อยอยู่เป็นธรรมดาอย่างนี้ ก็ยังยากที่มนุษย์ทั้งหลายจะรักษาอายุของตนให้ยืนไปจนครบอายุขัยได้ มีแต่จะชักให้สั้นเข้าให้น้อยลง ใช่แต่เท่านั้น ความเป็นอยู่ได้นานเท่าไร ก็ยังไม่พอแก่ความต้องการปรารถนาของสัตว์โลกอยู่เป็นนิตย์ ข้อนี้ปรากฏแก่จิตของชนทั่วไปว่า ชีวิตนี้น้อย ไม่ยืนนานไม่พอแก่ความต้องการปรารถนาประกอบกิจแสวงหาปัจจัยเครื่องเลี้ยงบำรุงชีวิต ได้มาด้วยความเหน็ดเหนื่อยลำบากมากมาย ได้เสวยผลแห่งความเหนื่อยยากยังไม่ทันไร ชีวิตก็หมดไปเสียแล้ว ได้เสวยบุญไม่คุ้มกับความเหนื่อยยากเสียเลย

การที่จะทำนุบำรุงบริหารชีวิตให้ยั่งยืนไปจนสุดความสามารถ ก็ย่อมประกอบความยากลำบากแสนเข็ญเพราะชีวิตนี้ไม่มั่นคง เปรียบเหมือนดวงประทีปที่จุดอยู่กลางแจ้ง เมื่อต้องลมอันพัดมาโดยแรงในทิศทั้ง ๘ แต่ทิศใดทิศหนึ่ง ก็พลันที่จะดับ ถ้ามิฉะนั้น เมื่อเชื้อมีไส้และน้ำมันเป็นต้น ไม่ได้ความปรนเปรือเพิ่มเติมจากบุคคล

แล้ว ก็มีแต่จะมอดหมดไป ดวงไฟก็จะดับฉันใด ชีวิตนี้ประกอบด้วยอนตรายภายในภายนอกเป็นอเนกประการ เมื่อทนทานอันตรายที่มาต้องไม่ได้ก็พลันที่จะดับฉันนั้น อนึ่ง สัตวโลกเล่า ก็ย่อมมีพยาธิความเจ็บป่วยเป็นธรรมดา ต้องคอยบำรุงรักษาตัวด้วยบริโภคอาหารบ้าง ผลัดเปลี่ยนอิริยาบถบ้าง เปลี่ยนอากาศบ้างเป็นต้น ก็ไม่อาจปรนปรือทนุถนอมให้เป็นไปด้วยง่ายเลย

อนึ่ง ชีวิตนี้มีทุกข์กำกับอยู่เป็นอาจิณ สัตวโลกที่เกิดมาไม่เลือกว่าจำพวกไร ล้วนได้เคยเสวยสุขบ้างทุกข์บ้างตามคราว ถึงคราวสุขก็สุข ถึงคราวทุกข์ก็ทุกข์ ก็จริงอยู่ ถึงอย่างนั้น ต่างก็รักสุขไม่ชอบทุกข์ด้วยกันทั้งสิ้น แต่สุขเป็นของที่ทนได้ง่าย ส่วนทุกข์เป็นของที่ทนได้ยาก หากทุกข์จะมีสักน้อยหนึ่ง สุขถึงมีประมาณมาก ก็มักรู้สึกว่ามีทุกข์เป็นเบื้องหน้า มีสุขน้อยเต็มที และทุกข์เกิดมีได้เอง แม้ไม่ได้ก่อขึ้นส่วนสุขจะเกิดขึ้น ก็ต่อเมื่อแก้ทุกข์ระงับไป เพราะฉะนั้น ชีวิตนี้จึงชื่อว่ามีทุกข์กำกับอยู่เสมอ

เมื่อบัณฑิตมาพิจารณาด้วยปัญญาหยั่งเห็นความจริงในชีวิตว่า ไม่มีที่หมาย รู้ไม่ได้ว่าจะตายเมื่อไรและเป็นของน้อย ทั้งมีความลำบากมีทุกข์กำกับอยู่เสมอ ดังนี้แล้ว ย่อมได้ความสังเวชคือความสลดใจว่า "แม้ชีวิตของเราตกอยู่ในสภาพเช่นนี้" หยั่งเห็นคติธรรมดาว่า "สิ่งที่มีเกิดเป็นเบื้องต้น ก็ย่อมมีที่ดับเป็นที่สุด เป็นแน่ ไม่ต้องสงสัย แม้เป็นความจริงเช่นนั้น ชีวิตก็ยังมีความต่างกันอยู่อีก คือชีวิตของผู้ที่เป็นอยู่เป็นประโยชน์แก่โลก คือเพื่อนมนุษย์ทั้งหลายย่อมเป็นที่รักใคร่นับถือของชนทั้งหลาย หากแตกดับล่วงลับไปเสีย ก็ย่อมเป็นที่อาลัยเสียดายของชนเป็นอันมาก เพราะโลกขาดบุคคลผู้มีประโยชน์ไปเสียแม้เพียงคนเดียว ก็ย่อมพาให้โลกขาดประโยชน์ไปด้วยเพราะฉะนั้น ชีวิตของบุคคลผู้มีประโยชน์แก่โลก จึงควรแก่การยกย่องสรรเสริญและถนอมรักษาเป็นอย่างยิ่ง ฝ่ายชีวิตของบุคคลผู้ไร้ประโยชน์แก่โลกหรือกลับเป็นโทษแก่โลก ย่อมไม่เป็นที่ต้องการและไม่เป็นที่อาลัยเสียดายของใคร ๆ

ชีวิตของมนุษย์จะเป็นประโยชน์แก่โลก ก็เพราะรู้จักทำความดีที่เป็นไปเพื่อประโยชน์และความสุขแก่เพื่อนมนุษย์ทั้งหลาย ไม่สักแต่ว่ามีชีวิตเป็นอยู่เท่านั้น เพราะฉะนั้น ผู้พิจารณาเห็นความจริงดังนี้แล้ว จึงควรตั้งอยู่ในความไม่ประมาท คือไม่ลืมตัวว่า ชีวิตของเรามีความตายเป็นที่สุด และรู้ไม่ได้ว่าจะตายเมื่อไร เร่งรีบทำความดีที่เป็นประโยชน์ตน และประโยชน์ผู้อื่นให้บริบูรณ์ *อย่าปล่อยให้กาลเวลาแห่งชีวิตล่วงไปเปล่าคือไร้ประโยชน์ ผู้บำเพ็ญชีวิตของตนให้เป็นประโยชน์แก่โลกนั้น แม้ดับขันธ์สิ้นชีวิตไปแล้ว ความดีที่ทำไว้ยังอยู่ให้ผู้ที่อยู่ข้างหลังระลึกถึงด้วยความอาลัยเสียดาย แล้วทำดีสนองให้ตามสามารถ เช่นประกาศเกียรติคุณให้ปรากฏแก่ชนทั้งหลาย เป็นเยี่ยงอย่างอันดีให้ชนทั้งหลายผู้เกิดในภายหลังถือประพฤติตาม ทำตนให้เป็นประโยชน์แก่โลกบ้าง* และบำเพ็ญกุศลอัน

เป็นปัจจัยแก่ความสุขอุทิศให้บ้าง ข้อนี้ชี้ให้เห็นความจริงอีกข้อหนึ่งว่าชีวิตมีความตายเป็นที่สุดจริง แต่ความดีที่บุคคลทำไว้หาได้ตายไม่ ยังเป็นของผู้ทำเสมอไป ย่อมเป็นเกียรติของผู้ทำความดีและติดตามอำนวยประโยชน์สุขแก่ผู้ทำความดีในชาติภพต่อไป

ถ้ามนุษย์ทั้งหลายในโลกนี้ หยั่งเห็นความจริงข้อนี้แล้ว ตั้งอยู่ในความไม่ประมาททั่วกัน ตั้งหน้าทำแต่ความดีทั่วกัน โลกคือมวลมนุษย์ก็จะอยู่เย็นเป็นสุข ปราศจากทุกข์ยากเดือดร้อนและรักกันนับถือกันเป็นมิตรกัน ทำดีต่อสนองดีตอบกัน เว้นการเบียดเบียนก่อทุกข์แก่กันและกัน แม้ว่าเราทุกคนที่เกิดมาแล้ว ย่อมต้องแก่ต้องเจ็บต้องตาย ต้องพลัดพรากจากกันเป็นธรรมดาหนีไม่พ้น โลกนี้ก็ยังเป็นโลกที่น่ารื่นรมย์ เพราะมนุษย์ทั้งหลายผู้อยู่ร่วมโลกกันมีเมตตาอารี ช่วยบำบัดทุกข์พอกพูนความสุขให้แก่กันและกัน เพราะฉะนั้น พระบรมศาสดาจึงทรงสอนให้แผ่เมตตา

กรุณาแก่เพื่อนมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย ปรารถนาให้เขาอยู่เย็นเป็นสุข และให้เขาพ้นทุกข์ทั่วกัน เพราะเราทุกคนเหมือนกันด้วยมีเกิดเป็นเบื้องต้น มีตายเป็นที่สุด กาลเวลาตั้งแต่เกิดไปถึงตายนี้เป็นกาลเวลาที่สำคัญที่สุด ที่เราจะใช้ให้เป็นคุณแก่ตัวเราและผู้อื่นด้วยการทำความดี ไม่ใช้ให้โทษแก่ตัวเราและผู้อื่นด้วยการทำความชั่ว ความดีกับความชั่วมีผลต่างกัน **ความดีมีผลเป็นความสุขความสงบ** ความชั่วมีผลเป็นทุกข์ความยุ่งยากเดือดร้อน **ความดีทำแล้วเย็นใจ** ความชั่วทำแล้วร้อนใจ

รวมความว่า การนึกถึงความตาย มีคุณมากหลาย เช่นเป็นเหตุให้ระวังตัว ไม่ให้ประสบภัยอันตราย เป็นเหตุให้ระวังตัว ไม่ทำความชั่ว และเป็นเหตุให้เร่งทำความดีที่เป็นประโยชน์แก่ตนแก่โลก เพราะฉะนั้น พระบรมศาสดาจึงทรงสอนให้พิจารณาตนเปรียบเทียบกับสัตว์ทั้งปวงว่า

"สพฺเพ สตฺตา มรนฺติ จ มรึสุ จ มริสฺสเร
ตเถวาหํ มริสฺสามิ นตฺถิ เม เอตฺถ สํสโย

สัตว์ทั้งปวงตายอยู่ด้วย ตายแล้วด้วย จักตายด้วย ถึงตัวเราก็จักตายอย่างนั้นเหมือนกัน ความสงสัยในเรื่องตายนี้ไม่มีแก่เรา" ดังนี้

มรณนฺตํ หิ ชีวิตํ
จริง ชีวิตมีความตายเป็นที่สุด

คัดจาก ศุภมิตร นิตยสารรายเดือน
ปีที่ ๖ เล่มที่ ๑ เดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๓

ต่างคนต่างมาต่างคนต่างไป

สมเด็จพระสังฆราช (จวน)

วัดมกุฏกษัตริยาราม

เราทุกคนที่ยังเป็นปุถุชนคือที่ยังตัดรักไม่ขาด ย่อมรักทั้งคนทั้งของที่ถูกใจที่ชอบใจ รักผู้ใดก็ถนอมรักษาเอาใจผู้นั้นเพราะรักกันมั่นคงยั่งยืน อยู่กับคนที่รักย่อมรู้สึกว่าสบาย ราบรื่นใจ มีอะไรดี ๆ ก็อยากให้แก่คนที่เรารัก ได้ให้แล้วก็สบายใจ ยิ่งผู้รับมีความยินดีสิ่งที่ตนให้ เพราะอยากได้ ผู้ให้ก็ยิ่งเพิ่มความสบายใจ ปลื้มใจเพราะได้ให้สิ่งที่ถูกใจแก่ผู้ตนรัก นี้แสดงให้เห็นว่ารักผู้ใดไม่เสียดายแก่ผู้นั้น.....

เมื่อต่างฝ่ายต่างตั้งใจสนองดีของกันและกัน ถนอมน้ำใจกันและกัน ไม่ทำอะไรซึ่งไม่เป็นที่ชอบใจของกันและกัน ก็ยิ่งเพิ่มความรักดูดดื่ม ผู้ยังเป็นปุถุชนเมื่อได้ประสบความดูดดื่มเช่นนี้ก็ย่อมรักตรึงใจ ปรารถนาจะได้เห็นกันอยู่ด้วยกันตลอดไป ไม่มีที่สิ้นสุด ไม่นึกถึงว่าชีวิตของมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายมีความตายเป็นที่สุด แม้จะได้สดับฟัง ได้เรียนรู้มาบ้าง ก็ไม่อยากจะให้เป็นไปอย่างนั้น พยายามหาทางที่จะให้เป็นไปอย่างใจตนปรารถนา และบางคนก็ไม่พยายามจะนึกถึงเรื่องตายเสียทีเดียว เพราะนึกถึงเข้าแล้วหวาดเสียว ทนไม่ได้และเพราะไม่ตรงกับความประสงค์ของตน คือตนไม่ต้องการจะจากสิ่งที่รักและไม่อยากให้สิ่งที่รักจากตนไป เพราะความตายเป็นเหตุให้ต้องพลัดพรากจากกันทั้งคนทั้งของที่รัก เมื่อเป็นเช่นนี้ก็ย่อมหมกมุ่นมัวเมาติดอยู่ในคนและของที่รัก ไม่คำนึงถึงอนิจจังแห่ง **สังขารคือสิ่งที่มีเหตุปัจจัยปรุงแต่ง ย่อมไปตามเหตุปัจจัย คือไม่เป็นไปตามใจใคร** เมื่อเหตุปัจจัยยังเลี้ยงรักษาอยู่ ก็ยังเป็นอยู่ตั้งอยู่ เมื่อเหตุปัจจัย

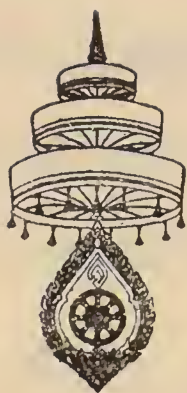
เสื่อมก็ย่อมเสื่อม เมื่อเหตุปัจจัยสิ้นก็ย่อมสิ้น กฎธรรมดาของสังขารเป็นอย่างนี้ ไม่ยอมตามใจใคร ผู้ไม่คำนึงถึงกฎธรรมดาของสังขาร ยึดเอาเป็นของตนจริงจัง ย่อมโศก ย่อมเหี่ยวแห้งใจ ไม่สดชื่น เพราะหมดสิ่งที่ทำให้ชื่นใจ เพราะฉะนั้น จึงปรากฏเป็นความจริงแท้แน่นอนว่า **สิ่งใดเป็นที่ตั้งแห่งความรัก สิ่งนั้นย่อมเป็นที่ตั้งแห่งความโศก สิ่งใดไม่เป็นที่ตั้งแห่งความรัก สิ่งนั้นไม่เป็นที่ตั้งแห่งความโศก** รักกับโศกมีวัตถุที่ตั้งอันเดียวกัน แม้จะเลิกหรือตัดรักคนอื่นสิ่งอื่นเสียได้ แต่ถ้ายังรักตัวเอง ก็ยังพ้นทุกข์โศกไปไม่ได้ เพราะฉะนั้น ความรักที่โลกนิยมชมชอบกันทุกคนต้องการปรารถนาด้วยเห็นว่ามีคุณอนันต์ แต่ก็มีโทษมหันต์ด้วย ถ้ารู้ไม่ถึงกฎธรรมดาของสังขารอันเป็นที่ตั้งแห่งความรักนั้น ไปหลงเข้า ด้วยสำคัญว่าเที่ยงยั่งยืน

อันที่จริงเราทุกคนนั้น เมื่อมาสู่โลกนี้ ก็มาคนเดียว และมาตัวเปล่า ไม่มีอะไรติดตัวมาด้วยเลยเมื่อไปก็ไปตัวคนเดียว จะหยิบฉวยสิ่งใดติดตัวไปด้วยก็ไม่ได้ เมื่อ

มาแล้ว ก็มีคนต้อนรับด้วยความยินดีมีของขวัญทั้งที่เรายังไม่รู้เดียงสา ครั้นเติบโตขึ้นมาพอรู้เดียงสา ก็มีผู้สอนให้เรายึดถือ ว่านี่เป็นของเรา นั่นเป็นของเรา คนนั้นเป็นพ่อ คนนี้เป็นแม่ของเรา คนนี้เป็น ลุง ป้า น้า อา ปู่ ย่า ตา ยาย ของเราคนนั้นเป็นพี่ คนนี้เป็นน้องของเรา สิ่งนี้เป็นของของเรา คนนี้รักเราให้เรา แล้วเราก็รู้จักรักคนที่รักเราให้เราเอื้อเฟื้อเกื้อกูลเรา รักของที่เขาว่าเป็นของหวงแหนเสียดาย เมื่อได้ก็ดีใจ เมื่อเสียหายไปหรือถูกแบ่งเอาไปก็เสียใจ ก็โกรธเพราะเสียดาย อยากได้คืน เป็นอย่างนี้มาตั้งแต่เป็นเด็กเพิ่งรู้ความ เราถูกสอนให้ยึดถือมาแต่เล็กแต่น้อย จึงคุ้นกับความยึดถือแน่นทีเดียว ซึ่งแสดงว่าเราถูกมัดให้ติดอยู่กับทุกข์ตั้งแต่เกิดมา ทำให้ลืมตัวว่า เมื่อเรามานั้นมาคนเดียวและมาตัวเปล่า ไม่มีอะไรมา เมื่อมาแล้วจึงได้มีคนและของมากขึ้น เรายึดถือว่าเป็นของเราทั้งนั้น และเมื่อถึงคราวไปก็ไปคนเดียวและต้องไปตัวเปล่า เอาอะไรไปด้วยไม่ได้ ทั้งคนทั้งของที่เรารักแสนรักก็เอาไปด้วยไม่ได้ แม้เป็นคนที่เรารัก จะชวนเอา

เขาไปด้วย เขาก็คงไม่ยอมไปกับเราเด็ดขาด เพราะเขารักตัวของเขามากกว่ารักเรา เขาชอบชีวิต ไม่ชอบความตาย เพราะฉะนั้น ทุกคนจึงควรสำนึกตัวอยู่เสมอไม่ควรประมาทว่าเราทุกคน "**ต่างคนต่างมา ต่างคนต่างไป**" และ "ใครจะไปดีหรือไปชั่วอย่างไรเป็นเรื่องกรรมเฉพาะตัวของผู้นั้น ใครจะบันดาลให้ใครไปดีหรือชั่วไม่ได้เด็ดขาด"

คัดจาก สุภมิตร นิตยสารรายเดือน
ปีที่ ๓ เล่มที่ ๔ เดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๕๐๑

เร่งทำความดี

สมเด็จพระสังฆราช (จวน)

วัดมกุฏกษัตริยาราม

เราทุกคนต้องการชีวิต ไม่ต้องการความตาย จึงพยายามทุกทางเพื่อให้ชีวิตเป็นไปโดยสวัสดี แต่เพราะชีวิตมีที่สุดคือความตาย ชีวิตกับความตายจึงเป็นคู่กันวันเดือนปีล่วงไปเท่าใด ชีวิตก็ยิ่งใกล้ต่อความตายเข้าไปเท่านั้น คนที่มีอายุมาก ก็คือชีวิตที่หมดไปมาก ที่เหลืออยู่น้อย คนที่มีอายุน้อยก็คือชีวิตที่หมดไปน้อยที่เหลืออยู่มาก ถึงกระนั้นก็ไม่แน่ เพราะคนตายได้ทุกวัย ในปฐม

วัยก็ตาย ในมัชฌิมวัยก็ตาย ในปัจฉิมวัยก็ตาย ไม่ใช่ชีวิตยืนยาวไปถึงปัจฉิมวัยทุกคน เราจึงไม่ควรประมาทมัวเมาในชีวิตว่าเราจะยังไม่ตายเพราะเรายังเป็นเด็ก หรือเรายังเป็นหนุ่มสาวหรือเรายังไม่แก่

ความตายมี ๒ อย่างคือ **กาลมรณะ** ตายเพราะหมดอายุที่กรรมประมาณมาให้เป็นอยู่ได้ **อกาลมรณะ** ตายเพราะถูก **อุปัถถมะ** คืออันตรายภายนอกเข้าตัดรอนเสียก็มี กาลมรณะไม่มีทางป้องกันแก้ไข บุคคลผู้ไม่ประมาทคือไม่ลืมตัวว่าเรามีความตายเป็นธรรมดาไม่ล่วงพ้นไปได้ย่อมระวังตัว ไม่ประมาทต่อโรคภัยไข้เจ็บแม้จะดื่มน้ำหรือบริโภคอาหารก็เลือกดื่มแต่น้ำที่บริสุทธิ์ปราศจากโรค บริโภคอาหารที่ปลอดโรคภัย จะเดินทางไปไหน ๆ ก็ระวังตัวดี ไม่เลินเล่อ ก็ย่อมปลอดภัยอันตรายและเป็นผู้ไม่ประมาทในการกระทำความดีเตรียมไว้ให้พร้อมเพื่อเป็นสะเบียง คือบุญกุศล ที่จะช่วยตนให้เป็นผู้ตายดี มีสติไม่หลงตาย และมีสุคติสวรรค์เป็นที่หวังข้างหน้า

ความตายไม่มีอะไรเป็นนิมิตเครื่องหมายให้รู้ล่วงหน้าว่าใครจะตายเมื่อไร ไม่มีใครรู้ตัวเองว่า เราจะตายด้วยโรคอะไร ในเวลาไหน ที่ตำบลไหน เพราะฉะนั้นพระบรมศาสดาจึงตรัสสอนไว้เพื่อตั้งอยู่ในความไม่ประมาทว่า

"อนิมิตฺตมนญฺญาตํ มจฺจานํ อิธ ชีวิตํ

ชีวิตของสัตว์ทั้งหลายในโลกนี้ ไม่มีนิมิตเครื่องหมาย รู้ไม่ได้ว่าจะตายเมื่อไร"

"อปฺปมตฺตา น มียนฺติ เย ปมตฺตา ยถา มตา

ชนผู้ไม่ประมาทย่อมไม่ตาย ชนเหล่าใดประมาท ชนเหล่านั้นเหมือนคนตายแล้ว"

ทางปฏิบัติของผู้ไม่ประมาท คือรีบทำคุณความดีไว้ อย่าปล่อยให้โอกาสแห่งชีวิตที่ควรจะทำความดีล่วงไปเสียเปล่า

๒๐

ความดีก็คือการกระทำใด ๆ อันไม่เบียดเบียนตนและบุคคลอื่นทั้งเป็นประโยชน์ตนและประโยชน์แก่ผู้อื่นเป็นอันมาก

คัดจาก ศุภมิตร นิตยสารรายเดือน
ปีที่ ๗ เล่มที่ ๑๐ เดือนกันยายน พ.ศ. ๒๕๐๕

คาถาชินบัญชร

สมเด็จพระญาณสังวร
วัดบวรนิเวศวิหาร

คำชี้แจง

คาถาชินบัญชร เป็นที่นับถือสวดกันแพร่หลาย กล่าวกันว่าเป็นของเจ้าพระคุณ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรํสี) วัดระฆังโฆสิตาราม นายฉันทิชย์ กระแสสินธุ์ ได้เคยนำมาขอให้แปลเพื่อพิมพ์ในหนังสือประวัติของเจ้าพระคุณสมเด็จ ฯ ครั้งหนึ่ง เมื่อนานปีมาแล้ว แต่ก็ยังสงสัยในถ้อยคำและประโยคหลายแห่งเพราะไม่อาจจับความได้ ทั้งเมื่อได้พบหลายฉบับจากหลายสำนักเข้า ก็ได้

พบคำที่ผิดเพี้ยนบ้างเกือบทุกฉบับไม่อาจจะตัดสินได้ว่าที่ถูกเป็นอย่างไร ได้เคยนึกสงสัยมานานแล้วว่า เจ้าพระ-คุณสมเด็จ ฯ ได้เรียบเรียงขึ้นเองหรือได้ต้นแบบมาจากไหน เมื่อไม่นานมานี้ได้มีผู้นำหนังสือมาให้เล่มหนึ่ง เป็นหนังสือขนาดเล็ก พิมพ์ในประเทศศรีลังกา ชื่อหนังสือ The Mirror of The Dhamma (กระจกธรรม) โดยท่านนารทมหาเถระ และท่านกัสสปเถระ ฉบับที่ได้มานี้พิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๔ (ของศรีลังกา ตรงกับ พ.ศ. ๒๕๐๓ ของไทย) ค.ศ. ๑๙๖๑ เป็นแบบหนังสือคู่มือธรรมที่จะใช้สวดและปฏิบัติเป็นประจำได้ เริ่มแต่นโม พุทธํ ศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐ คำสรรเสริญคุณพระรัตนตรัย คำบูชา คำสมาธิภาวนาต่าง ๆ บทสวดมี พาหุํ ชินบัญชร มงคลสูตร รตนสูตร เป็นต้น ตัวบาลีพิมพ์ด้วยตัวอักษรสีหฬและอักษรโรมัน มีคำแปลเป็นภาษาอังกฤษ เมื่อได้อ่านชินบัญชรในหนังสือนี้แล้ว ก็ได้พบคำและประโยคที่เคยสงสัยในฉบับที่สวดกันในเมืองไทยจึงจับความได้ หายความข้องใจ จึงได้คิดว่าจะคัดฉบับลังกามาพิมพ์เพื่อผู้ที่

ต้องการทราบจะได้อ่านพิจารณาและคิดจะปรับปรุงฉบับที่สวดกันในเมืองไทย อนุวัตรฉบับลังกาเฉพาะที่เห็นว่าสมควรจะปรับปรุงด้วย ทั้งสองฉบับนี้ เมื่อเทียบกันแล้วก็รู้สึกว่า ต้นฉบับเดิมนั้นเป็นอันเดียวกันแน่ ฉบับลังกามี ๒๒ บท ส่วนฉบับที่สวดกันในเมืองไทย มี ๑๔ บท ก็คือ ๑๔ บทข้างต้นของฉบับลังกานั้นเอง เพราะความเดียวกันถ้อยคำก็เป็นอันเดียวกันโดยมาก ส่วนคำอธิษฐานตอนท้ายบทที่ ๑๔ ของฉบับที่สวดกันในเมืองไทย ย่อตัดมาอย่างรวบรัดดีมาก บทคาถาที่ ๙ ฉบับของไทยบรรทัดที่ ๒ น่าจะเกินไป แต่จะคงไว้ก็ได้ ส่วนบทคาถาที่ ๑๒ และ ๑๓ สับบรรทัดกัน เมื่อแก้ใหม่ตามฉบับที่ปรับปรุงแล้วนี้ จะถูกลำดับดี

ในการพิมพ์นี้ เรียงชินบัญชรฉบับลังกาไว้ก่อน คงไว้ตามต้นฉบับทุกประการ แล้วมีคำแปลเป็นภาษาไทย ซึ่งได้แปลขึ้นในคราวที่พิมพ์นี้ ต่อจากนั้นชินบัญชรฉบับที่สวดกันในเมืองไทย ปรับปรุงขึ้นใหม่ อนุวัตรแบบลังกาเฉพาะที่เห็นว่าสมควร และมีคำแปลเป็นภาษาไทย

ที่แปลขึ้นใหม่ในคราวนี้เช่นเดียวกัน ในการแปลครั้งนี้ไม่ได้เทียบกับคำแปลเก่าที่เคยแปลไว้เพราะไม่พบฉบับที่แปลไว้

บทสวด พาหุ และ ชินบัญชร เป็นที่นิยมสวดกันในเมืองไทยมาช้านาน แต่บทสวดพาหุ มีถ้อยคำที่ยุติแน่นอน ส่วนบทสวดชินบัญชร แต่ละฉบับแต่ละสำนักยังผิดแผกกันอยู่ ถ้าอาจทำให้ยุติเป็นแบบเดียวกันได้ ก็จะเป็นการดี

ญส.

วัดบวรนิเวศวิหาร
ตุลาคม ๒๕๑๘

ชินปญฺชร (ฉบับลังกา)

๑ ชยาสนคตา วีรา เชตฺวา มารํ สวาหินึ
จตุสจฺจามตรสํ เย ปิวึสุ นราสภา
๒ ตณฺหงฺกราทโย พุทฺธา อฏฺฐวีสติ นายกา
สพฺเพ ปติฏฺฐิตา มยฺหํ มตฺถเก เต มุนิสฺสรา
๓ สิเร ปติฏฺฐิตา พุทฺธา ธมฺโม จ มม โลจเน
สงฺโฆ ปติฏฺฐิโต มยฺหํ อุเร สพฺพคุณากโร
๔ หทเย อนุรุทฺโธ จ สาริปุตฺโต จ ทกฺขิเณ
โกณฺฑญฺโญ ปิฏฺฐิภาคสฺมึ โมคฺคลฺลาโนสิ วามเก
๕ ทกฺขิเณ สวเน มยฺหํ อาหุํ อานนฺทราหุลา
กสฺสโป จ มหานาโม อุโภสุํ วามโสตเก
๖ เกสนฺเต ปิฏฺฐิภาคสฺมึ สุริโยว ปภงฺกโร
นิสินฺโน สิริสมฺปนฺโน โสภิโต มุนิปุงฺคโว
๗ กุมารกสฺสโป นาม มเหสีจิตฺรวาทโก
โส มยฺหํ วทเน นิจฺจํ ปติฏฺฐาติ คุณากโร

๘ ปุณฺโณ องฺคุลิมาโล จ อุปาลี นนฺทสีวลี
เถรา ปญฺจ อิเม ชาตา ลลาเฏ ติลกา มม
๙ เสสาสีติ มหาเถรา วิชิตา ชินสาวกา
ชลนฺตา สีลเตเชน องฺคมงฺเคสุ สณฺฐิตา
๑๐ รตนํ ปุรโต อาสิ ทกฺขิเณ เมตฺตสุตฺตกํ
ธชคฺคํ ปจฺฉโต อาสิ วาเม องฺคุลิมาลกํ
๑๑ ขนฺธโมรปริตฺตญฺจ อาฏานาฏิยสุตฺตกํ
อากาสจฺฉทนํ อาสิ เสสา ปาการสณฺฐิตา
๑๒ ชินาณาพลสํยุตฺเต ธมฺมปาการลงฺกเต
วสโต เม จตุกิจฺเจน สทา สมฺพุทฺธปญฺชเร
๑๓ วาตปิตฺตาทิสญฺชาตา พาหิรชฺฌตฺตุปทฺทวา
อเสสา วินยํ ยนฺตุ อนนฺตคุณเตชสา
๑๔ ชินปญฺชรมชฺฌฏฺฐํ วิหรนฺตํ มหีตเล
สทา ปาเลนฺตุ มํ สพฺเพ เต มหาปุริสาสภา
๑๕ อิจฺเจวมจฺจนฺตกโต สุรกฺโข
ชินานุภาเวน ชิตุปปทฺทโว
พุทฺธานุภาเวน หตาริสงฺโฆ
จรามิ สทฺธมฺมนุภาวปาลิโต

๑๖ อิจฺเจวมจฺจนฺตกโต สุรกฺโข
ชินานุภาเวน ชิตุปปทฺทโว
ธมฺมานุภาเวน หตาริสงฺโฆ
จรามิ สทฺธมฺมนุภาวปาลิโต
๑๗ อิจฺเจวมจฺจนฺตกโต สุรกฺโข
ชินานุภาเวน ชิตุปปทฺทโว
สงฺฆานุภาเวน หตาริสงฺโฆ
จรามิ สทฺธมฺมนุภาวปาลิโต
๑๘ สทฺธมฺมปาการปริกฺขิโตสฺมิ
อฏฺฐาริยา อฏฺฐทิสาสุ โหนฺติ
เอตฺถนฺตเร อฏฺฐ นาถา ภวนฺติ
อุทฺธํ วิตานํว ชินา ฐิตา เม
๑๙ ภินฺทนฺโต มารเสนํ มม สิรสิ ฐิโต โพธิมารุยฺห
สตฺถา โมคฺคลฺลาโนสิ วาเม วสติ ภุชตเฏ
ทกฺขิเณ สาริปุตฺโต
ธมฺโม มชฺเฌ อุรสฺมึ วิหรติ ภวโต โมกฺขโต
โมรโยนึ สมฺปตฺโต โพธิสตฺโต จรณยุคคโต
ภานุ โลเกกนาโถ

๒๐ สพฺพาวมงฺคลมุปทฺทวทุนฺนิมตฺตํ
สพฺพีติโรคคหโทสมเสสนินฺทา
สพฺพนฺตรายภยทุสฺสุปินํ อกนฺตํ
พุทฺธานุภาวปวเรน ปยาต นาสํ

๒๑ สพฺพาวมงฺคลมุปทฺทวทุนฺนิมิตฺตํ
สพฺพีติโรคคหโทสมเสสนินฺทํ
สพฺพนฺตรายภยทุสฺสุปินํ อกนฺตํ
ธมฺมานุภาวปวเรน ปยาตุ นาสํ

๒๒ สพฺพาวมงฺคลมุปทฺทวทุนฺนิมิตฺตํ
สพฺพีติโรคคหโทสมเสสนินฺทํ
สพฺพนฺตรายภยทุสฺปินํ อกนฺตํ
สงฺฆานุภาวปวเรน ปยาตุ นาสํ.

คำแปล คาถาชินบัญชร ฉบับลังกา

๑. พระวีรพุทธะทั้งหลายทรงชนะมารพร้อมทั้งสนาพาหนะเสด็จสู่พระที่นั่งแห่งชัยชนะแล้ว พระพุทธ-วีระเหล่าใดเล่าทรงเป็นผู้ประเสริฐแห่งนรชน ทรงดื่มอมตรสแห่งสัจจะทั้งสี่แล้ว.

๒. พระพุทธะทั้งหลาย ๒๘ พระองค์ มีพระตัณหังกรเป็นต้น ทรงเป็นพระนายกผู้นำโลก พระ-มุเนศวรจอมมุนีทุกพระองค์นั้นทรงสถิตประทับบนกระหม่อมแห่งข้าพระเจ้า.

๓. พระพุทธะทั้งหลายทรงสถิตประทับบนเศียรเกล้า พระธรรมสถิตประทับที่ดวงตาของข้าพระเจ้า พระสงฆ์ผู้เป็นบ่อเกิดแห่งคุณทั้งปวงสถิตประทับที่อุระของข้าพระเจ้า.

๔. พระอนุรุทธะประทับที่หทัย พระสารีบุตรประทับที่เบื้องขวา พระโกณฑัญญะประทับที่เบื้องหลัง พระโมคคัลลานะประทับที่เบื้องซ้าย

๕. พระอานนท์และพระราหุลประทับที่หูเบื้องขวาของข้าพระเจ้า พระกัสสปะและพระมหานามทั้งสองประทับที่หูเบื้องซ้าย.

๖. พระโสภิตผู้เป็นมุนีที่แกล้วกล้า ถึงพร้อมด้วยสิริ เหมือนอย่างดวงอาทิตย์ส่องแสงสว่าง ประทับที่สุดผมส่วนเบื้องหลัง.

๗. พระผู้แสวงหาคุณอันใหญ่ ผู้มีวาทะอันวิจิตรชื่อพระกุมารกัสสป ผู้เป็นบ่อเกิดแห่งคุณนั้นประทับที่ปากของข้าพระเจ้าเป็นนิตย์.

๘. พระเถระห้าพระองค์เหล่านี้ คือ พระปุณณะ พระอังคุลิมาล พระอุบาลี พระนันทะ พระสีวลี เกิดเหมือนอย่างดิลก (รอยเจิม) ที่หน้าผากของข้าพระเจ้า.

๙. พระมหาเถระทั้งหลาย ๘๐ ที่เหลือจากนี้ ผู้ชนะผู้เป็นสาวกของพระพุทธะผู้ทรงชนะ รุ่งเรืองอยู่ด้วยเดชแห่งศีล สถิตอยู่ที่อังคาพยพทั้งหลาย.

๑๐. พระรตนสูตรประจุอยู่เบื้องหน้า พระ-เมตตสูตรประจุอยู่เบื้องขวา พระธชัคคสูตรประจุอยู่เบื้องหลังพระอังคุลมาลสูตรประจุอยู่เบื้องซ้าย.

๑๑ พระขันธปริตร พระโมรปริตร และพระอาฏานาฏิยสูตร เป็นเหมือนอย่างพื้ครอบ พระสูตรปริตรทั้งหลายที่เหลือกำหนดหมายเป็นปราการ.

๑๒. เมื่อข้าพระเจ้าอาศัยอยู่ด้วยกิจทั้ง ๔ อย่าง ในบัญชรแห่งพระสัมพุทธะ ประกอบด้วยลานเขตแห่งอาณาอำนาจแห่งพระพุทธะผู้ทรงชนะ ประดับด้วยปราการคือพระธรรม ทุกเมื่อ.

๑๓. ขออุปัทวะทั้งภายนอกทั้งภายในทั้งหลาย ที่เกิดจากลมและน้ำดีเป็นต้น จงถึงความสิ้นไป ไม่มีเหลือด้วยเดชแห่งพระชินะผู้มีคุณอันไม่มีที่สุด.

๑๔. ขอพระมหาบุรุษผู้เลิศกล้าทั้งหลายทั้งปวงนั้นโปรดอภิบาลข้าพระเจ้าผู้สถิตในท่ามกลางแห่งพระชินบัญชรอยู่บนพื้นแผ่นดิน.

๑๕. ข้าพระเจ้าผู้มีการรักษาดีโดยทำให้ครบถ้วนทุกทางอย่างนี้ ด้วยประการฉะนี้ ขอจงชนะอุปัทวันตรายด้วยอานุภาพแห่งพระชินะ ทำลายหมู่แห่งข้าศึก (คือกิเลส) ด้วยอานุภาพแห่งพระพุทธะ อันอานุภาพแห่งพระสัทธรรมอภิบาล ประพฤติอยู่.

๑๖. ข้าพระเจ้าผู้มีการรักษาดีโดยทำให้ครบถ้วนทุกทางอย่างนี้ ด้วยประการฉะนี้ ขอจงชนะอุปัทวันตรายด้วยอานุภาพแห่งพระชินะ ทำลายหมู่แห่งข้าศึก (คือกิเลส) ด้วยอานุภาพแห่งพระธรรม อันอานุภาพแห่งพระสัทธรรมอภิบาล ประพฤติอยู่.

๑๗. ข้าพระเจ้ามีการรักษาดีโดยทำให้ครบถ้วนทุกทางอย่างนี้ ด้วยประการฉะนี้ ขอจงชนะอุปัทวันตรายด้วยอานุภาพแห่งพระชินะ ทำลายหมู่แห่งข้าศึก (คือกิเลส) ด้วยอานุภาพแห่งพระสงฆ์ อันอานุภาพแห่งพระ-สัทธรรมอภิบาล ประพฤติอยู่.

๑๘. ข้าพระเจ้าผู้อันปราการคือพระสัทธรรมแวดล้อม พระอริยะทั้งหลายแปดประทับอยู่ในทิศทั้งแปด พระนาถะคือที่พึ่งทั้งหลายแปดประทับอยู่ในระหว่างนี้ พระชินะทั้งหลายสถิตประทับเหมือนอย่างเพดานเบื้องบนข้าพระเจ้า.

๑๙. พระศาสดาเสด็จขึ้นสู่โพธิ ทรงทำลายมารและเสนามาร ทรงสถิตประทับบนเศียรเกล้าของข้า-

พระเจ้า พระโมคคัลลานะประทับบนบ่าเบื้องซ้าย พระ-สารีบุตรประทับบนบ่าเบื้องขวา พระธรรมประจุอยู่ที่อุระในท่ามกลาง พระโพธิสัตว์ผู้ถึงกำเนิดนกยูง ส่องสว่างเป็นพระนาถะเอกแห่งโลก ไปกับด้วยจรณะคือเท้าทั้งคู่เพื่อพ้นจากภพ.

๒๐. ขอปวงอวมงคล อุบัทวะ นิมิตร้าย จัญไร โรค เคราะห์ โทษ นินทาสารพัด อันตราย ภัย ฝันร้ายที่ไม่ชอบใจทุกประการ จงถึงความสิ้นสูญไปด้วยอานุภาพอันบวรแห่งพระพุทธะ.

๒๑. ขอปวงอวมงคล อุบัทวะ นิมิตร้าย จัญไร โรค เคราะห์ โทษ นินทาสารพัด อันตราย ภัย ฝันร้ายที่ไม่ชอบใจ ทุกประการ จงถึงความสิ้นสูญไป ด้วยอานุ-ภาพอันบวรแห่งพระธรรม.

๒๒. ขอปวงอวมงคล อุบัทวะ นิมิตร้าย จัญไร โรค เคราะห์ โทษ นินทาสารพัด อันตราย ภัย ฝันร้ายที่ไม่ชอบใจ ทุกประการ จงถึงความสิ้นสูญไป ด้วยอานุ-ภาพอันบวรแห่งพระสงฆ์ เทอญ.

หมายเหตุ – เมื่อสวดให้แก่ผู้อื่นใช้ เต แทน เม ใช้ ตว แทน มม ใช้ ตุยฺหํ แทน มยฺหํ ใช้ จราหิ แทน จรามิ และ คำแปลใช้ ท่าน แทน ข้าพระเจ้า ในที่ทุกแห่ง.

คาถาชินบัญชร

(ฉบับที่สวดกันในเมืองไทย
แต่ปรับปรุงใหม่เฉพาะบางแห่งตามฉบับลังกา)

๑ ชยาสนคตา พุทฺธา เชตฺวา มารํ สวาหินี
จตุสจฺจามตรสํ เย ปิวึสุ นราสภา

๒ ตณฺหงฺกราทโย พุทฺธา อฏฺฐวีสติ นายกา
สพฺเพ ปติฏฺฐิตา มยฺหํ มตฺถเก เต มุนิสฺสรา

๓ สิเร ปติฏฺฐิโต พุทฺโธ ธมฺโม จ มม โลจเน
สงฺโฆ ปติฏฺฐิโต มยฺหํ อุเร สพฺพคุณากโร

๔ หทเย เม อนุรุทฺโธ สารีปุตฺโต จ ทกฺขิเณ
โกณฺฑญฺโญ ปิฏฺฐิภาคสฺมึ โมคฺคลฺลาโนสิ วามเก

๕ ทกฺขิเณ สวเน มยฺหํ อาสุํ อานนฺทราหุลา
กสฺสโป จ มหานาโม อุโภสุํ วามโสตเก

๖ เกสนฺเต ปิฏฺฐิภาคสฺมึ สุริโยว ปภงฺกโร
นิสินฺโน สิริสมฺปนฺโน โสภิโต มุนิปุงฺคโว

๗ กุมารกสฺสโป เถโร มเหสี จิตฺตวาทโก
โส มยฺหํ วทเน นิจฺจํ ปติฏฺฐาติ คุณากโร

๘ ปุณฺโณ องฺคุลิมาโล จ อุปาลี นนฺทสีวลี
เถรา ปญฺจ อิเม ชาตา นลาเฏ ติลกา มม

๙ เสสาสีติ มหาเถรา วิชิตา ชินสาวกา[๑]
ชลนฺตา สีลเตเชน องฺคมงฺเคสุ สณฺฐิตา

๑๐ รตนํ ปุรโต อาสิ ทกฺขิเณ เมตฺตสุตฺตกํ
ธชคฺคํ ปจฺฉโต อาส วาเม องฺคุลิมาลกํ

๑๑ ขนฺธโมรปริตฺตญฺจ อาฏานาฏิยสุตฺตกํ
อากาสจฺฉทนํ อาสิ เสสา ปาการสณฺฐิตา

๑๒ ชินาณาขลสํยุตฺเต ธมฺมปาการลงฺกเต
วสโต เม จตุกิจฺเจน สทา สมฺพุทฺธปญฺชเร

๑๓ วาตปิตฺตาทิสญฺชาตา พาหิรชฺฌตฺตุปทฺทวา
อเสสา วินยํ ยนฺตุ อนนฺตชินเตชสา

---

๑. ต่อจากนี้ฉบับไทยบางฉบับ มีอีก ๑ บรรทัดว่า
เอเตสีติ มหาเถรา ชิตวนฺโต ชิโนรสา

๑๔ ชินปญฺชรมชฺฌฏฺฐํ วิหรนฺตํ มหีตเล
สทา ปาเลนฺตุ มํ สพฺเพ เต มหาปุริสาสภา
อิจฺเจวมจฺจนฺตกโต สุรกฺโข
ชินานุภาเวน ชิตุปทฺทโว
ธมฺมานุภาเวน ชิตาริสงฺโฆ
สงฺฆานุภาเวน ชิตนฺตราโย
สทฺธมฺมานุภาวปาลิโต จรามิ ชินปญฺชเร.

คำแปล คาถาชินบัญชร ฉบับไทย

(แต่ปรับปรุงใหม่เฉพาะบางแห่งตามฉบับลังกา)

๑. พระพุทธะทั้งหลายทรงชนะมารพร้อมทั้งเสนาพาหนะ เสด็จสู่พระที่นั่งแห่งชัยชนะแล้ว พระพุทธะเหล่าใดเล่าทรงเป็นผู้ประเสริฐแห่งนรชน ทรงดื่มอมตรสแห่งสัจจะทั้งสี่แล้ว.

๒. พระพุทธะทั้งหลาย ๒๘ พระองค์ มีพระตัณหังกรเป็นต้น ทรงเป็นพระนายกผู้นำโลก พระมุเนศวรจอมมุนีทุกพระองค์นั้นทรงสถิตประทับบนกระหม่อมแห่งข้าพระเจ้า.

๓. พระพุทธะทั้งหลายทรงสถิตประทับบนศีรษะพระธรรมสถิตประทับที่ดวงตาของข้าพระเจ้า พระสงฆ์ผู้เป็นบ่อเกิดแห่งคุณทั้งปวงสถิตประทับที่อุระของข้าพระเจ้า.

๔. พระอนุรุทธประทับที่หทัยของข้าพระเจ้า พระสารีบุตรประทับที่เบื้องขวา พระโกณฑัญญะประทับที่เบื้องหลัง พระโมคัลลานะประทับที่เบื้องซ้าย.

๕. พระอานนท์และพระราหุลประทับที่หูเบื้องขวาของข้าพระเจ้า พระกัสสปะและพระมหานามทั้งสองประทับที่หูเบื้องซ้าย.

๖. พระโสภิตผู้เป็นมุนีที่แกล้วกล้า ถึงพร้อมด้วยสิริ เหมือนอย่างดวงอาทิตย์ส่องแสงสว่าง ประทับที่สุดผมส่วนเบื้องหลัง.

๗. พระเถระผู้แสวงหาคุณอันใหญ่ ผู้มีวาทะอันวิจิตร ชื่อพระกุมารกัสสป ผู้เป็นบ่อเกิดแห่งคุณนั้นประทับที่ปากของข้าพระเจ้าเป็นนิตย์.

๘. พระเถระห้าพระองค์เหล่านี้ คือ พระปุณณะ พระอังคุลิมาล พระอุบาลี พระนันทะ พระสีวลี เกิดเหมือนอย่างดิลก (รอยเจิม) ที่หน้าผากของข้าพระเจ้า.

๙. พระมหาเถระทั้งหลาย ๑๘ ที่เหลือจากนี้ ผู้ชนะ ผู้เป็นสาวกของพระพุทธะผู้ทรงชนะ[๑] รุ่งเรืองอยู่ด้วยเดชแห่งศีล สถิตอยู่ที่อังคาพยพทั้งหลาย.

---

๑. ต่อจากนี้ฉบับไทยมีอีก ๑ บรรทัด แปลว่า พระมหาเถระทั้ง ๘๐ เหล่านี้ผู้มีความชนะ เป็นโอรสพระพุทธชินะ

๑๐. พระรตนสูตรประจุอยู่เบื้องหน้า พระเมตต-สูตรประจุอยู่เบื้องขวา พระธชัคคสูตรประจุอยู่เบื้องหลัง พระอังคุลิมาลสูตรประจุอยู่เบื้องซ้าย.

๑๑. พระขันธปริตร พระโมรปริตร และพระอาฏานาฏิยสูตร เป็นเหมือนอย่างพ้าครอบ พระสูตรปริตรทั้งหลายที่เหลือกำหนดหมายเป็นปราการ.

๑๒. เมื่อข้าพระเจ้าอาศัยอยู่ด้วยกิจทั้ง ๔ อย่างในบัญชรแห่งพระสัมพุทธะ ประกอบด้วยลานเขตแห่งอาณาอำนาจแห่งพระพุทธะผู้ทรงชนะ ประดับด้วยปราการคือพระธรรมทุกเมื่อ.

๑๓. ขออุปัทวะ (เครื่องขัดข้อง) ทั้งภายนอกทั้งภายในทั้งหลาย ที่เกิดจากลมและน้ำดีเป็นต้น จงถึงความสิ้นไป ไม่มีเหลือ ด้วยเดชแห่งพระชินะผู้ไม่มีที่สุด.

๑๔. ขอพระมหาบุรุษผู้เลิศกล้าทั้งหลายทั้งปวงนั้นโปรดอภิบาลข้าพระเจ้าผู้สถิตในท่ามกลางแห่งพระ-ชินบัญชรอยู่บนพื้นแผ่นดิน.

ข้าพระเจ้ามีความรักษาดี โดยทำให้ครบถ้วนทุกทางอย่างนี้ ด้วยประการฉะนี้ ขอจงชนะอุปัทวะด้วยอานุภาพพระพุทธะผู้ทรงชนะ ชนะข้าศึกขัดข้องด้วยอานุภาพแห่งพระธรรม ชนะอันตรายด้วยอานุภาพแห่งพระสงฆ์ อันอานุภาพแห่งพระสัทธรรมอภิบาลประพฤติอยู่ในพระชินบัญชรเทอญ.

ปลง

พระญาณวิริยาจารย์

เจ้าอาวาสวัดธรรมมงคล

ผู้เขียนขอบันทึกความจำไว้เป็นหลักฐานไว้กับหนังสือฉบับนี้

เป็นคำเตือนขั้นสุดท้ายของพระอาจารย์มั่น แก่บรรดาพระเถรานุเถระ ศิษยานุศิษย์ทั้งหลายที่มาร่วมประชุมกันหลังจากงานพระราชทานเพลิงศพพระอาจารย์เสาร์เป็นไปโดยความเรียบร้อยแล้ว และจะได้มีการอำลาจากกันไปคนละทิศละทางซึ่งอาจจะได้พบกันยากนักเมื่อไม่มีเหตุ

ขณะที่ประชุมกราบลา ท่านได้เตือนว่า

"ทุกรูปทุกองค์ อย่าพากันประมาทเลย จงพากันคิดว่า การมาทำศพนั้นคือการสอนตัวของเราเอง นำเอาศพเป็นสักขีพยานว่าความตายเป็นสิ่งหลีกเลี่ยงไม่ได้"

ท่านอาจารย์มั่นท่านเสริมว่า

"ปัจจุบันบางคนพากันเข้าใจผิดว่า เวลาคนตายนิมนต์พระมาสวดพระอภิธรรม มาติกา บังสุกุล เข้าใจผิดว่าสวดให้คนตาย บางคนก็ไปเคาะโลงบอกว่าพระสวดแล้ว นี่เป็นการเข้าใจผิดอย่างมาก ความจริงนั้นการสวดของพระขณะที่มีศพ ท่านต้องการให้ผู้ฟังปลงธรรมสังเวช คือ เอาคนตายเป็นสักขีพยานว่านี่อย่างไรศพ จะได้นึกถึงตัวของเราว่า จะต้องตาย"

ท่านอาจารย์มั่น ท่านได้เล่าเรื่องบุพพกรรมของท่านพระยสกุลบุตร ว่าในอดีตชาติ ท่านพระยสกับพระสหายทั้ง ๕๔ คน ได้พร้อมใจกันบำเพ็ญกุศลเกี่ยวกับงานศพ เมื่อมีการตายโดยไม่มีญาติ (หรือเรียกกันว่า ผีไม่มีญาติ) ท่านกับพระสหายจะไปตามเก็บศพมาทำฌาปนกิจให้หมดโดยไม่คิดมูลค่าแต่อย่างไร

อยู่มาวันหนึ่งมีหญิงคนหนึ่งได้ตายลงโดยฉับพลันด้วยโรคปัจจุบัน เนื้อหนังมังสายังเอี่ยมลอออยู่ ท่านพร้อมกับ

สหายเมื่อทราบข่าวก็รีบไปนำศพนั้นมา ทุก ๆ คนก็ได้เห็นคนตายใหม่ ๆ ยังไม่มีอวัยวะส่วนไหนบกพร่อง ต่างคนก็พูดว่า

"แหม ศพนี้ยังดูสดใส"

แล้วจึงนำร่างหญิงนั้นไปสู่ป่าช้า วางลงบนเชิงตะกอนเตรียมการฌาปนกิจ เมื่อไฟได้ลุกเผาผลาญร่างของหญิงนั้นดำเป็นตอตะโก ทุกส่วนกำลังถูกไฟเผาผลาญ ขาดวิ่นลงอย่างน่าอนาถ ท่านพระยสกุลบุตรในชาตินั้นได้เห็นภาพที่ได้เปลี่ยนจากเอี่ยมลออมาเป็นสภาพดำเป็นตอตะโก ได้ปลงธรรมสังเวช เกิดความสลดใจ ได้เห็นธรรม แล้วท่านก็บอกสหายให้มาดู บรรดาสหายก็เกิดสลดใจ ได้เห็นธรรมเช่นเดียวกัน

ด้วยบุพพกรรมที่ท่านได้ทำในอดีตชาติเช่นนี้เอง เป็นปัจจัยให้ท่านมาบังเกิดเป็นเศรษฐีชื่อว่า ยสกุลบุตร ได้เสวยอารมณ์ชมสมบัติ เมื่อบารมีปัจจัยในอดีตแก่กล้าขึ้น วันหนึ่งท่านจึงลุกขึ้นกลางดึกเดินออกจากห้อง เห็นนางบำเรอหลับไหล หลงละเมอด้วยอาการกิริยาต่าง ๆ ท่านก็เกิดสังเวชสลด

จิต คิดว่านี่คือป่าช้าผีดิบ ไม่เป็นที่เจริญใจเจริญตาเหมือนก่อน จึงคิดเบื่อหน่าย ออกอุทานในใจว่า "ที่นี่ขัดข้อง ที่นี่วุ่นวาย" แล้วก็เดินลงจากปราสาท ไปแต่คนเดียว เดินไปจนถึงป่าอิสิปตนมฤคทายวันที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ พระพุทธองค์ทรงได้ยินทางทิพยโสต จึงได้ทรงเรียกยสกุลบุตรว่า

"ที่นี่ไม่ขัดข้อง ที่นี่ไม่วุ่นวาย จงมาเถิด เราจะแสดงธรรมแก่เธอ"

เมื่อยสกุลบุตรได้ยินเข้าแล้วจึงรีบเดินเข้าไปตามเสียงนั้น แล้วก็ได้ฟังธรรม ภายหลังได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ แล้วบวชในพระพุทธศาสนา สหายทั้ง ๕๔ คนเมื่อได้ทราบว่าพระยสกุลบุตรบวชแล้ว ก็มาคิดว่า ธรรมวินัยที่ยสกุลบุตรบวชคงไม่เลว จึงได้ชวนกันมาพบกับพระยส แล้วพระยสก็พาเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมให้ฟังสหายทั้ง ๕๔ คนก็ได้บรรลุพระอรหันต์ แล้วบวชในพระพุทธศาสนา

ท่านอาจารย์มั่นท่านเล่าจบแล้วก็ว่าการที่บุคคลมา

ทำศพนั้นต้องมาปลงธรรมสังเวชจึงจะได้ผล มิใช่จะมาทำศพด้วยความสนุกสนาน หรือด้วยเพียงธรรมเนียม หรือด้วยเสียไม่ได้ หรือด้วยการเห็นผิด ต้องกระทำเช่นกับพระยสกุลบุตรกับสหายในอดีตชาติ เมื่อท่านได้ทำศพอย่างนั้นแล้ว ผลที่ได้รับจึงเป็นผลใหญ่

[ตัดมาจาก ประวัติพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺตเถร ฉบับสมบูรณ์]

โอวาท ๙ ข้อ
ของ
ท่าน ธมฺมวิตกฺโก

วัดเทพศิรินทราวาส

๑

"PERSONAL MAGNET"

เรื่องที่มีคนเมตตากรุณา เห็นอกเห็นใจนั้น เป็นเพราะ คุณธรรมความดี ของ ตนเอง หลายประการด้วยกัน เป็นต้นว่า วิริยะ อุตสาหะ บากบั่น เข้มแข็งแรงกล้า และ จิตใจเมตตากรุณา ไม่เย่อหยิ่งจองหอง เป็นเหตุให้ผู้ที่แวดล้อมอยู่เกิดความเมตตากรุณารักใคร่เห็น-อกเห็นใจ คิดที่จะช่วยเหลือ

คนซึ่งมี กิริยามารยาทอ่อนโยน สุภาพ นิ่มนวล ย่อมเป็นที่เสน่หารักใคร่ของคนที่ได้พบเห็นและพยายามที่จะช่วยเหลือ นี่เป็น Personal Magnet คือ เสน่ห์ในตัวของตัวเอง เพราะฉะนั้น จงพยายามรักษาคุณสมบัติดังกล่าวนี้ไว้ จะเป็นเครื่องช่วยตนเอง ให้บรรลุความสำเร็จสมประสงค์ทุกประการ ทุกกาลเวลา ทั้งปัจจุบันและอนาคต

๒.

เมตตา

อย่ากลัว จงรักษาตัวให้บริสุทธิ์ ไม่มีอะไรทำอันตรายได้

จงจำไว้ว่า ถ้าปรารถนาความเมตตา และความเห็นอกเห็นใจจากผู้อื่น ก็ควรส่งกระแสใจที่ประกอบด้วยความเมตตา และความเห็นอกเห็นใจ ไปยังท่านเหล่านั้นแล้วก็จะได้รับความเมตตา และความเห็นอกเห็นใจท่านเหล่านั้นเช่นเดียวกัน นี่เป็นกฎของจิตตานุภาพ แล้วความสำเร็จทั้งหลายที่ปรารถนาก็จะบังเกิดแก่ตนสมประสงค์ทุกประการ เป็นแน่นอนไม่ต้องสงสัยเลย

๓.

สบายใจ

คำว่า "ไม่สบายใจ" อย่าใช้ และอย่าให้มีขึ้นในใจต่อไป "Let it go, and get it out!" ก่อนมันจะเกิดต้อง Let it go! ปล่อยให้มันผ่านไป อย่ารับเอาความไม่

สบายใจไว้ ถ้าเผลอไปมันแอบเข้ามาอยู่ในใจ ต้อง "Get it out! ขับมันออกไปทันที อย่าเลี้ยงเอาความไม่สบายใจไว้ในใจ มันจะเคยตัว ทีหลังจะเป็นคนอ่อนแอออดแอด ทำอะไรผิดพลาดนิด ๆ หน่อย ๆ ก็ไม่สบายใจ เคยตัว เพราะความไม่สบายใจนี้แหละเป็นศัตรู ตัวมาร ทำให้ใจไม่สงบ ประสาทสมองไม่ปกติ เป็นเหตุให้ร่างกายผิดปกติ พลอยไม่สงบไม่สบายไปด้วย ทำให้สมองทึบไม่ปลอดโปร่ง เป็น habit ความเคยชินที่ไม่ดี เป็นอุปสรรคกีดกั้นขัดขวางสติปัญญาไม่ให้ปลอดโปร่งแจ่มใส ต้องฝึกหัดแก้ไขปรับปรุงจิตใจเสียใหม่ ทั้งก่อนที่จะทำอะไร หรือกำลังกระทำอยู่ และเมื่อเวลากระทำเสร็จแล้ว ต้องหัดให้จิตใจแช่มชื่นรื่นเริง เกิดปีติปราโมทย์เป็นสุขสบายอยู่เสมอ เป็นเหตุให้เกิดกำลังกาย กำลังใจ Enjoy living มีชีวิตอยู่ด้วยความเบิกบาน สมองจึงจะเบิกบาน จะศึกษาเล่าเรียนก็เข้าใจจำได้ง่าย เหมือนดอกไม้ที่แย้มเบิกบานต้อนรับหยาดน้ำค้างและอากาศอันบริสุทธิ์ฉะนั้น.

๔.

สันติสุข

พระพุทธเจ้าสอนว่า "**นตฺถิ สนฺติปรํ สุขํ**"

"สุขอื่นยิ่งกว่าความสงบไม่มี"

หมายความว่า ความสุขอื่นมี

เช่นความสุขในการดูละคร ดูหนัง

ในการเข้าสังคม Social

ในการมีคู่รักคู่ครอง

หรือ ในการมีลาภยศ

ได้รับความสุข สรรเสริญ และได้รับความสุขจากสิ่งเหล่านี้ก็สุขจริง

แต่ว่า สุขเหล่านี้มีทุกข์ซ้อนอยู่ทุกอย่าง ต้องคอยแก้ไขปรับปรุงกันอยู่เสมอ

ไม่เหมือนกับความสุขที่เกิดจากสันติ ความสงบซึ่งเป็นความสุขที่เยือกเย็นและไม่ซ้อนด้วยความทุกข์ และไม่ต้องแก้ไขปรับปรุงตกแต่งมาก

เป็นความสุขที่ทำได้ง่าย ๆ

เกิดกับกายใจของเรานี่เอง

อยู่ในที่เงียบ ๆ คนเดียว ก็ทำได้
หรือ อยู่ในสิ่งแวดล้อมสังคมก็ทำได้
ถ้ารู้จักแยก ใจ หาสันติสุข กายนี้ก็เพียงสักแต่ว่าอยู่ในที่ระคนด้วยความยุ่ง สิ่งแวดล้อมเหล่านั้นไม่ยุ่งมาถึงใจ

แม้เวลาเจ็บหนัก มีทุกขเวทนาปวดร้าวไปทั่วกาย แต่เรารู้จักทำ ใจ ให้เป็นสันติสุขได้
ความเจ็บนั้นก็ไม่สามารถจะทำให้ ใจ เดือดร้อนตามไปด้วย

เมื่อ ใจ สงบแล้ว
กลับจะทำให้กายนั้นสงบ หายทุกขเวทนาได้ด้วย

และประสบสันติสุข ซึ่งไม่มีสุขอื่นยิ่งกว่าสันติสุขนั้น
พระพุทธเจ้าสอนให้ฝึกเป็น ๓ ทาง คือ

๑. สอนให้สงบกาย วาจา ด้วย ศีล
ไม่ทำโทษทุจริตอย่างหยาบที่เกิดทางกาย วาจา เป็นเหตุให้เกิดสันติสุขทางกาย วาจา เป็นประการต้น

๒. สอนให้ฝึกหัดให้เกิดสันติสุขทางใจด้วยสมาธิ
หัดใจไม่ให้คิดถึงเรื่องความกำหนัด

ความโกรธ

ความโลภ

ความหลง

ความกลัว

ความฟุ้งซ่านรำคาญ

ความลังเลใจทำให้ใจไม่เด็ดเดี่ยว ไม่เด็ดขาด เมื่อละสิ่งเหล่านี้ได้ เป็นเหตุให้ใจสงบ เป็นสันติสุขทางจิตใจอีกประการหนึ่ง

๓. ทรงสอนให้ฝึกหัดให้เกิดสันติสุขทางทิฏฐิ ความเห็นด้วย ปัญญา

พิจารณาเห็นว่า

สรรพสิ่งทั้งหลายไม่แน่นอนเป็น อนิจจัง ไม่เที่ยง

คงทนอยู่ไม่ได้ ต้องเสื่อมสิ้นแปรปรวน ดับไป เรียกว่าเป็น ทุกข์

ไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาอ้อนวอนขอร้องเร่งรัด ให้เป็นไปตามความประสงค์ ท่านเรียกว่า อนัตตา

เมื่อเรารู้เห็นความเป็นจริงเช่นนี้ จะทำให้จิตใจของเราเข้มแข็ง มั่นคง เด็ดเดี่ยว ไม่หวั่นไหวไปตามเหตุการณ์ทั้งหลาย

เพราะรู้เห็นตามความเป็นจริงด้วย ปัญญา ว่าสิ่งเหล่านั้นมันไม่แน่นอน

มันคงอยู่ไม่ได้ ต้องเปลี่ยนแปลง เสื่อมสิ้นดับไป
ไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาฝ่าฝืนของเรา อย่าไปเร่งรัดให้เสียกำลังใจ จงรักษาให้เป็นอิสระมั่นคงอยู่เสมอ
ไม่หวั่นไหวไปตามเหตุการณ์เหล่านั้น

เป็นเหตุให้ใจตั้งอยู่ในสันติสุข

เป็นอิสระ เกิดอำนาจทางจิต Mind Power ที่จะใชทำกิจกรณียะอันเป็นหน้าที่ของตนได้สำเร็จสมประสงค์

"นตฺถิ สนฺติปรํ สุขํ
สุขอื่นยิ่งกว่าความสงบไม่มี"

It needs a Peaceful Mind to support a Peaceful Body, and it needs a Peaceful Body to support a Peaceful Mind, and it needs Both Peaceful Body and Mind to attain all success that which you wish.

๕.

ทำอะไรไม่ผิดเลย ก็คือไม่ได้ทำอะไรเลย

"DO NO WRONG IS DO NOTHING"

จงระลึกถึงคติพจน ว่า "Do no wrong is do nothing! "ทำอะไรไม่ผิดเลย ก็คือไม่ได้ทำอะไรเลย!"

ความผิดนี่แหละ เป็นครูอย่างดี ควรจะรู้สึกบุญคุณของตัวเองที่ทำอะไรผิดพลาด และควรสบายใจที่ได้พบกับอาจารย์ผู้วิเศษ คือความผิด จะได้ตรงกับคำว่า "เจ็บแล้วต้องจำ" ตัวทำเอง ผิดเอง นี่แหละ เป็นอาจารย์ผู้วิเศษ เป็น Good example ตัวอย่างที่ดีเพื่อจะได้จดจำไว้สังวรระวังไม่ให้ผิดต่อไป แล้วตั้งต้นใหม่ด้วยความไม่เลินเล่อเผลอประมาท อดีตที่ผิดไปแล้วก็ผ่านพ้นล่วงเลยไปแล้ว แต่อาจารย์ผู้วิเศษยังคงอยู่ คอยกระซิบเตือนใจอยู่เสมอทุกขณะว่า "ระวัง! อย่าประมาทนะ! อย่าให้ผิดพลาดเช่นนั้นอีกนะ!"

ผิดหนึ่งพึงจดไว้ ในสมอง
เร่งระวังผิดสอง ภายหน้า
สามผิดเร่งคิดตรอง จงหนัก เพื่อนเอย
ถึงสี่อีกที่ห้า หกซ้ำอภัยไฉน!

จงสังเกตพิจารณาดูให้ดีเถิด จะเห็นได้ว่า นักค้นคว้าวิทยาศาสตร์ทางโลกก็ดี และท่านผู้วิเศษที่เป็นศาสดาอาจารย์ในทางธรรมทั้งหลายก็ดี ล้วนแต่ผ่านพ้นอุปสรรคความผิดพลาดนับครั้งไม่ถ้วนมาแล้วด้วยกันทุกท่าน

๖.

สติสัมปชัญญะ

(ความระลึกได้ และความรู้ตัว)

ที่จะทำอะไรไม่ผิดนั้น ข้อสำคัญอยู่ที่สติ ถ้ามีสติคุ้มครองกายวาจาใจอยู่ทุกขณะ จะทำอะไรไม่ผิดพลาดเลย ที่ผิดพลาดเพราะขาดสติคือ เผลอ เหม่อ เลินเล่อ ประมาท ระเริง หลงลืม จึงผิดพลาด จงนึกถึงคติพจน์ว่า "กุมสติต่างโล่ป้อง อาจแกล้วกลางสนาม"

ธรรมดาชีวิตทุกชนิด ทั้งมนุษย์และสัตว์ ตลอดทั้งพืชพันธุ์พฤกษชาติ เป็นอยู่ได้ด้วยการต่อสู้ ตรงกับคำว่า "Life is fighting" "ชีวิตคือการต่อสู้" เมื่อต่อสู้ไม่ไหวขณะใด ก็ต้องถึงสุดแห่งชีวิต คือ death ความตาย เพราะฉะนั้น ยังมีสติอยู่ตราบใด ถึงตายก็ตายแต่กาย เช่นกับชีวิตพระพุทธเจ้า และพระอรหันต์ท่านมีสติไพบูลย์อยู่ทุกขณะจิต ท่านจึงทำอะไรไม่ผิด และถึงซึ่งอมตธรรม คือธรรมที่ไม่ตาย ตรงกับคำว่า immortal จึงเรียกว่า ปรินิพพาน คือนามรูป สังขารร่างกายที่เรียกว่าเบญจขันธ์ ขันธ์ ๕ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ แตกดับไปเท่านั้น

เพราะฉะนั้น ควรฝึกฝนสติ (ความระลึกรู้ก่อนทำก่อนพูด ก่อนคิด) สัมปชัญญะ (รู้ตัวอยู่ทุกขณะที่กำลังทำอยู่ พูดอยู่ คิดอยู่) เมื่อทำเสร็จแล้ว ก็มีสติตรวจตราพิจารณาดูว่าบกพร่องอย่างไร หรือเรียบร้อยบริบูรณ์ดี ถ้าบกพร่องก็สรุปแก้ไขเพื่อให้สมบูรณ์ต่อไป ถ้าเรียบร้อยดีอยู่แล้ว ก็พยายามให้เรียบร้อยดียิ่ง ๆ ขึ้นไปจนถึงที่สุด.

๗.

อานุภาพของไตรสิกขา

คือ

ศีล สมาธิ ปัญญา

ด้วยอานุภาพของไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา นี้แล จึงชนะข้าศึก คือ กิเลสอย่างหยาบ อย่างกลาง และอย่างละเอียดได้!

๑. ชนะความหยาบคาย ซึ่งเป็นกิเลสอย่างหยาบที่ล่วงทางกายวาจาได้ ด้วยศีล!

ชนะความยินดี ยินร้าย หลงรัก หลงชัง ซึ่งเป็นกิเลสอย่างกลางที่เกิดในใจได้ ด้วยสมาธิ!

ชนะความเข้าใจ รู้ผิด เห็นผิด จากความเป็นจริงของสังขาร ซึ่งเป็นกิเลสอย่างละเอียดได้ ด้วยปัญญา!

๒. ผู้ใดศึกษาปฏิบัติตามไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา นี้ โดยพร้อมมูล บริบูรณ์สมบูรณ์แล้ว ผู้นั้นจึงจะเป็นผู้พ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้ เป็นแน่นอน ไม่ต้องสงสัยเลย!

เพราะฉะนั้น จึงควรสนใจ เอาใจใส่ ตั้งใจศึกษาและปฏิบัติตามไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญานี้ทุกเมื่อ เทอญ.

๘.

ดอกมะลิ

ดอกมะลิ เป็นดอกไม้ที่ถูกรับรองแล้วว่าเป็นดอกไม้ที่หอมเย็นชื่นใจที่สุด และขาวบริสุทธิ์ที่สุดในบรรดาดอกไม้ทั้งหลาย

ชีวิตของมนุษย์ที่เป็นอยู่ก็เช่นเดียวกับการเล่นละคร ขอให้เป็นตัวเอกที่มีชื่อเสียงที่สุดเช่นเดียวหรือลักษณะเดียวกับดอกมะลิ อย่าเป็นตัวผู้ร้ายที่เลวที่สุด และให้เห็นว่าดอกมะลินี้จะบานเต็มที่เพียง ๒—๓ วันก็จะเหี่ยวเฉาไป

ฉะนั้น ขอให้ทำตัวให้ดีที่สุด เมื่อยังมีชีวิตอยู่ให้หอมที่สุดเหมือนดอกมะลิที่เริ่มแย้มบานฉะนั้น.

"จงเลือกทำแต่กรรมที่ดี ๆ !"

๙.

"ทำดี ดีกว่าขอพร"

"จงเลือกทำแต่กรรมที่ดี ๆ นะ !"

เตือนให้เตรียมตัวไว้ดำเนินชีวิตต่อไป เป็นคำแทนคำอวยพรอย่างสูงสุดประกอบด้วยเหตุผล เมื่อทำกรรมดีแล้ว

ไม่ให้พรก็ต้องดี เมื่อทำชั่วแล้วจะมาเสกสรรปั้นแต่งอวยพร อย่างไรก็ดีไม่ได้ ทำชั่วเหมือนโยนหินลงน้ำ หินจะต้องจม ทันที ไม่มีผู้วิเศษใด ๆ จะมาเสกเป่าอวยพรอ้อนวอนขอร้อง ให้หินลอยขึ้นมาได้ ทำกรรมชั่วจะต้องล่มจมป่นปี้เสียราศี เกียรติคุณชื่อเสียง เหมือนก้อนหินหนักจมลงไปอยู่กับโคลน ใต้น้ำ ทำดีเหมือนน้ำมันเบา เมื่อเทลงน้ำ ย่อมลอยเป็น ประกายมันปลาบอยู่เหนือน้ำ

ทำกรรมดีย่อมมีสง่าราศี มีเกียรติคุณชื่อเสียง มีแต่ คนเคารพนับถือยกย่องบูชาเฟื่องฟุ้งฟูลอย เหมือนน้ำมันลอย ถึงจะมีศัตรูหมู่ร้ายจงใจเกลียดชังมุ่งร้ายอิจฉาริษยาแช่งด่า ให้จมก็ไม่สามารถจะเป็นไปได้ กลับจะแพ้เป็นภัยแก่ตัวเอง ขอให้จงตั้งใจกล้าหาญพยายามทำแต่กรรมดี ๆ โดยไม่มี ความเกรงกลัวหวั่นไหวต่ออุปสรรคใด ๆ ทั้งสิ้น ผู้ที่มีความ เลื่อมใสในคุณพระศรีรัตนตรัย ผู้ที่มีโชคดี ผู้ที่มีความสุข และผู้ที่มีความเจริญ ประสงค์ใดสำเร็จสมประสงค์ ก็คือผู้ ที่ประกอบกรรม ทำแต่ความดีอย่างเดียวนั่นเอง

เพื่อเรา เพื่อเขา

พระโสภณคณาภรณ์

(ระแบบ ฐิตญาโณ)

วัดบวรนิเวศวิหาร

การฟังธรรมะหรือการศึกษาธรรมะในครั้งแรกผู้ศึกษา ผู้ฟังควรทำความรู้สึกว่าเราศึกษาหาความรู้กัน การศึกษาหลักธรรมก็ดี การศึกษาวิชาการก็ดี เป็นเรื่องที่ทุกคนจะต้องใช้เวลาที่มาถึงเข้าหาความรู้เหล่านั้นเพิ่มเติมให้แก่ตนเอง แต่ถ้าหากใครก็ตามมีความรู้สึกว่าเราถูกอบรมเพราะเรื่องอย่างนั้นอย่างนี้ จิตของเขาจะมีปฏิกิริยาในทางลบ ความตั้งใจศึกษา ตั้งใจฟัง ก็จะไม่เกิดขึ้น เมื่อเป็นเช่นนี้ การใช้ปัญญาพิจารณาในเรื่องนั้น ๆ ก็ไม่เกิดขึ้น วันเวลาที่ใช้ไปในการอ่าน การฟัง ก็ปราศจากประโยชน์

ดังนั้นในครั้งแรกก็คือขอให้ท่านมีความดำริในลักษณะดังที่ได้กล่าวมาแล้ว เพื่อจะให้เกิดความภูมิใจว่า เราได้ใช้เวลาช่วงหนึ่งของชีวิต มาศึกษาหาความรู้ เป็นการเพิ่มพูนประสบการณ์ทำหน้าที่ศาสนิกที่ดีเป็นต้น วิชาการบาง

อย่าง ถ้าต้องการทราบในบางเรื่องให้สมบูรณ์ต้องค้นคว้าตำราหลายเล่ม แต่การอ่าน การฟัง ในเรื่องนั้น ๆ คนใช้เวลาเพียงเล็กน้อย กลับได้รู้ได้เข้าใจเรื่องนั้นเกินกว่าเวลาที่เสียไป

ในที่นี้ ปรารถนาที่จะนำธรรมะในทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับหลักในการดำรงชีวิตของผู้ซึ่งมีภาระหน้าที่ความรับผิดชอบในการบังคับบัญชาคนอื่น ที่เรียกว่า ผู้บังคับบัญชา

งานในหน้าที่ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นข้าราชการพลเรือน ข้าราชการทหาร พนักงานรัฐวิสาหกิจ เป็นต้น ถ้าข้าราชการได้มีความสำนึกที่ถูกต้องสมควรแล้ว จะทำงานที่เป็นประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์ได้เป็นอย่างมากทีเดียว

งานราชการบางอย่าง เช่น งานราชทัณฑ์ ตำรวจ ข้าราชการกรมประชาสงเคราะห์ ข้าราชการฝ่ายปกครอง ครูอาจารย์ เป็นต้น ถ้าผู้ทำงานในตำแหน่งหน้าที่นั้น ๆ สามารถใช้ระบบคุณธรรมอบรมชี้แจงแนะนำ ด้วยเมตตากรุณา หวังประโยชน์แก่คนภายใต้บังคับบัญชาของตน จากคนร้ายให้กลายเป็นคนดี จากคนโง่ให้กลายเป็นคนฉลาด เป็นต้น โดยทำงานนั้น ๆ ด้วยชีวิตและวิญญาณ อันมีความ

รัก ความสำนึกในหน้าที่อย่างสูงแล้ว เขาจะอยู่ในฐานะอะไรก็ตาม ย่อมได้ชื่อว่าทำงานตามปฏิปทาของมหาบุรุษ

ข้อนี้พึงดูตัวอย่างพระพุทธเจ้า พระองค์เกิดในท่ามกลางสิ่งแวดล้อมเช่นเดียวกับคนอื่น สิ่งเหล่านั้นคือความเกิดแก่เจ็บตายเป็นต้น เป็นสิ่งที่มีอยู่ก่อนที่พระองค์จะเกิดเสียอีก แต่ใครไม่ได้คิดมุมหนึ่งของความเกิด แก่ เจ็บ ตาย เหล่านั้น ดังนั้นจึงไม่พยายามแสวงหาประโยชน์จากความเกิด แก่ เป็นต้นเหล่านั้น แต่พระพุทธเจ้าคิดได้ และท่านก็ทำได้ในที่สุด ท่านก็พบอุบายวิธีจะหลีกหนีความทุกข์ ความเดือดร้อนเหล่านั้นได้สำเร็จ แล้วนำมาสั่งสอนบุคคลอื่น

วิชาการต่าง ๆ ที่มีอยู่ในปัจจุบัน ก็มีลักษณะเช่นนั้น จะเห็นว่าแร่ธาตุต่าง ๆ ก็ดี หรือว่าพวกสสารวัตถุหรือพวกเคมีต่าง ๆ เป็นสิ่งที่มีอยู่แล้วในโลกนี้ แต่มีไม่ใครคิดค้นสิ่งเหล่านั้นขึ้นมาให้เป็นประโยชน์ แต่มีบุคคลท่านหนึ่งหรือหลายท่านได้ใช้สติปัญญาของตนดัดแปลงแก้ไขสิ่งเหล่านั้นนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ได้ หรืออย่างในปัจจุบันนี้ เราจะเห็นได้ว่า เมื่อก่อนนั้นเศษผ้าก็ดี พวกขยะก็ดี ถูกคนทิ้ง

หรือเผาไฟ คนไม่สามารถใช้ประโยชน์จากสิ่งเหล่านั้น แต่ปัจจุบันนี้ คนเราฉลาดขึ้น สามารถนำสิ่งที่คนโบราณเขาทิ้งนำมาทำประโยชน์ได้ นี้คืออะไร นี่เป็นการแสดงถึงความสามารถของบุคคลผู้นั้น ในการที่จะดึงเอาสิ่งที่เขาทิ้งแล้วมาใช้ให้เป็นประโยชน์

การช่วยเหลือคนที่มีความบกพร่องทางร่างกายและจิตใจ จนถึงกับบางคนทำตนให้เป็นพิษเป็นภัยต่อสังคม ให้เกิดความสำนึกในเหตุผล รู้ผิดชอบชั่วดี ช่วยเด็กที่เหลวไหลคือ ไม่เอาใจใส่การเรียน ให้สนใจเรียน และสอบไล่ได้ พยายามใช้ความรู้ความสามารถของตนอบรมแนะนำคนเหล่านั้น ฝึกปรือคนเหล่านั้น ซึ่งเป็นคนเกือบจะไม่มีประโยชน์ให้กลับเป็นคนที่มีประโยชน์ สามารถกระทำความดีให้เกิดขึ้นแก่ตนและแก่สังคมได้เช่นนี้

หากว่าใครก็ตามทำได้ ย่อมเป็นบุญเป็นกุศลอันไพศาลแก่ผู้นั้นมากทีเดียว

พระผู้มีพระภาคเจ้าของเรานั้น ทรงได้รับยกย่องในฐานะหนึ่งคือ "อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ" เป็นสารถีผู้ฝึกบุรุษอย่างยอดเยี่ยมไม่มีใครเสมอเหมือน

คนเป็นอันมากที่ใคร ๆ ก็ฝึกไม่ได้ แต่พระพุทธเจ้าท่านฝึกได้ โจรผู้ร้ายเช่นองคุลีมาล คนทั้งหลายได้ยินชื่อก็กลัวขวัญหนีแล้ว แต่พระพุทธเจ้าท่านฝึกให้เป็นพระอรหันต์ได้ พระพุทธเจ้าจึงเป็นบรมศาสดาเอกของโลกด้วยการกระทำของพระองค์ ไม่ใช่เป็นการแต่งตั้ง ไม่ใช่เป็นการโฆษณาชวนเชื่อกัน แต่ผลงานของพระองค์นั่นเอง ได้ประกาศถึงคุณธรรม ความรู้ความสามารถของพระองค์ให้ปรากฏออกมา

อีกประการหนึ่ง เราจะพบข่าวโรงเรียนบางโรงเรียนมักปรากฏข่าวว่ามีนักเรียนสอบได้ติดบอร์ดเป็นจำนวนมาก แต่ว่าโรงเรียนเหล่านั้น ถ้าเรามองดูให้ดีแล้ว จะพบว่าเป็นการรวมยอดเด็กจากส่วนต่าง ๆ ของประเทศมาเรียนในโรงเรียนเดียวกัน ซึ่งการที่เด็กสอบติดบอร์ดนั้น ไม่แสดงถึงความสามารถของครูมากมายเท่าใดนัก แต่เป็นการแสดงความสามารถของเด็กมากกว่า ครู อาจารย์เป็นเพียงองค์ประกอบเท่านั้นเพราะเด็กนั้นมีพื้นฐานดีอยู่แล้ว การสอนคนดีให้กลายเป็นคนดีนั้น ไม่ใช่เป็นเรื่องที่ยากเย็นอะไร แต่การที่

จะสร้างคนที่แทบจะแก้ไขอะไรไม่ได้แล้ว ให้กลายเป็นคนมีประโยชน์นั้นเป็นงานของมหาบุรุษทีเดียว

ฉะนั้น ใครก็ตามที่ต้องทำงานในการฝึกปรือ อบรม แนะนำสั่งสอน ควบคุม บังคับบัญชาคนที่มีปัญหา ควรสำนึกถึงงานนั้นด้วยความศรัทธา วิญญาณแห่งความเมตตา และภาคภูมิใจในงานนั้น ๆ ของตน เพราะผู้ทำงานเช่นนั้นสำเร็จ ย่อมเป็นการเสริมสร้างเกียรติภูมิให้แก่ตนเอง ตระกูลวงศ์ และหน่วยงานที่ตนสังกัดอยู่

อย่างไรก็ตาม คนที่ทำหน้าที่เช่นนั้นสิ่งที่จะขาดเสียไม่ได้คือ เราจะต้องอยู่เหนือเขา คนที่จะสอนคนอื่นก็จะต้องมีความรู้มากกว่าคนที่ได้รับคำสั่งสอน ถ้าหากว่าใครได้เคยพบเห็นวิธีปราบผีของคนที่ทำหน้าที่เป็นหมอผีทั้งหลาย มีข้อที่น่าสังเกตอยู่ประการหนึ่งคือหมอผีนั้น เวลาจะไปขับผีหรือไล่ผี หมอผีจะนั่งบนอาสนะที่สูงกว่าคนที่ถูกผีเข้า

ทำไมจึงต้องเป็นอย่างนั้น! เพราะถ้าหากว่าเราอยู่ต่ำกว่าเขา เราก็ขับเขาไม่ได้ หมอผีทุกครั้งที่ขับผีก็จะเอาผ้ามาปูนั่ง และส่วนมากจะเป็นผ้าขาว คนเราซึ่งทำงานใน

ลักษณะเช่นนี้ก็เหมือนกัน จำเป็นเหลือเกินที่จะต้องปรับระดับความคิดระดับความรู้ระดับความประพฤติของตน ให้เหนือบุคคลเหล่านั้น เพราะงานของบุคคลในลักษณะดังกล่าวมุ่งแก้ไขปรับปรุงเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของบุคคลที่มีความบกพร่องในทางจิตใจ ความรู้ ความประพฤติ การจะปรับระดับตนเองให้สูงกว่าเขาในด้านต่างๆ นั้นควรทำตามแนวทางที่ศาสนาแสดงไว้ เช่น

๑. **ความรอบรู้** ความรอบรู้นั้นเป็นเรื่องที่มีความสำคัญมาก จะพบว่า งานแต่ละอย่างนั้น เป็นทั้งศิลปและศาสตร์เกี่ยวข้องกับ นิติศาสตร์ มนุษยสัมพันธ์ จิตวิทยาและงานในด้านอื่น ๆ อีกเป็นอันมาก งานเหล่านั้น แต่ละอย่าง มีเทคนิคโดยเฉพาะทั้งสิ้น

การเป็นผู้รอบรู้ในเรื่องงานเหล่านี้ เป็นความจำเป็นประการแรก และมีความสำคัญสำหรับบุคคลซึ่งจะทำงานในตำแหน่งหน้าที่ต่าง ๆ ซึ่งปรารถนาที่จะให้มีความเจริญความสำเร็จในชีวิตการงานของตน

เรื่องเหล่านี้ จำเป็นเหลือเกินที่จะต้องใช้เวลาช่วงหนึ่งศึกษาหาความรู้จากสิ่งเหล่านั้น ในการศึกษานั้น ไม่มี

ความจำเป็นที่เราจะต้องอ่านหนังสือเสมอไป แต่อาจจะใช้การสังเกตการพินิจพิจารณา การดูตัวอย่างที่ดีของบุคคลอื่น การที่หลักสูตรในโรงเรียน วิทยาลัย และมหาวิทยาลัยได้จัดให้บุคคลได้ศึกษาชีวประวัติของบุคคลที่สำคัญ ๆ ที่ได้ประสบความสำเร็จในชีวิต ด้วยการไต่เต้าจากฐานะทางครอบครัวที่ต่ำต้อยนั้น ไม่ใช่เป็นการศึกษาแบบนิยาย แต่เป็นการศึกษาแบบของการดำเนินชีวิต แบบของการสร้างฐานะแห่งชีวิตของเขาเหล่านั้น เหมือนกับการสร้างจอมปลวก ปลวกนั้นเป็นสัตว์เล็ก ๆ แต่ว่าด้วยความเพียรพยายาม ขนดินทีละเล็กทีละน้อยค่อยทำค่อยไป ในที่สุดเมื่อสร้างจอมปลวกขึ้นมาสำเร็จแล้ว แม้แต่ช้างก็ทำลายรังแกไม่ได้ ปลวกเล็กกว่าช้างไม่รู้กี่ล้านเท่า แต่เมื่อปลวกทำงานเสร็จแล้ว ช้างก็ทำลายไม่ได้

ในเรื่องวิชาความรู้ก็มีลักษณะเดียวกัน กล่าวโดยสรุปแล้ว ความรอบรู้นั้นจะต้องสร้างให้เกิดขึ้นในส่วนต่าง ๆ คือ

ความรอบรู้ในการงาน เป็นคุณสมบัติประการหนึ่งของผู้ทำงานอย่างมีความรับผิดชอบในหน้าที่ต่าง ๆ จะต้องรอบรู้ในงานซึ่งตนจะต้องทำ จะต้องมีความเข้าใจในแง่

มุมต่าง ๆ ของการงานนั้น ๆ เพราะว่า หน่วยงานบางแห่ง ไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลง ไม่ได้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรใน ทางที่เหมาะที่ควร ร่างหนังสือกี่ครั้ง ๆ ก็ลอกเลียนกันอยู่ ตลอดเวลา เปลี่ยนประโยคเปลี่ยนวันที่เปลี่ยนเวลาเพียงเล็ก น้อยเท่านั้นเอง ลักษณะอย่างนี้ถ้าเรามองอีกทีหนึ่ง มันก็ดี เป็นการรักษาแบบแผนเอาไว้ แต่ถ้ามองอีกแง่หนึ่ง ออกจะ เซ็งเอามากทีเดียวที่ต้องฟังประโยคต่าง ๆ ซ้ำซากอยู่บ่อย ๆ

ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ที่ ๖ นั้น มีข้าราชการกระทรวง ต่างประเทศคนหนึ่ง มีความรอบรู้อย่างสูงในการตอบหนังสือ ต่างประเทศ ท่านผู้นี้พูดภาษาฝรั่งไม่เป็น แต่อ่านเป็น อ่านออกแปลได้ พยายามสังเกตการใช้ประโยคภาษาของ ฝรั่ง และก็ตัดจากหนังสือพิมพ์เหล่านั้นเก็บไว้ในสมุด เมื่อ เวลาร่างหนังสือตอบไปต่างประเทศ แม้เป็นการแสดงความ ยินดีในวันสถาปนาหรือวันอะไรก็ตามใจความนั้นเหมือนกัน แต่ประโยคที่ใช้ผิดกัน เมื่อหลายปีผ่านไป ฝรั่งถึงกับต้อง ขอดูตัวว่า คน ๆ นี้เป็นใครเรียนจบจากประเทศไหน

นี่เป็นการแสดงให้เห็นว่า ความรอบรู้บางสิ่งบางอย่าง

ในเรื่องเกี่ยวกับการงานนั้น อยู่ที่การสังเกตพินิจพิจารณางานต่าง ๆ

ในการทำงานนั้น ไม่ว่าจะเป็นงานที่ทำด้วยแรงกาย แรงความคิด งานบริหารในด้านต่าง ๆ เป็นต้น ถ้ามีการพินิจพิจารณาแล้ว ประสิทธิภาพของงานนั้นจะดีขึ้น เวลาจะน้อยลง นี่คืองานที่ได้ผ่านการฝึกปรือจนเกิดความรอบรู้ในการงานนั้น ๆ แล้ว

การที่คนทำงานด้วยการขาดความรอบรู้ เมื่อความผิดพลาดเกิดขึ้น เช่นคนทำงานขาดความรอบรู้ปฏิภาณ ได้สร้างความเสื่อมเสียให้แก่ตนบุคคลอื่นและหน่วยงานที่ตนสังกัด จนถึงประเทศชาติก็ได้ เมื่อเกิดความผิดพลาดดังกล่าวขึ้น ถึงแม้จะเป็นความผิดพลาดเพียงครั้งเดียวเท่านั้นก็จะกลายเป็นการทำลายอนาคตตนได้ ดังนั้นโบราณท่านจึงพูดไว้ และก็เป็นความจริงจนถึงปัจจุบันนี้ว่า

"ร้อยดี พันดี ชั่วหนึ่งทีพาดีไม่ได้ หรือพาดีไม่รอด"

คนเรานั้น ทำงานทำความดีเป็นอันมาก และเป็นเวลานาน แต่ถ้าหากว่าเกิดผิดพลาดขึ้นในช่วงใดช่วงหนึ่ง

แล้ว ความดีเหล่านั้นจะไม่เข้ามาช่วยคุ้มครองป้องกันเราได้ ถ้าหากว่าความผิดซึ่งเกิดขึ้นมีลักษณะที่รุนแรง การจะป้องกันไม่ให้ความผิดพลาดเช่นนี้เกิดขึ้นมาได้ก็ด้วยการพยายามศึกษาให้เกิดความรอบรู้ในภาระหน้าที่ของตน ด้วยการสังเกต ด้วยการพินิจพิจารณา ด้วยการศึกษา ด้วยการสอบถาม และก็พยายามจดจำเรื่องเหล่านั้นเอาไว้ ป้องกันมิให้เกิดความผิดพลาด

๒. **ให้รู้จักบุคคลอื่น** บุคคลอื่นในที่นี้จะพบว่าคือบุคคลที่อยู่เหนือตนกับบุคคลที่อยู่ต่ำกว่าตน หมายถึงผู้บังคับบัญชา และรู้จักผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา

ผู้บังคับบัญชานั้น โดยปกติแล้ว จะพบว่าไม่น่าจะมีอคติต่อผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาของตนมากนัก ถ้าหากว่าเราไม่ได้สร้างเหตุให้เขามีความรู้สึกอย่างนั้นขึ้น แต่เราต้องเข้าใจในบุคคลเหล่านั้นว่า เขามีอัธยาศัย การทำงาน ความนิยมอย่างไร เคยได้ยินข้าราชการท่านหนึ่ง กล่าวตำหนิผู้บังคับบัญชาของตนว่า เป็นคนจู้จี้จุกจิกมากเกินไป จึงถามว่า

"ท่านผู้นั้นจู้จี้หยุมหยิมอย่างไร ?" เขาตอบว่า แม้จะพิมพ์หนังสือตกไปบ้าง ผิดบ้างก็ไม่ได้ เป็นต้องส่งคืนมา ทำให้เกิดความล่าช้าโดยไม่จำเป็น จึงได้บอกเขาในฐานะคนถันเองว่า

ถ้าเป็นเช่นนั้น เราต้องยอมรับว่า คำพูดประโยคเดียวเท่านั้น หรือแม้คำเดียวเท่านั้นเอง ถ้าเกิดพลาดไปแล้วมันจะทำให้ทั้งประโยคนั้นล้ม เสียความทั้งประโยคหมด

ได้เล่าถึงท่านผู้หนึ่งเมื่อตำรวจทำหนังสือเสนอขออนุมัติซื้อ เสื่อ แต่เขียนไปว่า เสือ เมื่อเขียนมาเป็นเสืออย่างนั้น ท่านผู้นั้นท่านมีอารมณ์ขัน คงทราบว่าพิมพ์ผิด ตกวรรณยุกต์เอกไป แต่เมื่อเขียนมาเป็นเสืออย่างนั้น ท่านก็บอกว่า "อนุมัตินั้น ข้าอนุมัติได้ แต่ปัญหาว่าใครมันจะเลี้ยง" เพราะเมื่อต้องการซื้อเสื่อ แต่เขียนว่าเป็นเสือ ก็ไม่รู้จะว่าอย่างไร

ปัญหาว่าจะซื้อเสือมาทำอะไร ?

ดังนั้นเรื่องเหล่านี้เราจะต้องเข้าใจ ยอมรับ อย่าไปตำหนิคนอื่นในความผิดพลาดของตน เพราะว่าประโยคบางประโยคนั้นจะเสียไปอย่างแรง หรือแม้แต่ว่า ถ้าเกิดตกหล่น

ไปสักคำอย่างนี้ ในระดับของผู้ใต้บังคับบัญชาเราจะพบว่า การอยู่กับผู้อยู่ใต้บังคับบัญชานั้น บุคคลควรพร้อมที่จะเป็น นาย พี่ เพื่อน พ่อ แม่ น้อง ตามควรแก่กรณี บุคคล เพื่อให้เกิดผลคือความเคารพ รักนับถือ เกิดความเป็นอัน หนึ่งอันเดียวกัน

ในด้านผู้อยู่ใต้บังคับบัญชานั้นมีอยู่ ๒ ระดับคือ

๑. **ระดับเพื่อนร่วมงาน** เราจะเห็นว่า ระดับ เพื่อนร่วมงานนั้น มีผู้ใหญ่บางท่านไม่พยายามที่จะให้เหตุ ผล เมื่อต้องการตำหนิ ก็ตำหนิไป เช่นบอกว่าทำอย่างนี้ ไม่ถูก ลูกน้องถามว่า ไม่ถูกอย่างไร

กลับย้อนว่า

"ยังเถียงอีก เขาว่าไม่ถูกก็ไม่ถูกซิ" เลยไม่ทราบว่า ไม่ถูกอย่างไร ควรแก้ไขอย่างไร เรื่องเหล่านี้ ควรแนะนำ ชี้แจง และเปิดโอกาสให้สอบถามกันได้ว่า มันไม่ถูกอย่างไร ผิดอย่างไร ก็ต้องบอกกัน เพราะที่เขาทำไปนั้น เขานึกว่า มันถูก แต่เมื่อว่าไม่ถูก ก็ต้องบอกเขาด้วยว่า มันไม่ถูก อย่างไร มันไม่ดีอย่างไร บางครั้งเราจะเห็นว่า บางคนใช้ อำนาจมากเกินไป การปกครองลูกน้องด้วยการใช้อำนาจนั้น

จะไม่ถาวรยั่งยืนอะไร ลองดูได้ในโฉมหน้าประวัติศาสตร์ ไม่ว่ายุคใดสมัยใดก็ตาม ผู้ปกครอง ปกครองด้วยการใช้อำนาจเพียงอย่างเดียว มันเหมือนกับลักษณะที่เรากดลูกบอลล์เอาไว้ เมื่อเวลาเรากดลูกบอลล์ ถ้าเรากดแรงมันจะดันมือเราแรง แต่ถ้าเรากดมากเข้า เราจะกดไว้ไม่อยู่ มันจะเด้งออกมาเลย การบริหารการปกครองก็มีลักษณะเช่นนั้นเหมือนกัน

พระพุทธเจ้าได้ให้หลักการบริหารบุคคลเอาไว้ คือ

ให้ข่มหรือให้ตำหนิบุคคลที่ควรตำหนิ ในเรื่องที่ควรตำหนิและในกาลที่ควรตำหนินี้จะเห็นได้ว่า ทรงให้หลักไว้ ๓ อย่าง คือ

ถ้าจะตำหนิลูกน้อง ก็ต้องตำหนิในเรื่องที่ควรแก่การตำหนิ และบุคคลนั้นควรแก่การตำหนิ และควรเป็นความผิดซึ่งมีลักษณะที่ซ้ำซ้อนพอสมควร ไม่ใช่ว่าเป็นเพียงความเผลอเรอเล็ก ๆ น้อย ๆ อย่างนั้นต้องใช้อีกวิธีหนึ่ง

คือในกาลที่ควรตำหนิ ในเรื่องกาลนั้น เป็นเรื่องที่มีความสำคัญมาก จะพบว่าบางครั้ง ลูกน้องผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาของเราพร้อมที่จะรับฟังอะไร แต่มันไปเสียจังหวะตอน

ที่เราไปตำหนิเขา คืออาจจะไปตำหนิเขาต่อหน้าคนมาก ๆ ซึ่งทำให้เขาเกิดความละอาย อาจเกิดปฏิกิริยาในทางลบขึ้น อย่างการทวงหนี้ต่อหน้าชาวบ้าน แทนที่จะได้หนี้ แต่อาจกลับได้มีดได้ปืน ซึ่งเป็นข่าวให้ได้ฟังกันอยู่บ่อย ๆ นี้ก็เป็นตัวอย่างการดำเนินชีวิตในการทำงานอื่น ๆ ก็เช่นเดียวกัน

ยกย่องคนที่ควรยกย่อง ในการงานที่ควรแก่การยกย่อง และในกาลที่ควรแก่การยกย่อง เพราะว่าเรื่องสองเรื่องนี้ ถ้าว่ามันเกิดเสียจังหวะแล้ว เราก็จะพบว่า มันอาจจะมีเรื่องไม่เหมาะไม่งามเกิดขึ้นได้ เมื่อจะยกย่องใครแสดงว่า คนนั้นมีการงานเด่นที่ควรแก่การยกย่องสรรเสริญและเขาอยู่ในฐานะที่ควรแก่การยกย่องสรรเสริญ ไม่ใช่ว่างานของเขานั้นอยู่ระดับเดียวกับคนอื่น แต่ยกย่องเขาคนเดียวอย่างนี้จะเสียผลในทางจิตวิทยา และในกาลที่ควรแก่การสรรเสริญสิ่งที่ยกขึ้นมาสรรเสริญนั้น ต้องมีเหตุผลสมควรและเป็นที่ยอมรับของบุคคลอื่น มีลักษณะที่จะกระตุ้นจิตใจของบุคคลอื่นให้เกิดสำนึกที่จะประพฤติและปฏิบัติตามด้วย นี่เป็นลักษณะของการปฏิบัติเกี่ยวกับบุคคลผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา

ในการตำหนิในบางเรื่องนั้น ผู้ตำหนิคนอื่น จะต้องยอมรับความจริงในความเป็นมนุษย์ของแต่ละคน คือ "มนุษย์เป็นสัตว์ที่มีเหตุผล" หากว่าจะตำหนิใคร ก็ควรทำไปอย่างมีเหตุผล เพื่อสร้างสภาพยอมรับนับถือเชื่อฟังและยินดีที่จะปฏิบัติตาม ให้เกิดขึ้นแก่จิตใจของผู้ถูกตำหนิ

ต้องรู้จักบุคคล ท่านที่เคยอ่านตำราพิชัยสงครามของซุนวู ซึ่งเป็นปรมาจารย์ในทางพิชัยสงครามของจีน ซึ่งได้รับการยกย่องกันมาก ท่านได้บอกไว้ว่า

"ในสงครามนั้น ถ้ารู้จักเรา แต่ไม่รู้จักเขา แพ้ชนะครึ่งต่อครึ่ง หากรู้จักเขา แต่ไม่รู้จักเรา แพ้ชนะครึ่งต่อครึ่ง แต่ถ้ารู้จักทั้งเราทั้งเขาอย่างถูกต้องแล้ว มีหวังชนะร้อยเปอร์เซ็นต์"

ดังนั้น การรู้จักตัวเราจึงเป็นเรื่องที่จำเป็นมาก โดยปกติแล้วจะพบว่า คนเรานั้นมักจะมองออกไปข้างนอกซึ่งเป็นลักษณะตามธรรมชาติของมนุษย์ คือเรามีตามองไปข้างนอก เราจะเห็นความบกพร่องความผิดพลาดด้านต่าง ๆ ของบุคคลอื่นเป็นอันมาก แต่ในขณะเดียวกัน เราไม่ค่อยจะเห็นความบกพร่องของตัวเราเอง ดังนั้น ท่านจึงกล่าวไว้ว่า

"โทษท่านผู้อื่นเพี้ยง　　เมล็ดงา
ปองติฉินนินทา　　ห่อนเว้น
โทษตนเท่าภูผา　　หนักยิ่ง
ป้องปิดคิดซ่อนเร้น　　เรื่องร้ายหายสูญ"

หรืออย่างที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ว่า "โทษของบุคคลอื่นเห็นได้ง่าย โทษของตนเห็นได้ยาก" ท่านเจ้าคุณพระศาสนโศภน (แจ่ม) ได้แต่งไว้เป็นคำกลอนว่า

"โทษผู้อื่นแลเห็นเป็นภูเขา
โทษของเราแลไม่เห็นเท่าเส้นขน
ติดคนอื่นเหมือนเบื่อเราเหลือทน
ติดของตนถึงเหม็นไม่เป็นไร"

นี่เป็นการแสดงลักษณะอย่างหนึ่งของคนทั่วไป

โดยไม่ได้พิจารณาตรวจตราดูความบกพร่องผิดพลาดของตนเอง ว่ามีอะไรผิดพลาดควรแก่การแก้ไข อะไรดีควรรักษาไว้เป็นต้น

ดังนั้น การกล่าวหาคนอื่นว่าอย่างนั้นอย่างนี้ จึงทำได้ง่าย และเป็นงานอดิเรกอย่างหนึ่งของคนผู้พอใจที่จะเป็น "สมาชิกนินทาสโมสร"

เคยสนทนากับผู้ต้องขังที่ลาดยาวคนหนึ่งหลายปีมาแล้ว คนผู้นี้ฆ่าคนตายมา ๑๗ ศพแล้ว ถูกจับเป็นอันธพาล มีคนขอให้ช่วยอบรมเป็นพิเศษ แบบสนทนากันสองต่อสอง

สอบถามแกว่า ทำไมจึงมาอยู่ที่นี่ ?

แกบอกว่า เขาหาว่าผมฆ่าคนตาย

ถามว่า คุณฆ่าเขาจริงไหม บอกเถอะ นี่ไม่ใช่เรื่องศาลอะไรหรอก

แกบอกว่าฆ่า ฆ่าเขาจริงครับอาจารย์

ฆ่าคนมากี่คนแล้วในชีวิตคุณ ?

๑๗ คนครับ เขาตอบ

เลยถามเขาว่า คุณฆ่าคนมาถึง ๑๗ คนแล้ว แต่คุณยังบอกว่า เขาหาว่า คุณฆ่าคนตายอีกหรือ ?

เขาเลยหัวเราะเก้อ ๆ ไป ดูเอาเถอะคนที่ทำความผิดขนาดนี้ แต่กลับพูดเหมือนตนถูกใส่ร้าย กล่าวหาจากคนอื่น พยายามที่จะปกปิดความผิดพลาดของตนเอง แต่ในขณะเดียวกัน ก็พยายามที่จะให้สังคมยอมรับนับถือและเห็นว่าตนนั้นมีความสำคัญ มีความดีงามไม่บกพร่อง

เมื่อเป็นเช่นนี้ ก็ทำให้ไม่รู้จักตัวเองอย่างแท้จริง คนเรานั้นเหมือนกับคนเดินในแถว คนเวลาเขาเดินแถวนั้น สำหรับเขาเองมีความรู้สึกว่า เขาเดินได้สวยและแถวก็ตรงดี แต่ในขณะเดียวกัน เราต้องยอมรับว่า คนอื่นเขาดูเราอยู่ด้วย คนที่เขาดูนั้น เขาเห็นแถวได้ชัดเจนตามความจริงมากกว่า เมื่อเขาเห็นความบกพร่องที่ควรแก้ไข บอกให้ด้วยความหวังดี จึงควรรับฟัง นำมาพิจารณาตรวจสอบดูแล้วปฏิบัติตนไปตามควรแก่กรณีนั้น ๆ ในเรื่องการรู้จักตนเองให้ดีจริง จึงจำเป็นต้องพร้อมที่จะรับฟังความคิดเห็นจากบุคคลอื่น การแนะนำบอกกล่าวจากคนอื่น

โดยปกตินั้น คนเรามักจะไม่ยอมรับฟังในเรื่องเหล่านี้ บุคคลควรสร้างความสำนึกอันเหมาะสมให้เกิดขึ้นว่า อันคำตำหนิติเตียนกับคำยกย่องสรรเสริญนั้น มีผลที่จะทำให้คนที่เข้าใจคิดได้รับประโยชน์เท่ากัน ถ้าหากว่าใครยกย่องสรรเสริญเราว่าดีอย่างนั้นดีอย่างนี้ เราก็ต้องพยายามปฏิบัติรักษาความดีเอาไว้ เพื่อไม่ให้คนที่สรรเสริญเราผิดหวังและตำหนิได้ แต่ในขณะเดียวกัน ถ้าหากว่ามีคนเขาตำหนิ เรา

พยายามดูซิว่า สิ่งที่เขาตำหนินั้นจริงหรือไม่ มองดูสิ่งเหล่านั้นด้วยความเป็นธรรมตรวจสอบสิ่งเหล่านั้นด้วยความเป็นธรรมแล้ว ก็จะเห็นว่ามันมีความบกพร่องหรือไม่มี ถ้าเห็นว่าไม่มีความบกพร่อง ก็ต้องยอมรับความจริงในโลกอีกประการหนึ่งว่า "ความเข้าใจผิดของคนนั้นอาจจะเกิดขึ้นได้ การตำหนิติเตียนของบุคคลนั้น อาจจะเกิดขึ้นจากอคติก็ได้ พอ ๆ กับการตำหนิในเรื่องที่ควรตำหนิด้วยความหวังดีปรารถนาดีต่อเรา" หรือถ้าเป็นเรื่องตำหนิหรือนินทาด้วยอคติ ควรทำความรู้สึกว่า "คนไม่ถูกนินทา ไม่มีในโลก" ดังที่มีคำกลอนว่า

"การนินทากาเลเหมือนเทน้ำ
ไม่ขอกช้ำเหมือนเอามีดมากรีดหิน
แม้แต่องค์พระปฏิมายังราคิน
คนเดินดินหรือจะพ้นคนนินทา"

เราก็คิดในแง่นั้นสบายใจดี สมมติว่าเขาตำหนิเรา พิจารณาแล้ว เห็นเป็นความบกพร่อง เราก็แก้ไขเพื่อไม่ให้เกิดความผิดพลาดบกพร่องซ้ำสอง คนเรานั้น อย่างที่พูดกัน

มาแต่โบราณกาลว่า "ชั่วเจ็ดทีดีเจ็ดหน" ความผิดพลาดในชีวิตนั้น มีได้ด้วยกันทั้งนั้น ไม่มีใครเลยที่ไม่เคยผิดพลาด คนที่ไม่เคยผิดพลาดนั้น คือคนที่ยังไม่เกิดเท่านั้นเอง คนที่ตายแล้วก็เคยผิดพลาด พระพุทธองค์ในฐานะที่เป็นศาสดาเอกแห่งโลก แต่ถ้าเราดูประวัติของพระองค์แล้ว เราก็จะพบว่า พระพุทธเจ้าก็มีความผิดพลาดบกพร่องหลายครั้งหลายหน แต่ว่าทำไมจึงสมความปรารถนา บนเส้นทางแห่งชีวิตนั้นได้

ข้อนี้ความสำคัญอยู่ที่ว่า เรามีความรอบรู้ มีความเข้าใจ ในขณะที่เราเดินไป อย่างรู้ว่า เดินไปที่ไหน เดินไปอย่างไร เดินไปทำไม และเมื่อเดินไปแล้ว ปรากฏว่าไม่ใช่ทางที่เราจะต้องไป ไม่ใช่ทางที่เราประสงค์ เราก็ต้องกลับด้วยตัวของเราเอง

เพราะอะไร ?

เพราะว่า เราเดินไปเอง พระพุทธเจ้านั้น ท่านมีลักษณะอย่างนั้น ท่านเดินไป มีความผิดพลาดมากมายหลายครั้งหลายหน บางครั้งแทบจะเอาพระชนม์ชีพไม่รอด แต่เมื่อพระองค์ทรงเห็นว่า มันผิดทางก็ถอยกลับมาเดินใหม่

คนเรานั้นล้มได้ ก็ควรจะลุกขึ้นเองได้ และการลุกนั้นก็ควรจะลุกด้วยตัวเอง

เหตุผลคืออะไร ?

เพราะเราล้มด้วยตัวของเราเอง

ดังนั้น จะพบว่าในเรื่องเกี่ยวกับการรู้จักตัวเรานี้ คนที่จะรู้จักตัวเองได้อย่างดีนั้น จะต้องไม่มีความรู้สึกหลงตัวเองมากเกินไป ไม่ควรมีความเข้าใจว่า ฉันถูกต้อง ฉันไม่ผิดพลาด

ดังนั้น พระพุทธเจ้าจึงทรงสอนคนไว้ให้ใช้ปัญญาความรอบรู้ของตัวเองนี่เอง จากการรู้งาน การรู้จักบุคคล รู้จักตัวเอง รู้จักผู้บังคับบัญชา ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา รู้จักกาละ รู้จักเทศะ ต่าง ๆ แล้ว ก็เอาสิ่งเหล่านั้นมาเป็นกระจกส่อง ดูตนเองและคนอื่น การงาน โดยยึดถือเหตุผล ความถูกต้องเป็นเกณฑ์ กระจกนั้นท่านเรียกว่า "ธรรมทาส" คือกระจกธรรม เอากระจกธรรมเหล่านั้นมาส่องใจ ตรวจสอบดูความประพฤติของเราเอง ท่านที่เคยศึกษาธรรมก็จะพบคำสอนในลักษณะนี้ที่ว่า

"ให้เตือนตนด้วยตนเอง ให้พิจารณาตนด้วยตนเอง ให้โจทย์ด้วยตนเอง และให้ตัดสินตนด้วยตนเอง"

นี้เราจะเห็นได้ว่า คนเราสามารถเตือนตนเองได้ โดยการพิจารณาเห็นความผิดนั้นเป็นความผิด และก็เตือนเราว่าอย่ากระทำความผิดต่อไป ในขณะเดียวกันก็วินิจฉัยความผิดนั้นว่า มากน้อยแค่ไหน และก็ตัดสินลงโทษตำหนิตัวของตัวเอง นี้เป็นลักษณะของผู้รู้ซึ่งศัพท์ของศาสนาที่ท่านเรียกว่า "วิญญูชน" คือเป็นผู้รู้ดีรู้ชอบ รู้เหตุรู้ผล

ความรอบรู้เหล่านี้ เมื่อเราทำให้มีให้เป็นขึ้นได้ ในการทำงานต่าง ๆ ของเราก็จะส่งผลให้เป็นความเจริญ ความก้าวหน้าของตน ของหน่วยงาน ประเทศชาติ เป็นที่สุด

เคยพบหน่วยงานบางแห่ง ทั้ง ๆ ที่เป็นเวลาราชการ แต่มีคนจำนวนน้อยที่ทำงาน บางพวกจับกลุ่มคุยกัน อ่านหนังสือพิมพ์ บางคนแม้เวลาราชการเลยมานานแล้ว แต่ยังไม่มาถึงหน่วยงานที่ตนสังกัด ในที่สุดก็แก้เก้อด้วยคาถาว่า "รถติดจังหนอ ๆ" ช่างเป็นภาพที่ชวนให้สลดใจยิ่งนัก ยังสงสัยว่าเขาทำงานกันอย่างไร

นี่เป็นเพราะอะไร ?

เป็นเพราะว่า คนนั้นไม่รู้จักตัว ไม่รู้จักตัวเขาว่า เขานั้นเป็นข้าราชการ ข้าราชการนั้น งานหลักของข้าราชการคืองานของราชการ แล้วเวลาต่าง ๆ ซึ่งตนจะต้องทำให้แก่ราชการ จะเอาเวลาไปใช้อย่างอื่นไม่ได้ เราจะไปใช้ทำไร่ปลูกถั่วปลูกมัน เพื่อครอบครัวไม่ได้ ถ้าเราต้องการปลูกถั่วปลูกมันมีอย่างเดียวคือออกจากราชการ หรือทำนอกเวลาราชการเท่านั้น

ทั้งนี้ เป็นเพราะอะไร ?

เพราะว่างานราชการนั้น ผู้ที่เข้ามาก็ต้องรู้ตั้งแต่ต้นแล้วว่า บนเส้นทางของความเป็นข้าราชการนั้น เป็นงานเกียรติยศ เป็นงานเสียสละ เป็นงานเพื่อมวลชน เป็นงานเพื่อประเทศชาติ บนเส้นทางสายนี้ ไม่ได้มีความมั่งคั่ง ไม่ได้มีความเป็นเศรษฐีมหาเศรษฐี ไม่มีคฤหาสถ์ใหญ่โต ไม่มีรถคันใหญ่นั่ง แน่นอน เราเลือกทางเดินมาแล้ว ก็เราเลือกของเราเอง ไม่ได้มีใครกะเกณฑ์บังคับ ทุกคนได้สมัครเข้ามาเอง ได้สอบเอง และก็ทำงานเอง แสดงว่าเป็นหนทางที่ท่านเหล่านั้นเลือกแล้ว

เมื่อเลือกแล้ว ย่อมรู้ว่า การเป็นข้าราชการนั้นเป็นอย่างไร ต้องทำงานอะไรบ้าง ก็ในการสอบนั้น ก็มีข้อสอบที่เกี่ยวกับระเบียบข้อปฏิบัติราชการพลเรือนเป็นต้น ทุกคนรู้แล้วว่า ตนจะต้องทำอะไร และมีหน้าที่อะไรบ้าง รู้ทั้งนั้นแหละ เป็นอันว่าทุกคนยอมรับสถานะนั้น ๆ โดยความสมัครใจของตนเอง เหมือนบุคคลผู้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา

มีคนบางคนพอบวชเข้ามาแล้ว ก็ไปเอะอะโวยวายว่า พระพุทธเจ้าทำไมต้องบัญญัติอย่างนี้ ทำไมต้องบัญญัติอย่างนั้น ไม่น่าจะบัญญัติอย่างนี้ เป็นการริดรอนสิทธิมนุษยชน ไม่ต้องพูดกัน ง่ายนิดเดียว เราไม่พอใจพุทธบัญญัติเหล่านั้น เราก็สึกออกไป เท่านั้นเอง ตัดปัญหาต่าง ๆ ได้ แต่ถ้าเราบวช กติกาของนักบวชทุกอย่างที่ท่านกำหนดไว้ ที่ท่านวางไว้ เราก็ต้องยอมรับและปฏิบัติตาม เราจะหลีกเลี่ยงอ้างว่าอย่างนั้นอย่างนี้ไม่ได้ เพราะก่อนจะบวช เรารู้ฐานะของเราแล้วว่า เราเข้ามาทำไม เราจะเห็นได้ว่า การบวชกับการเป็นข้าราชการนั้นมีลักษณะเหมือนกัน คือเราสมัคร

ตัวเราเข้ามาเอง เรามาขอเป็นของเราเอง ไม่มีใครบังคับกะเกณฑ์ผลักดันให้เราเข้ามาเป็น เมื่อเราเป็นแล้ว เราต้องพร้อมที่จะรับสถานะนั้น ๆ

ดังนั้น ฐานะต่าง ๆ ที่บุคคลเป็นอยู่นั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเป็นด้วยความสำนึกว่า เราเป็นอะไร มีหน้าที่อย่างไร เราได้ทำตามหน้าที่สมบูรณ์แค่ไหน เพียงไร เป็นต้น เรามีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์อะไรบ้างไหม ที่มีผลในทางพัฒนาตนเอง งาน อันเป็นผลดีต่อส่วนรวม ที่ทำให้นึกถึงด้วยความภูมิใจ และคนอื่นยอมรับนับถือ

หลักธรรมที่นำมาเสนอในแง่มุมต่าง ๆ นั้น อาจจะรู้สึกว่ามาก เวลานำไปใช้นั้นไม่ต้องตกใจว่ามากมายก่ายกองอย่างนั้น แล้วจะเอาไปใช้อย่างไรไหว ที่จริงเวลาใช้นั้นเราใช้ไปตามควรแก่กรณีเท่านั้นเอง

ซึ่งเรื่องเหล่านี้ จะพบว่า เป็นเรื่องกฎเกณฑ์ธรรมดาเหมือนกับเราขับรถ จะเดินหน้าก็ต้องใช้เกียร์อย่างหนึ่งใช้วิธีหนึ่ง ถอยหลังก็ใช้วิธีหนึ่ง หยุดก็ใช้วิธีหนึ่ง มันไม่ได้ใช้วิธีเดียวกัน ถึงแม้จะเป็นเกียร์เหมือนกัน

ธรรมะก็มีลักษณะเหมือนกัน ท่านได้สอนไว้มากมาย แต่ว่าเมื่อว่ากันตามหลักแล้ว เรานำไปใช้ให้เหมาะให้ควรแก่กรณีนั้น ๆ เท่านั้นเอง ตรงกันข้าม ถ้าเรานำไปใช้ไม่เหมาะไม่ควร แทนที่จะเกิดประโยชน์ก็เสียประโยชน์ได้ อย่างเดียวกับคนที่รอบรู้เรื่องตำรับตำรายา ถ้าเขามียาแก้ปวดหัวแต่ท่านปวดท้อง ท่านก็เอายาแก้ปวดหัวไปกิน มันจะไม่เกิดประโยชน์อะไรขึ้นมา แม้ยานั้นจะเป็นยาดี แต่เป็นยาสำหรับแก้ปวดหัว ไม่ใช่แก้ปวดท้อง ธรรมะก็มีลักษณะอย่างนี้ วิชาการทั้งหลายที่ศึกษาอบรมก็เหมือนกันขอให้รู้จักใช้ รู้จักเลือกเฟ้นธรรมะเหล่านั้นแล้วนำไปใช้ให้เป็น

เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้ว ทุกชีวิตนั้นล้วนปรารถนาความสุขความเจริญ ไม่ปรารถนาความทุกข์ความเดือดร้อน ใครมีหน้าที่การงานอย่างไร ย่อมต้องการความเจริญในตำแหน่งหน้าที่ ยศศักดิ์ เงินเดือน ฐานะทางสังคม ปรารถนาการได้รับการยกย่องสรรเสริญจากผู้บังคับบัญชา แต่จะต้องรู้เอาไว้ แล้วก็ย้อนรอยเดิมว่า มนุษย์ทั้งหลายนั้นเป็นสัตว์ที่มีเหตุผล สิ่งทั้งหลายนั้น จะเกิดขึ้นได้ก็ต้องมีเหตุจึงเกิดขึ้นได้

เกียรติยศชื่อเสียง คำยกย่องสรรเสริญ ตำแหน่งหน้าที่การงาน จะบังเกิดขึ้นแก่ใคร ๆ ได้ก็ด้วยการที่เขาประกอบเหตุให้บังเกิดขึ้น สมมติว่าเขาปรารถนาตำแหน่งงานที่สูงๆ ทุกคน มีผู้ที่อยู่เหนือกว่าตนคอยสอดส่อง บุคคลที่เหมาะสมแก่ตำแหน่ง ให้ทำหน้าที่ตามความเหมาะสม โดยเลือกท่านที่มีสมรรถภาพสูงสุด มีความรู้ความสามารถสูง

จะดูสิ่งเหล่านี้กันที่ไหน ?

ก็ดูกันที่งานที่ล่วงมาแล้ว ดูที่ประวัติชีวิตซึ่งล่วงมาแล้ว ของท่านทั้งหลายเหล่านี้ อาจจะมีคนที่มีระดับความสามารถใกล้เคียงกันก็เอามาเปรียบเทียบกัน การเปรียบเทียบนั้นจะเห็นได้ว่า เวลาเปรียบเทียบกันจริง ๆ เขาต้องเลือกคนที่มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความรอบรู้สูง ถึงแม้ว่าผลงานจะต่ำไปบ้าง เพราะว่าคนซึ่งมีลักษณะอย่างนี้ สามารถที่จะทำงานใหญ่ได้ คนเรานั้นมันก็เหมือนกับการสร้างอาคารใหญ่ ๆ จำเป็นที่จะต้องลงรากลงเข็ม เทฐาน เป็นต้น ถ้าอาคารนั้นทั้งสูงทั้งใหญ่ ก็ต้องลงรากปักเข็มกันลึกแข็ง

แรงมาก เพื่อความมั่นคงแข็งแรง การสร้างความรอบรู้ใน วิชาการ รอบรู้ในหน้าที่การงาน รอบรู้ในเรื่องของตัวเอง รอบรู้ในเรื่องผู้บังคับบัญชา รอบรู้ในเรื่องบุคคลอื่น ที่สำคัญคือมีความซื่อสัตย์ ทำกิจการงานต่าง ๆ ในหน้าที่ของตนด้วยความสุจริตใจเป็นที่ตั้ง เป็นการแน่นอนเหลือเกินว่า สิ่งเหล่านี้ย่อมเป็นฐานรองรับ และเสริมสร้างฐานะความเจริญก้าวหน้าให้แก่ตนเองและส่วนรวม

ในตัวบุคคลแต่ละคนนั้น ย่อมมีฐานะหลายฐานะ เมื่อบุคคลฝึกตนปลูกฝังความรอบรู้ในสาขาวิชาการต่าง ๆ งาน ลักษณะงาน ตลอดถึงเทคนิคในการทำงาน ให้สำเร็จลงในเวลาอันรวดเร็วด้วยความเรียบร้อยสวยงาม ได้ชื่อว่าเป็นการฝึก การสอน การทำ ทั้งเพื่อตนเองและบุคคลอื่น เพราะคนเรามีความเกี่ยวข้องกันอยู่ ไม่ฐานะใดก็ฐานะหนึ่ง ยิ่งในฐานะของผู้ใหญ่ด้วยแล้ว การกระทำ พูดของผู้ใหญ่ เป็นการสอน ให้แบบอย่าง แก่ผู้น้อยอยู่เสมอ ไม่ว่าจะเป็นการกระทำ คำพูด ในด้านดีหรือด้านเลวก็ตาม

บุคคลผู้มีสำนึกอันชอบด้วยเหตุผล จึงไม่ทำ พูด คิด ในลักษณะที่เป็นพิษเป็นภัย แต่จะมีเจตนารมณ์อันแน่วแน่ในการกระทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ "เพื่อตนเอง เพื่อคนอื่น" อยู่เสมอ เพราะนั่นคือ การสร้างค่าของความเป็นมนุษย์ของตนให้สูงขึ้น และสูงขึ้นเรื่อย ๆ ไป

กันและแก้ความเหนื่อยใจ

สุชีพ ปุญญานุภาพ

บทความเรื่องนี้ ตัดมาจากปาฐกถาเรื่องความเหนื่อยใจ
ซึ่งมีผู้จดบันทึกไว้นานมาแล้ว

ปัญหาเรื่องความเหนื่อยใจเป็นเรื่องสำคัญมาก ทางพระพุทธศาสนา จึงวางหลักธรรมไว้ให้พวกเราหาความสุขได้ ปัญหาเรื่องนี้ในต่างประเทศ โดยเฉพาะในอเมริกาถือเป็นปัญหาใหญ่ เขากำลังคิดแก้กันอย่างไร ควรนำมาพิจารณาดู การคิดแก้ความเหนื่อยใจของฝรั่งกับที่พระพุทธเจ้าสอนเทียบเคียงกันได้อย่างไร อันนี้เป็นเหตุให้เรามีโอกาสเปรียบเทียบความคิดเห็นของคนที่ภูมิใจว่าเขาเป็นคนมีความรู้เป็นคนสมัยใหม่ว่าเป็นอย่างไร แต่เมื่อเรารู้หลักธรรมในพระพุทธศาสนาดีแล้วจะเห็นว่า ความคิดเห็นทางพระพุทธศาสนายังคงทันสมัย และใหม่กว่าที่ชาวตะวันตกเขาว่าใหม่นั้นมานานกว่าตั้งสองพันกว่าปี นับแต่พระพุทธเจ้ามีพระชนม์อยู่และล่วงมาจนบัดนี้ หลักธรรมก็ยังทันสมัยอยู่

เรื่องที่น่าคิด คือครั้งหนึ่งที่บอสตันในอเมริกา มีการประชุมแพทย์เพื่อพิจารณาปัญหาเกี่ยวกับโรคธรรมดา ที่หมอรักษาไม่หาย ค้นต้นเหตุของโรคไม่พบ ซึ่งตรวจร่างกายคนไข้ ตรวจแล้วตรวจเล่าก็ไม่รู้ ว่ามีสมุฏฐานมาจากอะไร คือเขาพิสูจน์ทางร่างกายทุกส่วนแลว ว่าส่วนไหนพิการบ้าง เช่นอ้าปากดูก็ไม่เห็นอะไรผิดปกติ หรือตรวจตา ตรวจหู ตรวจจมูก ก็ไม่มีอะไรผิดปกติ หมอสำรวจทั่วร่างกาย ก็ไม่มีอาการอะไรจะส่อให้เห็นว่า เกิดจากความพิการส่วนไหนทางไหน จึงค้นดูว่าความหนักอกหนักใจ หรือความเหนื่อยใจที่จะเป็นเหตุให้เกิดการพิการทางกายได้หรือไม่ เมื่อประชุมตรวจสอบกันหลายครั้ง ก็พบว่าความเหนื่อยใจหรือความหนักอกหนักใจนี้ ถ้าปล่อยให้เกิดมีมากขึ้น ๆ โดยไม่ใช้วิธีผ่อนให้เบาบางลงเสียบ้าง ย่อมจะทำให้เกิดผลทางกายหลายประการ เช่นบางคนเป็นโรคไขข้ออักเสบเดินไม่ได้ บางคนอยู่ดี ๆ แขนเสียข้างหนึ่ง ยกไม่ขึ้น ทั้ง ๆ ที่ตรวจร่างกายแล้วไม่มีส่วนไหนบกพร่อง บางคนปวดศีรษะไม่รู้หาย ความหนักอกหนักใจ ความเหนื่อยใจ ทำให้ร่างกายพิการได้

เมื่อหมอประชุมกันได้ความเช่นนั้น แพทย์คนหนึ่งจึงตกลงใจตั้งโรงเรียนหรือเรียกว่า โรงพยาบาลรักษาคนไข้ทางจิตใจ ใครมีความหนักอกหนักใจอย่างไรก็มารักษาปรากฏว่าบางคนแขนตายไปหาเหตุไม่ได้ บางคนปวดศีรษะเสมอ ทั้ง ๆ ที่ไม่มีอาการพิการทางกายแต่อย่างไร เมื่อมารักษาที่โรงเรียนนี้หรือโรงพยาบาลนี้ ไม่ช้าอาการที่แขนตายไป หรือปวดศีรษะก็หายไปได้ คนไข้มีอาการสดชื่นผ่องใสขึ้น เขาจึงพิจารณาว่าจิตใจนี้ถ้าไม่สบายย่อมส่งผลสะท้อนถึงกายได้

เรื่องนี้ถ้าท่านที่เคยอ่านหนังสือทางพระพุทธศาสนาก็คงเคยพบในเรื่องเช่นเดียวกันว่า ในพระพุทธศาสนาเคยมีบ้างที่ภิกษุผู้มีความหนักอกหนักใจ มีความลังเลใจไม่แน่นอนลงไปได้ บางทีซูบผอม เป็นหิด ดังที่ท่านใช้ศัพท์พรรณนาอาการไว้ว่า กิโส ผอม ลูโข เศร้าหมอง ธมนิสนฺถตคตฺโต มีกายสะพรั่งด้วยเส้นเอ็น อาลสิยาภิภูโต เกียจคร้านไม่อยากทำอะไร กจฺฉุปริกิณฺโณ เกลื่อนไปด้วยหิด แต่ว่าในที่นี้ไม่ใช่หมายความว่าใครเป็นหิดจะต้องมีจิตใจไม่สบายเสมอไป.

ความหนักอกหนักใจย่อมกระทบกระเทือนถึงทางกายด้วย พระพุทธเจ้าเคยสั่งสอนยกปัญหาข้อหนึ่งตรัสว่า "มโนปุพฺพงฺคมา ธมฺมา มโนเสฏฺฐา มโนมยา" ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้าเป็นใหญ่ สำเร็จด้วยใจ

เรื่องจิตใจเป็นปัญหาใหญ่มิใช่น้อย พระพุทธศาสนาจึงมีหลักธรรมคำสอนเกี่ยวกับจิตใจมาก ถึงกับนักจิตวิทยาชั้นดี ๆ เมื่อได้ศึกษาพระพุทธศาสนา ก็ยกย่องว่าพระพุทธเจ้าเป็นนักจิตวิทยาชั้นเยี่ยม แต่ทางพระพุทธศาสนาก็มิได้ละเลยปัญหาทางกายเสียทีเดียว มิใช่ถือว่าใจอย่างเดียวที่จะต้องพิจารณาว่าเป็นเรื่องสำคัญ จะเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้าทรงกระทำทุกกรกิริยา ด้วยเข้าใจว่าจะตรัสรู้ แต่ปรากฏว่าการทรมานกายนั้นไม่เกิดผล เพราะเมื่อกายเดือดร้อนกระสับกระส่ายอยู่ จิตใจก็ยากที่จะสงบระงับ พระองค์จึงเสวยพระกระยาหารให้พระวรกายมีกำลัง จะได้สะดวกแก่การอบรมพระหฤทัย

แม้บุคคลที่ปฏิบัติทางจิต ท่านผู้สั่งสอนยังแนะนำไว้ว่าเมื่อรับประทานอาหารอิ่มใหม่ ๆ อย่าเพ่อนั่งทำสมาธิ รอ

ให้อาหารย่อย ให้ร่างกายบรรเทาความเมาในอาหารเสียก่อน พระพุทธศาสนารอบคอบเพียงพอที่จะเอาใจใส่ในความเป็นไปทางกาย พระพุทธเจ้าทรงกระทำพระองค์ให้เป็นพยานว่า เราจะต้องพิจารณาเรื่องกายพอสมควร เมื่อกายไม่เดือดร้อนเกินไป จิตใจก็ตั้งมั่นได้ ในที่สุดทรงสอนไว้เหมือนกันว่า บางคราวถ้ากายเดือดร้อนกระสับกระส่ายอยู่เพราะถูกความเจ็บไข้เบียดเบียน ต้องฝึกทำใจให้เข้มแข็งแยกจิตออกมิให้พลอยเดือดร้อนไปกับกาย.

ปัญหาว่า ที่คณะแพทย์ร่วมประชุมกันแก้ปัญหาความเหนื่อยใจ เขามีวิธีทำกันอย่างไร วิธีทำของเขาก็คือ สมมติว่ามีคนไข้รายหนึ่งมาหา คนไข้มีความหนักอกหนักใจอะไรอยู่ ก็ให้ระบายให้หมด หมอเป็นผู้รับฟัง คนไข้ประเภทนี้มักเป็นหญิง เพราะผู้หญิงมักมีเรื่องหนักใจมาก เช่นมีหน้าที่เป็นแม่บ้าน ต้องรับผิดชอบมาก ต้องดูแลบ้านเรือนตลอดจนการใช้จ่าย ปกครองผู้คน และคอยเอาอกเอาใจคนนั้นคนนี้ในบ้าน ต้องเป็นกังวลต่าง ๆ มีภาระหนักมากจิตใจกลัดกลุ้มเหน็ดเหนื่อยเลยซูบผอม ปวดศีรษะเสมอบ้าง

ร่างกายพิการต่างๆ บ้าง หมอก็ให้คนไข้นั้นๆ ระบายความคิดในใจออกมา คนไข้ก็นั่งเล่าไป เพราะถ้าเก็บความหนักอกหนักใจไว้ ความหนักอกหนักใจที่อัดไว้ๆ ก็แสดงออกมาเป็นรูปความไม่สบายทางกาย เขาจึงให้เล่าๆ เสีย เท่ากับระบายความกลุ้มออกให้หมด เล่าไประบายไปหนึ่งชั่วโมงไม่พอ สองชั่วโมงก็ได้ ข้อสำคัญหมอต้องทนฟังและแสดงอาการสนใจ เห็นอกเห็นใจจนกว่าจะจบ ระบายหมดแล้วก็นั่งนิ่งเงียบ

ใช้วิธีนี้นับว่าได้ผลดีเหมือนกัน คือใครมีความข้องใจอะไรก็ให้เปิดเผยออกมา และบางทีเขาแนะไปในทางศาสนาของเขาว่าเป็นวิธีรักษาด้วย คือเมื่อมีอะไรหนักใจก็ให้อ้อนวอนพระเจ้าหรือเทวดาของเขาให้ช่วย จิตใจก็สบายบางทีโรคก็อาจหาย แพทย์บางคนก็มีข้อคิดในการบันเทาความเหนื่อยใจหลักแหลมพอควร คือมีหลักเข้ามาเฉียดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาก็มี เช่นให้ค้นหาเหตุของความหนักอกหนักใจว่าเป็นมาแต่อะไร ค้นหาเหตุให้ได้แล้วจึงหาวิธีแก้ นี่ก็ใกล้หลักอริยสัจมาก เป็นแต่อริยสัจเป็นหลัก

แก้รวบยอด ที่เมื่อแก้ได้แล้วก็ไม่ต้องกังวลแก้กันใหม่อีกชั่วกาลนิรันดร

เป็นอันว่าปัญหาเรื่องความหนักอกหนักใจนี้ ในต่างประเทศมีการค้นคว้ามาก ถึงกับตั้งโรงเรียนหรือโรงพยาบาลเพื่อรักษาคนมีความเหนื่อยใจ และก็ได้ผลพอควร เรื่องนี้มีทางจะอธิบายให้เห็นว่า ความเหนื่อยใจหรือความหนักอกหนักใจกระทบกระเทือนถึงกายได้อย่างไร จะได้นำมาพูดเป็นความเห็นส่วนตัว

ตามธรรมดาเมื่อคิดหนักอกหนักใจ หรือกลุ้มกลัดจะทำให้การสูบฉีดโลหิตของหัวใจผิดปกติ คือเวลาคิดมากโลหิตไปเลี้ยงสมองมาก ร่างกายส่วนอื่นก็ได้รับโลหิตไปเลี้ยงไม่สมส่วน ตามธรรมดาหัวใจฉีดโลหิตไปเลี้ยงร่างกายพอเหมาะ เมื่อคิดมากโลหิตต้องไปเลี้ยงสมองมาก และขนเอาโลหิตไปมาก เมื่อขนย้ายเอาโลหิตไปเลี้ยงสมองชนิดทำให้หมดเปลืองเปล่า ๆ ก็เหมือนกับเครื่องยนต์ติดเครื่องทิ้งไว้เฉย ๆ ก็หมดน้ำมันไปเปล่า ๆ โลหิตที่ไปเลี้ยงสมองมาก ย่อมหมดเปลืองไปในการคิดกลุ้มอกกลุ้มใจจึงกระทบ

กระเทือนทางร่างกาย ทำให้เกิดการพิการทางร่างกาย กระทบกระเทือนไปทั่วถึงกัน อันแสดงว่าใจมีส่วนเกี่ยวข้องกับร่างกายมาก จะเห็นได้ว่าคนธรรมดาที่ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บอันใดพอมีเรื่องโกรธมาก ๆ หรือเสียใจมาก ๆ ทั้ง ๆ ที่ในขณะไม่โกรธไม่เสียใจนั้นหิวข้าวอยู่ พอมีอาการโกรธรุนแรงหรือเสียใจอย่างแรงปัจจุบันทันด่วน เช่นได้ข่าวที่น่าตกใจหรือเสียใจมาก แม้อาหารที่วางอยู่ข้างหน้าจะน่ารับประทานกะว่าจะรับประทานได้มากก็รับประทานไม่ลง แปลว่าอาการทางจิตใจกระเทือนถึงกาย เมื่อเป็นเช่นนี้ ถ้าเรารู้จักปรับปรุงใจให้ถูกส่วนก็จะพลอยให้กายมีความสุขสมบูรณ์ เช่นที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า *"ผู้ไม่โกรธย่อมมีผิวพรรณดี ผู้เจริญเมตตาย่อมมีผิวหน้าแจ่มใส"* แสดงว่าถ้าจิตใจเราดีร่างกายก็พลอยดีตาม.

วิธีแก้แบบให้ระบายความในใจกับหมอ เมื่อพิจารณาแล้วก็เหมือนกับเป็นวิธีขุดสวะให้พ้นหน้าท่า ผู้ที่ไม่เคยอยู่ใกล้แม่น้ำอาจไม่ทราบว่าสวะหรือผักตบทำความหนักใจให้แก่ชาวบ้านชาวเรืออย่างไร แม่น้ำบางสาย ปัญหาเรื่องสวะ

เป็นปัญหาสำคัญมาก สวะเต็มไปหมดจนเกือบจะพายเรือไม่ได้ สวะกีดขวางทางสัญจร ชาวบ้านอยู่ใกล้แม่น้ำได้รับความเดือดร้อนเรื่องนี้มาก เขาทำอย่างไร เมื่อมีสวะมาพะหน้าบ้าน เขาก็หาอะไรเขี่ยรุนออกไปพอพ้นหน้าบ้าน แต่จะไปพะหน้าบ้านใครอีกก็ช่าง

วิธีแก้เช่นนี้ไม่ใช่ได้ผลทุกคราวไป เพราะว่าแก้ได้ประเดี๋ยวเดียวก็เกิดอีก การแก้ความเหนื่อยหนักใจด้วยวิธีระบายนี้ ก็เหมือนแก้อย่างปัดสวะให้พ้นหน้าท่า สมมติว่ามีใครคนหนึ่งมีวิธีแก้ความหนักอกหนักใจ ถ้าเป็นหมอก็ต้องอุตส่าห์มานั่งทนฟังเราระบาย เราก็ระบายพอหายกลุ้มไปพักหนึ่ง แต่พอเรากลับไปพ้นหมอ เรื่องที่เคยกลุ้มก็ตามมาอีก มิต้องจ้างหมอหรือหาคนมาไว้สำหรับคอยรับฟังเราระบายเสมอ ๆ หรือ และมิต้องมีห้องลับตั้งเทวรูปไว้สำหรับไปอ้อนวอนระบายความกลุ้มกันวันยังค่ำหรือ และใครเล่าจะทนมาคอยรับฟังคำระบายอยู่เสมอไป.

ถ้ามาพิจารณากันในหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า จะรู้สึกว่าพระพุทธเจ้าของเรานี้ควรจะกราบไหว้บูชาอย่างแท้จริง คำสอนของพระพุทธเจ้าแม้สอนมากว่า ๒,๕๐๐

ปีแล้ว คิดตั้งแต่พระองค์ยังมีพระชนม์อยู่จนบัดนี้ แต่หลักธรรมของพระองค์ยังใช้ได้ดีจริง ๆ ไม่ใช่ใช้ได้อย่างปัดสวะ หรือจะต้องคอยพึ่งหมอ พึ่งคนอื่นเรื่อยไป หากเป็นการรักษาตัวเราได้เอง ด้วยการคิดหาเหตุผลให้ถูกทาง ก่อนที่จะกล่าวถึงหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้ ขอปรารภถึงเรื่องความเหนื่อยใจ ความกลุ้มอกกลุ้มใจซึ่งมีอยู่เป็นประจำทุกบ้านเรือนสักเล็กน้อยถ้าพิจารณาให้ดี ความเหนื่อยใจ กลุ้มใจอาจเกิดขึ้นได้อย่างหยาบ ๆ เป็น ๒ ทาง คือ :—

๑. เกิดจากตัวเอง หรือเกิดจากข้างในตัวเอง.

๒. เกิดขึ้นจากคนอื่นหรือเหตุภายนอก.

ชนิดที่เกิดจากข้างในตัวเองหมายความว่า เราเป็นไปเอง เช่นบางทีตั้งแต่ตื่นเช้ามามองอะไรขวางหูขวางตาไปหมด เพราะมีพื้นใจเสียแต่เช้า จึงหงุดหงิดด่าว่าใคร ๆ คนหนึ่งแล้วก็กินแถว หมายความว่าใครเข้ามาขวางหน้า ทั้ง ๆ ที่เขาทำถูกแท้ ๆ ก็ไปดุว่าเขา การที่เรามีพื้นจากภายในไม่ดีถ้าจะเปรียบก็เหมือนกับเราใส่แว่นตาสีแดง ก็มองเห็นสิ่งทั้งหลายเป็นสีแดงไปหมด ใส่แว่นตาสีเขียว มองเห็นสิ่งทั้งหลาย

ก็เป็นสีเขียวไปหมด จิตถูกอะไรย้อมก็มองไปตามกิเลสนั้น กิเลสโกรธย้อมก็มองไปในแง่โกรธ เมื่อพื้นไม่ดี เราก็มีเรื่องชวนกลุ้มอกกลุ้มใจอยู่เรื่อย ๆ บางคนเที่ยวดุว่าคนโน้นคนนี้ คนนั้นทำสกปรกเลอะเทอะ คนนี้ทิ้งขว้าง วางของไม่เป็นที่ เด็ก ๆ ทำบ้านยุ่งเกะกะ ฯลฯ แล้วมานั่งถอนใจบ่น "เออกลุ้มใจ ๆ" ดูอะไร ๆ ไม่ถูกใจไปเสียสักอย่างคล้าย ๆ กับว่าในโลกนี้ไม่มีใครทำถูกเลย เราถูกคนเดียว คนอื่นผิดหมดอย่างโน้นก็ผิดอย่างนี้ก็ผิด นี่ก็เพราะพื้นใจเราไม่ดี จึงเกิดความเหนื่อยใจหนักอกหนักใจ สิ่งเหล่านี้เราก่อขึ้นเอง เมื่อก่อขึ้นแล้ว เราก็สานต่อ สมมติว่าบางที เราพื้นไม่ดี ดุใครว่าใครได้ก็ว่าไป เราไปว่าคนอื่นเขา ตอนว่าเขาข้างเดียวดูไม่สนุกสนาน พอเขาเถียงก็มีรสชาติยิ่งขึ้น เป็นเหตุให้ต้องตะเบ็งเสียงให้ดังยิ่งขึ้นกว่าเขา เพราะต้องข่มอีกฝ่ายหนึ่งให้ยอมแพ้ให้ได้ ถ้าอีกฝ่ายหนึ่งยิ่งเถียงก็ยิ่งจะต้องตะเบ็งขึ้นไปอีก จนถึงกับด่า แล้วตนเองก็นั่งเหนื่อย บางทีเหตุที่เราก่อขึ้นเองจนเกิดความเหนื่อยใจหนักใจนี้ดูก็ไม่น่าสำคัญอะไร แต่เนื่องจากเราขาดเหตุผล ไม่มองโลกอย่างพระพุทธเจ้าสอนให้มอง เปรียบเสมือนคนขลาดไปในที่มืด เห็นตอไม้

นึกว่าเป็นขโมยมาซุ่มอยู่เกิดความกลัววิ่งหนี หรือเห็นเชือกนึกว่างูก็กระโดดร้องโวยวาย เมื่อบางสิ่งบางอย่างที่เราก่อขึ้นทำความเหนื่อยใจ หนักอกหนักใจให้เกิดแก่ตัวของเราเองเช่นนี้ เราจะใช้วิธีระบายความกลุ้มใจอย่างฝรั่งเขาหรือ ทำเช่นนั้นคงจะหาคนนั่งรับฟังตามใจเราก็ยาก เพราะคนรับฟังต้องเป็นคนอารมณ์ดี ๆ จึงจะฟังได้ เนื่องจากคนที่มีเรื่องกลุ้มหนักใจล้วนแต่มีเรื่องมากทั้งนั้น.

อีกชนิดหนึ่งเกิดจากข้างนอก เช่นเราไม่ชอบใครพูดเสียงเอะอะ ชอบอยู่เงียบ ๆ แต่จำเป็นต้องอยู่ร่วมกับคนอื่นที่พูดเอะอะคล้ายกับทะเลาะกันใหญ่โต พูดอะไรทำอะไรไม่มีสงบเลย หรือเราชอบฟังเทศน์ทำใจให้สบายมีจิตสงบ แต่บางทีพอถึงเวลาเทศน์เขาหรี่วิทยุเสีย พอถึงตอนดนตรีเขาเปิดให้เสียงดัง เราก็เก็บเอาไปน้อยใจ บางทีเนื่องจากคนอื่นอีก เช่นเราไม่ชอบเรื่องอย่างนี้ก็มีคนมาพูดให้ฟังอยู่เสมอหรืออาการอย่างนั้น ๆ เราไม่ชอบ เขาก็ชอบแสดงต่อเราเป็นนิตย์ คราวนี้เราก็เกิดน้อยเนื้อต่ำใจ เก็บไว้ในใจ เก็บไว้มาก ๆ ไม่มีทางระบาย ถึงเป็นบ้าไปก็มี มีเรื่องเล่ามาเช่นคนบางคนถูกคนอื่นล้อว่าเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ แกล้งล้อบ่อย ๆ

แรก ๆ ครั้งสองครั้งก็ไม่เป็นไร หนักเข้ากลุ้มใจ ไม่ชอบใจมากเลยกลายเป็นบ้า นี่แหละเหตุที่ทำให้เกิดความหนักใจเหนื่อยใจ

ถ้าจัดเป็นประเภท ก็มีหลักใหญ่สอง คือเกิดเพราะเราคุ้ยหรือก่อขึ้นมาเอง แล้วไปโทษคนอื่นว่าเขาก่อให้ประเภทหนึ่ง

อีกประเภทหนึ่งเกิดเพราะคนอื่นทำ หรือเหตุการณ์ตามธรรมดาของโลก มีการตาย การพลัดพราก อัคคีภัย ภัยสงคราม มาบังคับให้เราหนักอกหนักใจ และสมมติว่าเราได้ประสบความเหนื่อยใจหนักใจ ทั้งที่จำเป็นและไม่จำเป็น ถึงเราจะไม่ก่อไม่สานก็ยังมีสิ่งที่ทำให้หนักใจมาเองเกิดเองตามธรรมดาของโลก จะทำอย่างไร จะแก้แบบที่เขาแก้กัน คือนั่งอ้อนวอน บลบาน หาหมอดู ระบายความกลุ้มใจ จะใช้วิธีเช่นนี้หรือ

ถ้าเราเป็นพุทธศาสนิกชน แทนที่จะใช้วิธีเช่นนั้นเมื่อพิจารณาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเราจะพบว่า พระพุทธศาสนานี้มีวิธีการให้เราถึงสองอย่างคือ

๑. วิธีกันความกลุ้มอกกลุ้มใจ กันความหนักใจเหนื่อยใจ คือสอนป้องกันความกลุ้ม ได้แก่สอนให้เราประพฤติดีและลดแรงกิเลสต่าง ๆ ที่จะมาทำให้เราก่อเรื่องเดือดร้อน แต่ถ้าสอนอย่างนี้ ก็ยังเกิดมีความเหนื่อยหนักใจอยู่ คือตอนต้นกันไม่ได้ ตอนปลายมีเรื่องเกิด แล้วจะทำอย่างไร ก็สอนไว้อีก คือ

๒. วิธีแก้ ให้แก้ด้วยการใช้ปัญญาพิจารณาให้รู้ความจริง ถ้าจะเปรียบเทียบว่าความมืด ทำให้เรามองอะไรผิดความจริงไปหมด คือเราไม่เห็นอาจเข้าใจผิดไปต่าง ๆ ว่าสิ่งนั้นหลอกเรา หรือบางทีตาเราเองหลอกเรา ความสว่างจะช่วยให้เห็นความจริง เช่น ในที่มืดเราเดินไปใกล้เชือกคิดว่างู กระโดดร้องเอะอะ พอนำตะเกียงมาส่องดู ความสว่างจะช่วยให้ทราบว่านั่นเป็นเพียงเชือก เราจะขำตัวเองเห็นเหมือนตัวเองเป็นเด็ก ๆ กลัวไม่เข้าเรื่อง แต่ตอนร้องเอะอะนั้นเข้าใจเอาเป็นจริงเป็นจังว่าเป็นงู เพราะความมืด หรือถ้าคนกลัวผี เห็นตอไม้ในที่มืดเข้าใจว่าเป็นผี หรือคนกลัวขโมยไม่กลัวผี เห็นตอไม้นึกว่าเป็นขโมย ก็เกิดความหวาดกลัวตามที่เข้าใจผิดไปนั้น ถ้ามีแสงสว่าง จึงจะรู้ว่าที่

เรารู้สึกเช่นนั้นดูน่าหัวเราะ แต่ในขณะที่รู้สึกว่าเป็นงูจริง เป็นผีเป็นขโมยจริง ไม่สนุกเลย ถ้ารู้อุปมาเช่นนี้จะช่วยให้เข้าใจหลักธรรมในพระพุทธศาสนายิ่งขึ้น

พระพุทธเจ้าทรงสอนไม่ให้มีความเหนื่อยใจหนักใจตั้งแต่แรก คือทรงสอนกันไว้ทีเดียวให้เข้าใจปัญหาของชีวิตหรือของโลกนี้ ไปไหนก็ให้มีแสงสว่างไปด้วย เหมือนมีไฟฉายส่องนำทางไปเสียแต่แรก ก็ย่อมป้องกันความเหนื่อยใจหนักอกหนักใจเสียได้นี่เป็นวิธีกัน ส่วนอีกวิธีหนึ่งเหมือนตอนแรก เราไม่มีไฟฉาย ไปในที่มืด ไปพบอะไรไม่รู้เข้าใจผิด เกิดกลัวขึ้นแล้วจึงมีไฟฉายมาส่องดูทีหลัง นี่เป็นวิธีแก้ จะกล่าวถึงวิธีต้นก่อน.

วิธีกันความเหนื่อยใจ

ที่พระพุทธเจ้าสอนเสมือนให้มีไฟฉายอยู่เสมอ แม้อยู่ในที่มืดจะได้ไม่ร้องเอะอะ ก็คือสอนให้เรารู้จักโลก ให้รู้เท่าทันโลก หมายความว่า เช่นบุคคลผู้เป็นผู้ครองเรือน มีธุระมาก มีเรื่องหนักใจเหนื่อยใจมาก ก็ไม่ให้มองอะไรอย่าง

แคบ ๆ เช่นมองอยู่เฉพาะภายในบ้านปล่อยจิตให้หมกมุ่นอยู่แต่เรื่องเฉพาะหน้า เช่นเรื่องลูกหลานไม่ดี ลูกหลานทำยุ่ง หรือป่วยไข้ คนใช้ทำงานไม่เป็นไปตามระเบียบ ฯลฯ มองอยู่แต่เท่านี้แล้วก็เกิดความหนักใจ เหนื่อยใจ ทุกข์ร้อน ใคร ๆ ทำอะไรก็ไม่ถูกใจทั้งนั้น นี่ไม่ใช่คนอื่นเขาหาความยุ่งมาให้ เรายุ่งของเราเอง ด้วยเราไปก่อเรื่องขึ้น จะเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้าสอนให้มองดูโลก ก็คือสอนให้มองอย่างถอยอยู่ห่าง ๆ คือถอยตัวเราออกห่างโลก แล้วมองดูให้เห็นความจริงว่า ธรรมดาของโลกนี้ย่อมมีอาการเกิดแล้วก็มีอาการดับ ไม่แน่นอน แปรผันอยู่เสมอ คิดอย่างนี้คนนั้นก็จะไม่มีอาการกลุ้มใจหนักใจ เพราะเหมือนมีแสงสว่างประจำอยู่เสมอ

พิจารณาต่อไป เราคงเคยเห็นบ่อน้ำครำกันมาแล้ว ในบ่อน้ำครำมีลูกน้ำยุบ ๆ ยิบ ๆ หรือมีสัตว์ตัวเล็ก ๆ ยาว ๆ คล้ายไส้เดือนแน่นไป หรือบางครั้งคนที่เคยไปตามริมแม่น้ำหรือใกล้ ๆ บ่อน้ำ จะเห็นปลาผุดเต็มไปแล้วก็ขู่หายไป ถ้าเคยเห็นสิ่งนี้มาบ้างแล้วนำมาเปรียบกับโลกนี้ อะไรในโลกก็

ไม่ต่างอะไรกับสัตว์เล็ก ๆ ในบ่อที่เบียดเสียดกันแน่นยุบ ๆ ยิบ ๆ หรือก็เหมือนฝูงปลามาออกันอยู่บนผิวน้ำแล้วก็ซู่เงียบไป

ถ้าสมมติว่ามีเครื่องบินพิเศษบินออกไปนอกโลกห่าง ๆ ได้ แล้วมองลงมาดูโลกก็จะเห็นหมู่มนุษย์วิ่งพล่านกันไปมาในน้ำครำ คือโลกแลยุบ ๆ ยิบ ๆ ไปทั้งนั้น และถ้าเราขึ้นไปอยู่สูง ๆ ข้างล่างเขาทำอะไรกันเราก็ไม่รู้ ใครเขาทะเลาะด่าว่านินทากัน เราก็ไม่ได้ยิน ถ้าเราลงมาอยู่ใกล้ ๆ จึงจะได้ยินการทะเลาะด่าว่าคนนั้นคนนี้ คนนี้ว่าคนนั้น วุ่นวายมากมายเหลือเกิน ถ้าจะบันทึกการทุ่มเถียงทะเลาะด่าว่าไว้ ก็แทบจะบันทึกไม่ไหว ถ้าบันทึกได้ก็จะพิมพ์เป็นหนังสือได้หลายร้อยหลายพันเล่ม

การขึ้นไปบนเครื่องบินสูง ๆ จะทำให้ไม่เห็นไม่ได้ยินมนุษย์เบื้องล่างเขาทำอะไรกัน และรู้สึกว่ามนุษย์ไม่สำคัญอะไร เราได้เคยถอยใจออกไปเปรียบเทียบมนุษย์ดู อย่างนี้บ้างไหม พระพุทธเจ้าสอนให้เห็นความเกิด ความดับของโลกว่าเป็นของไม่แน่นอน ถ้ามองโลกอย่างรู้เท่า

ทัน จะเห็นว่าความเป็นไปในโลกนี้ว่า วันหนึ่ง ๆ ต่างก็วิ่งวุ่นกันไปวุ่นกันมา ถ้ามองอยู่ห่าง ๆ หรือมองอย่างรู้เท่าสิ่งทั้งหลายที่เกิดขึ้นดับไป ก็จะไม่ทำให้เราประหลาดอะไร เหมือนกับมองเห็นตัวไรน้ำว่ายพล่านกันอยู่ในน้ำ จึงเป็นเรื่องไม่น่าสนใจ ถ้าหันมามองปัญหาในบ้าน บ้านรกรุงรัง คนนั้นไม่กวาด คนใดคนหนึ่งในบ้านทำไม่ถูกใจ แทนการด่าว่ากัน ถ้าถอยมามองเสียให้เห็นเป็นเรื่องของเด็ก ๆ หรือเหมือนสัตว์เล็ก ๆ เกะกะอยู่ในน้ำ ลืม ๆ เสียประเดี๋ยวเดียวก็เปลี่ยนไปอย่างอื่นอีก คิดให้เห็นเช่นนี้แล้วเราจะกลุ้มใจไปทำไม พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้ก็เหมือนให้มีไฟไปฉายดู ถ้าจะต้องกลุ้มใจเหนื่อยใจก็จะได้ไม่ต้องเหนื่อย นี่ท่านสอนอย่างกันไว้ คือให้รู้เท่าทันเสีย ถ้ามองโลกตามแบบที่ท่านสอน บางทีเราเห็นคนเถียงกันจะสังเกตเห็นต่างคนจะเอาชนะกัน เถียงกันไปเถียงกันมา ทั้งสองคนเหนื่อยทั้งกายเหนื่อยทั้งใจ เหนื่อยกายคือเมื่อพูดมากลมก็ออกและคอก็แห้ง ใจก็เหนื่อยแม้เช่นนี้ก็ยังไม่ยอมกันฝ่ายเถียงก็พยายามจะให้อีกฝ่ายหนึ่งยอม ถ้าเราเป็นคนดูก็ไม่เหนื่อยกลับนึกยิ้มเยาะฉันใดเรื่องชวนกลุ้มอื่น ๆ ก็ฉันนั้น ถ้า

เรามีความรู้เท่าทัน ทำตนเป็นเหมือนอย่างคนดู เขาเถียงกัน หรือเหมือนถ้าเรามีไฟฟ้าเดินทางประจำตัวแล้วก็ไม่ต้องเหนื่อยใจ หนกใจ สมมติว่าเรื่องที่ก่อให้เกิดความเหนื่อยใจจะมีความรุนแรงเกี่ยวถึงชีวิต บ้านเรือนของเรา ซึ่งเกิดมาจากคนอื่นทำให้เราลำบาก ไม่ใช่เราทำขึ้นเองถ้าเรารู้จักหลักทางพระพุทธศาสนาเราจะไม่เห็นแปลกว่า เรื่องเช่นนั้นจะมีแต่ที่เราเท่านั้น แท้จริงย่อมมีอยู่เป็นธรรมดาทั่วๆไป สมมติอย่างบ้านที่เราอยู่มีเจ้าของ เขาจะไม่ให้เราอยู่ หรือถ้าอยู่ก็จะคิดค่าอะไรแพงๆ ถ้าคนไม่เคยรู้เรื่องทางพระพุทธศาสนามาก่อนก็กลุ้มวุ่นวายใจ หรืออย่างเด็กนักเรียนสอบไล่ตกก็จะฆ่าตัวตาย ถ้ารู้พระพุทธศาสนาก็จะไม่เป็นเช่นนั้น เหมือนน้ำกระเพื่อมไม่สำคัญอะไร ลืมๆเสียประเดี๋ยวเดียวก็ตายกันหมด คิดเสียอย่างนี้ก็จะได้หย่อนคลายความเหนื่อยใจ และการคิดค้นว่าอย่างไรจะแก้ความยุ่งได้ ก็จะเห็นว่าพระพุทธเจ้าทรงชี้ว่าที่ไหนมีความปรารถนาแรงมีความอยากมาก มีความรู้สึกในใจเข้มแข็งต้องการให้เป็นไปอย่างหนึ่ง เหตุการณ์มาเป็นไปเสียอีกอย่างหนึ่ง เราก็ยิ่งทุกข์มาก ถ้า

เราคิดเสียแต่ต้นมือว่า ทุกสิ่งทุกอย่างเป็นได้สองทาง ถูกใจและไม่ถูกใจ ก็จะไม่ต้องกลุ้ม จะมองชีวิตเป็นของสดชื่นอยู่เสมอไม่เหนื่อยใจ บางทีเราเหนื่อยกาย แต่ใจไม่เหนื่อยเลย เพราะรู้เท่าทัน

วิธีแก้ความเหนื่อยใจ

สมมติว่าเราเตรียมใจไว้ไม่ทัน เกิดกลุ้มเดือดร้อนเสียแล้วจะทำอย่างไร ควรดูตัวอย่างที่พระพุทธเจ้าเคยแก้ ครั้งพุทธกาลมีพราหมณ์คนหนึ่ง เขาปลูกข้าวขึ้นงามดี พระพุทธเจ้าเสด็จบิณฑบาตผ่านตั้งแต่พราหมณ์ยังไถที่ดินอยู่ เช้าๆ ก็แวะคุยหน่อยเช่นนี้เสมอทุกวัน จนไถแล้ว หว่าน และดำโดยลำดับ ต้นข้าวขึ้นงอกงามดี ก็ยังเสด็จผ่าน และทรงแวะคุยทักทายปราศรัยนิดหน่อยอยู่เสมอเป็นที่คุ้นเคยชอบพอกันมาก จนต้นข้าวเติบโตงามดีเหลือเกิน พราหมณ์ก็ทูลพระพุทธเจ้าว่า

"ข้าวงามดีนัก พอข้าวออกรวงงามครั้งแรกละจะทำอาหารถวายพระสมณโคดมทีเดียว"

ต่อมาข้าวก็งามออกรวงตกเหลืองอร่ามน่าชื่นใจ นับว่าที่อุตส่าห์พากเพียรทำมาตลอดปีได้ผลดี บังเอิญคืนวันหนึ่งน้ำหลากมาทำให้เกิดความเสียหายใหญ่โต คนที่ไม่เคยเห็นน้ำหลากคงยังจะไม่ทราบว่าทำความเสียหายอย่างไร น้ำหลากนองมาและรวดเร็วแรงมากบางทีขึ้ม้าหนียังไม่ทัน คืนนั้นน้ำหลากมาถอนต้นข้าวงามเหลืองอร่ามนั้นลงน้ำหมด พราหมณ์ตื่นเช้าขึ้นมาเห็นนาโล่ง ลงนั่งคอตกเต็มไปด้วยความเศร้าโศก พระพุทธเจ้าคงเสด็จออกบิณฑบาตและผ่านมาก็ทักทายถามว่า

"เป็นอย่างไรพราหมณ์" พราหมณ์กราบทูลว่า

"หมดแล้วเรื่องที่จะเลี้ยงพระสมณโคดม เป็นอันเลิกกัน" พระพุทธเจ้าจึงตรัสถามว่า

"พราหมณ์ การที่จะมานั่งเศร้าโศกนั้นจะได้อะไรมา" พราหมณ์ก็กราบทูลว่า

"ไม่ได้อะไร" ตรัสถามว่า

"ก็ถ้าเศร้าโศกแล้วไม่ได้อะไรมา จะมานั่งเศร้าโศกเอาประโยชน์อะไรเล่า"

"ในที่สุดทรงสอนแสดงให้เห็นว่าสิ่งทั้งหลายทั้งปวงย่อมเป็นไปตามธรรมดา จะให้เป็นไปสมปรารถนาหาได้ไม่ เมื่อมันจะเกิดขึ้นแล้ว แม้จะเกิดอย่างทำความเดือดร้อนมันก็ต้องเกิด เราอย่าถึงกับเป็นทุกข์มากไป เหมือนเช่นต้องเจ็บเพราะถูกลูกศร ก็ให้เป็นเพียงถูกศรลูกเดียว อย่าให้เป็นอย่างถูกศรสองลูก คือไม่ให้เกิดทุกข์ซ้ำเป็นศรอีกดอกหนึ่งมาเสียบกินเปล่า ทำได้เช่นนี้ก็แก้ไม่ให้เหนื่อยใจได้

ความกลุ้มใจเหนื่อยใจ กล่าวตามหลักพระพุทธศาสนาไม่ใช่เกิดเพราะความจำเป็น แต่ปัญหาเรื่องนี้ถ้าถามขึ้นว่า

"เรื่องนี้จำเป็นต้องกลุ้ม ต้องหนักใจ เสียใจด้วยหรือ" ถ้าผู้ที่จะต้องมีเรื่องกลุ้มหนักอกหนักใจมากและไม่เห็นโลกตามพระพุทธเจ้า ที่เราพูดว่าไม่จำเป็นต้องกลุ้มก็ดูเป็นดังขาดความเห็นอกเห็นใจเขา เพราะเขาเห็นความจำเป็นและถ้าเราถามปัญหาต่อไปว่า

"ที่ท่านเห็นว่าจำเป็นนั้น ท่านจะลองปล่อยวางเสียบ้างไม่ได้หรือ คือเทียบกับความหนักเหนื่อยทางกาย เพราะว่าเราแบกหาม แบกเดินไปมากนัก ถ้าเราหยุดปล่อยวางเสียบ้าง จะเป็นอย่างไร ก็จะเบาลง ทาง

กายกับทางใจก็เช่นเดียวกัน เราแบกเข้าไว้มาก ไปขนเอามาจากที่ไหน ๆ ซึ่งตามธรรมดาเราชอบขน ไม่ใช่เรื่องใช่ราวอะไรของเราก็ขนเอามา บางทีขนเอามานินทาเขาพูดไป ๆ รู้ถึงหูเขา เขามาต่อว่า เราก็โกรธคนที่ปากอยู่ไม่สุข ไปบอกเขา แต่เราไม่เคยโทษปากของเราเลย เรื่องเลยไปกันใหญ่ ก็เราไปขน ๆ เอามาไว้ แบกไว้ ก็เกิดเหนื่อยใจ กลุ้มใจ ความเหนื่อยใจที่ต้องเกิดโดยไม่จำเป็นนี้มีทางปล่อยวางได้ พระพุทธเจ้าจึงสอนให้ปล่อยวางเสียบ้าง ดังที่ท่านสอนว่า *จงปล่อยข้างต้น ปล่อยตรงกลาง และปล่อยข้างปลาย และให้ถึงฝั่งแห่งภพ* ทรงสอนให้เราปล่อยวางสิ่งที่ทำให้เราเหนื่อยใจเสีย เพราะเราหอบเข้าไว้มาก อัดไว้ผสมไว้ ก็เกิดบูดเปรี้ยวเน่าขึ้นในใจจึงเกิดเหนื่อยใจ หนักใจเช่นเดียวกันกับในท้องเราอะไร ๆ ผสมใส่ลงไป ๆ ก็ทำให้เจ็บไข้จนเพ้อสติเสียก็มีถ้าไม่ถ่ายออก

วิธีที่พระพุทธเจ้าทรงสอนทาง กัน โดยทรงสอน ให้รู้เท่าทันโลก อย่าไปทำการใด ๆ ให้เกิดเรื่องยุ่งยาก ในทางแก้ ทรงสอน ให้วาง ที่เราแบกสิ่งต่างเอาไว้หอบเอาไว้คล้าย ๆ กับไม่ให้ใครช่วยเฉลี่ยบ้าง เรื่องนี้ก็ไม่เสร็จ เรื่อง

โน้นก็ไม่เสร็จ คนที่มีลูกจัดเรื่องลูกก็ไม่เสร็จสักที ลูกคนนี้แล้วยังลูกคนโน้นอีกยังไม่เสร็จ ลูกไปเกิดหลาน ห่วงหลานอีก ความที่จะต้องแบกก็ขยายออกไปทุกที ลูกมีเท่าไรก็ขยายออกไปเท่านั้น และถ้าลูกไปมีหลานเพิ่มมากขึ้น สมมติว่ามีถึง ๙ คน ก็ขยายแยกออกไปอีก ๙ คน แล้วยังวุ่นกับคนอื่น ๆ อีก ในครอบครัวที่แบกเอาไว้มาก ๆ เช่นนี้ ก็เหนื่อยใจเองมากเป็นธรรมดา

ถ้าถามว่าเราจะมองดูสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง มีปัญหาอะไรก็แก้เฉพาะหน้า จะแก้ได้ไหม ไม่ต้องแบกหามไว้ก็ทำได้ เช่นเจ็บไข้ก็รักษา มีหน้าที่ก็ทำ เรื่องต่างๆ ในโลกในครอบครัวในบุคคลในการอาชีพใด ๆ มีกันทั่วไปเหมือน ๆ กันทุก ๆ คน เราจะทำสิ่งทั้งหลายโดยไม่ต้องแบกต้องหามให้เหนื่อยไม่ได้หรือ ถ้าตอบตามหลักพระพุทธศาสนาก็ว่าทำได้ แต่เรายอมวางไหม ส่วนมากเราไม่ยอมจึงเหนื่อย เพราะว่าความเหนื่อยใจก็ดี เหนื่อยกายก็ดี ก็เหนื่อยเหมือนกัน และเมื่อเหนื่อยใจ กายก็เหนื่อยด้วย บางทีเหนื่อยจนเป็นลม ปวดหลังปวดศีรษะ ซูบผอมไม่สบายต่าง ๆ ถ้าใจสบายกายก็สบาย เพราะฉะนั้น ควร

มารักษาสุขทางจิตใจไม่ไปแบกหามสิ่งทั้งหลายมากนัก ท่านที่สูงอายุ ควรจะทดลองดู ที่บ่นกันว่าเมื่อยๆ ปวดๆ บางทีจะเบาลง เพราะหมอก็ค้นพบแล้วว่าใจเป็นเหตุให้ป่วยทางกาย พระพุทธเจ้าก็สอนแล้วอย่างให้แสงสว่าง ถ้าเรามีไฟฉายแสงสว่างเสียตอนต้นมือ ก็เป็นการกันความเหนื่อยใจหรือหนักใจได้ และที่ให้ใช้แสงสว่างก็คือ ให้รู้จักใช้ปัญญาพิจารณาเมื่อมีเหตุเกิดขึ้นนั่นเอง

วิธีของเรากับของฝรั่งเขา ใครจะดีกว่ากัน อย่างไหนแก้อย่างมีเหตุผลยิ่งกว่ากัน ถ้าเราหมั่นคิดถามตนเองว่า "ความกลุ้ม ความหนักใจนี่จำเป็นไหม" ค้นหาเหตุผลให้ถี่ถ้วนก็จะตอบได้ว่า "ไม่จำเป็น" ก็เลิงเห็นเสียให้เป็นธรรมดาว่า กลุ้มก็เท่านั้นไม่กลุ้มก็เท่านั้น ถ้าอะไรๆ ก็เท่านั้นก็เลิกกลุ้มเสียดีกว่า

ได้พูดมามากออกจะยาวให้เห็นการแก้กลุ้มที่ฝรั่งเขาแก้ในอเมริกา กับที่เราจะแก้ตามหลักพระพุทธศาสนาหวังว่าท่านสาธุชนทั้งหลายจะได้นำไปคิดเทียบเคียงกันดู ก็คงจะพบว่า ถ้ายิ่งเทียบเคียงกับคนอื่นเขาเท่าไร ก็ยิ่งต้องกราบไหว้พระพุทธเจ้าของเราให้มากขึ้นเท่านั้นฯ

หาประโยชน์จากความตาย

เพ็ญสุข ปุญญานุภาพ

ความตายนั้นในความเห็นของคนทั่ว ๆ ไปแล้ว ควรจะเป็นเรื่องของคนแก่หรือของผู้ที่เป็นผู้ใหญ่สักหน่อย ไม่น่าจะเป็นเรื่องที่ผู้อยู่ในวัยเยาว์จะนำมาปรารภถึง แต่ความจริงนั้นเล่า ความตายเป็นเรื่องของคนแก่โดยเฉพาะหรือ? หามิได้ คนที่หลงตัวเท่านั้นจึงจะไม่คิดถึงความตาย ดังเช่นภาษิตโบราณก็มีอยู่แล้วว่า *หลงตัวลืมตาย หลงกายลืมแก่* ฉะนั้นตราบใดที่ยังไม่อยากจะเป็นคนหลงตัวก็ควรที่จะต้องนึกถึงความตายไว้ให้มาก เพราะความตายเท่านั้นจะคอยเตือนเราให้นึกถึงตัวอยู่เสมอ และพยายามที่จะทำความรู้จักกับตัวเองให้มากเพื่อกันหลง เหตุใดการหลงตัวจึงทำให้เราลืมนึกถึงความตาย หรือการลืมนึกถึงความตายทำให้เราหลงตัวมากขึ้น ทั้งสองข้อนี้เหมือนลูกโซ่ที่เกี่ยวโยงกันอยู่และเป็นความจริงที่เป็นประโยชน์ต่อผู้รู้จักพิจารณามากที่สุดด้วย.

บทความเรื่องนี้ ตัดมาจากปาฐกถาเรื่องความตาย ซึ่งแสดงไว้นานมาแล้ว

อย่างไรจึงเรียกว่าหลงตัว ความหลงตัวก็ได้แก่ลักษณะที่ยึดถือในตัวเรา สำคัญว่าเรานี้มีความเป็นยิ่งในประการต่าง ๆ ยิ่งในที่นี้ คือมีทรัพย์ยิ่ง มีอำนาจยิ่ง มีความสุขยิ่ง และสวยยิ่ง แต่ก็หาเพียงพอไม่ จะให้เป็นยิ่ง ๆ ขึ้นไปอีกในสิ่งที่ปรารถนา แล้วปรากฏเป็นอาการที่ไม่รู้จักพอในการที่จะขวนขวาย เพื่อได้สิ่งต่าง ๆ มาบำรุงบำเรอความสุขที่ตนปรารถนาโดยไม่มีที่สิ้นสุด เมื่อฝักใฝ่อยู่ในสิ่งเหล่านี้มากเพียงไร ก็ย่อมทำให้ลืมนึกถึงกฎธรรมดาของโลก คือความไม่เที่ยงและความแปรปรวนมากขึ้นเพียงนั้น แม้เมื่อนึกถึงความไม่เที่ยง ก็ยังประกอบด้วยความทะนงที่ผิด เป็นต้นว่า เมื่อนึกถึงสิ่งที่ตนหวังว่าอาจไม่สมปรารถนา แต่ด้วยความเป็นผู้ยิ่งด้วยสมบัติ ยิ่งด้วยเกียรติ ยิ่งด้วยอำนาจของเรานี้ เราจะประสบความไม่สมปรารถนาไม่ได้ ฉะนั้นเราต้องพยายาม แม้จะโดยวิธีใดก็ตาม เหล่านี้เป็นต้น ล้วนเป็นเรื่องของความหลงตัวทั้งสิ้น โดยไม่นึกถึงว่าสิ่งต่าง ๆ ที่ตนใช้ความพยายามขวนขวายกอบโกยมาได้นั้น หาติดตัวเราไปได้ไม่ แม้จะชนะสิ่งต่าง ๆ อยู่เสมอก็ตาม แต่จะชนะความตายไม่ได้

และเมื่อลืมนึกถึงความตาย นี่แหละทำให้ความหลงตัวทวีขึ้นโดยไม่มีประมาณ ฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่าเป็นโซ่ที่เกี่ยวโยงกันอยู่ และความหลงทั้งหลายย่อมเกิดมาจากความไม่รู้ ฉะนั้นความหลงตัวคือไม่รู้จักตัวนั่นเอง

ตัวเรานี้คืออะไร ตามหลักสมมติบัญญัติท่านย่อมกล่าวว่า ตัวเรานี้ประกอบด้วยขันธ์ ๕ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ หาได้มีเราอยู่ในนั้นไม่ ที่เรียกว่าเรา ๆ ก็เป็นเพียงสมมติบัญญัติขึ้น เพื่อใช้ในการกล่าวเรียกกันเท่านั้น และลักษณะของขันธ์ ๕ นี้ก็คือความไม่เที่ยง ความทุกข์ ความไม่ใช่ตัวตนบังคับไม่ได้ ซึ่งถ้าเรารู้จักขันธ์ ๕ และลักษณะของขันธ์ ๕ ดีแล้ว เราก็ควรจะภูมิใจได้ว่า เรานี้จะไม่หลงตัวเป็นแน่ เพราะไม่มีสิ่งใดควรค่าแก่การหลงและยึดไว้นั้นเลย.

ตามที่กล่าวมาแล้วถึงการหลงตัวและลืมตาย ย่อมเป็นข้อชี้แจงได้ดีแล้วว่า การปรารภถึงความตายนั้นหาใช่เรื่องของคนแก่โดยเฉพาะไม่ ดังในบาลีก็มีอยู่ว่า

ทหรา จ มหนฺตา จ เย พาลา เย จ ปณฺฑิตา
สพฺเพ มจฺจุวสํ ยนฺติ สพฺเพ มจฺจุปรายนา

แปลความว่า ทั้งเด็กทั้งผู้ใหญ่ ทั้งคนโง่ทั้งคนฉลาด ล้วนไปสู่อำนาจความตาย ล้วนมีความตายดักหน้าอยู่ทั้งนั้น ดังนี้

และอีกประการหนึ่ง ไม่ว่าเด็กหรือแก่มีโอกาสหลงตัวได้ทั้งนั้น ซ้ำเด็กยังจะมีโอกาสหลงตัวรุนแรงและนานกว่าผู้ใหญ่เสียอีก ถ้ามีอายุยืนเท่าปรกติ และถ้าทุกคนมีความตายเป็นที่กำหนดแน่ เป็นต้นว่าอายุ ๗๕ นะถึงจะตาย เพราะตามวัยเวลานี้ขัยของมนุษย์ก็ถึง ๗๕ ปี หรือว่า ๖๐ ไปแล้วน่ะ จึงจะจวนตาย เหล่านี้ก็ยังพอประมาณไว้ได้บ้างว่าอายุ ๔๐ หรือ ๕๐ ค่อยนึกถึงความตาย หรือค่อยเลิกหลงตัว แต่นี่ก็เปล่า ไม่มีใครรู้กำหนดวันตายของตน ฉะนั้นจึงจำเป็นที่คนทุกคนผู้ไม่ประมาทจะต้องนึกถึงความตายและเตรียมตัวไว้ให้พร้อมเพื่อเผชิญกับเหตุการณ์ที่เราจะต้องประสบแน่ เพียงแต่ไม่ทราบว่าเมื่อไรเท่านั้น อาจจะเป็นภายในชั่วโมงนี้ วันนี้ คืนนี้ เดือนนี้ ปีนี้ หรืออีกตั้งสิบๆ ปี

ก็ได้ และเพราะเหตุที่เราไม่สามารถทราบหรือกำหนดเวลาตายของเราได้นี้แหละ ข้าพเจ้าจึงพอใจอย่างยิ่งที่จะได้นำเรื่องความตายขึ้นมาปรารภ เพราะอย่างไรเสียก็คงมีคนที่มองเห็นว่าความตายเป็นเรื่องควรคิดอยู่บ้าง ทั้งนี้มิใช่เพื่อหาหนทางหลีกเลี่ยงความตาย เมื่อความตายเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ เราจึงควรเตรียมตัวอยู่เสมอที่จะเผชิญหน้ากับความตายนี้ และธรรมทั้งหลายย่อมมีดีและไม่ดีคู่กันอยู่ การตายก็เช่นเดียวกัน มีทั้งตายดีและตายไม่ดี.

ก่อนที่จะอธิบายถึงการตายที่ดีและการตายที่ไม่ดี ข้าพเจ้าจะขอกล่าวถึงความตายตามความเห็นของชาวโลกเสียก่อน คนเป็นส่วนมากยิ่งหนุ่ม ๆ สาว ๆ ด้วยแล้ว ถ้าพูดถึงความตายดูเป็นเรื่องที่น่าสยดสยองเสียเหลือเกิน ไม่ต้องดูอื่นไกลเพียงแต่ข้าพเจ้าตั้งหัวข้อว่าจะปาฐกถาเรื่องความตายเท่านั้น มีคนทักว่า "ฮึ พูดอะไรก็ไม่รู้" ฟังดูแล้วก็แปลกเมื่อข้าพเจ้าแสดงเรื่องศีลในคราวที่แล้ว ถึงแม้หนุ่ม ๆ สาวๆ ชาวโลกจะยังไม่เข้าใจคำว่าศีล ตลอดจนข้อต่าง ๆ ของศีล แต่ไม่เห็นมีใครถึงกับออกปากทัก อย่างมากก็เพียงนึกขวาง

อยู่ในใจว่า ทำเป็นคนแก่มาพูดเรื่องศีล เพราะเขารู้ว่าข้าพเจ้าเป็นนักศึกษาธรรมะพูดเรื่องศีลก็ไม่แปลกมากนัก แต่ครั้นพอพูดเรื่องความตายซึ่งเป็นเรื่องของทั้งชาวโลกและชาววัด คือเรื่องของทุก ๆ คนนี่แหละ กลับมีคนทักได้ นี่แสดงให้เห็นว่า ความตายเป็นเรื่องน่ากลัวและอัปมงคล จนไม่มีใครอยากที่จะนำมากล่าวขึ้นถึง ความจริงก็ควรที่จะให้กลัว เพราะต่างก็รู้และยึดถืออยู่ว่า

ความตายนี้แหละจะทำให้เราต้องพลัดพรากจากสิ่งทั้งหลายที่เรารัก เราสามารถที่จะยืนหยัดเพื่อป้องกันและต่อสู้กับอำนาจทั้งหลายที่จะมาทำลายหรือทำความเดือดร้อนให้แก่คนที่เรารักตลอดจนสิ่งที่เรารัก แต่เมื่อความตายยื่นมือเข้ามาทำหน้าที่ ทุกคนตลอดจนพระมหาจักรพรรดิผู้ยิ่งด้วยอำนาจ ย่อมต้องยอมแพ้โดยราบคาบ ไม่มีการผัดผ่อน

ความตายนี้แหละทำให้เราต้องเสียสิ่งที่เรารัก ตั้งแต่บิดา มารดา บุตร ภรรยา และญาติพี่น้องตลอดจนมิตรสหายที่สนิทชิดชอบ และในที่สุดเมื่อความตายมาถึงตัวเราก็พรากเราไปเสียจากสิ่งที่รักเหล่านี้

นี่เป็นความเห็นของคนทั่ว ๆ ไป และเป็นส่วนมากที่เห็นว่า เมื่อคนที่รักตายก็ตายทีละคนช้าบ้างเร็วบ้าง ความทุกข์โศกก็พอที่จะหักห้ามได้ เพราะคนที่เรารักก็ยังมีเหลืออยู่อีก แต่พอนึกถึงตัวเองจะตายแล้วใจหายมาก ในการที่เราจะต้องพรากจากคนที่เรารักพร้อมกันทีเดียวทุกคน เมื่อเป็นเช่นนี้จะแปลว่าที่เราทุกคนกลัวตายนั้น เพราะยังอาลัยในบุคคลและสิ่งของเท่านั้นหรือ? ถ้าเช่นนั้นคนที่ตัวคนเดียว ไม่มีสมบัติพัสถานก็ไม่กลัวตายละซิ ก็ไม่เป็นความจริงอีก ไม่มีปุถุชนคนใดที่ยังไม่หมดกิเลสแล้วจะไม่กลัวตาย ฉะนั้นเมื่อพิจารณากันให้ซึ้ง ที่กลัวตายนั้น หาใช่กลัวการพลัดพรากจากสิ่งภายนอกเท่านั้นไม่ เรากลัวความไม่มีชีวิตของเราต่างหาก สิ่งที่เรารักที่สุดคือความมีชีวิตนั่นเอง ฉะนั้นเราจึงมีความอาลัยยิ่งกว่าสิ่งใด ๆ ทั้งหมด แม้กระทั่งสัตว์เดรัจฉาน ความนึกคิดในเรื่องต่าง ๆ ไม่มีเท่ามนุษย์ ไม่รู้จักที่จะจำว่า นั่นเป็นพ่อ เป็นแม่ เป็นลูก แต่สัตว์นั้นก็ยังรักชีวิตและกลัวตาย.

ทีนี้เรามาลองคิดกันดูว่า ที่กลัวตายนั้นกลัวอะไรกันแน่ ความทุกข์ทั้งหลายของสัตว์โลก *พระพุทธองค์ทรง*

เทศนาว่ามีกองทุกข์ทั้งสิ้น ๑๑ กองเหมือนดังที่เราทำวัตรกันอยู่ทุก ๆ เช้าว่า ชาติปิ ทุกฺขา ชราปิ ทุกฺขา มรณมฺปิ ทุกฺขํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสาปิ ทุกฺขา อปฺปิเยหิ สมฺปโยโค ทุกฺโข เยหิ วิปฺปโยโค ทุกฺโข ยมฺปิจฺฉํ น ลภติ ตมฺปิ ทุกฺขํ คือความเกิดเป็นทุกข์ ความแก่ ความตาย ความเศร้าโศก ความร่ำไห้ ความทุกข์กาย ความทุกข์ใจ ความเดือดร้อนคับแค้นใจ การต้องประสบกับสิ่งที่ไม่รัก การพลัดพรากจากสิ่งที่รัก เหล่านี้ล้วนเป็นทุกข์และปรารถนาสิ่งใดไม่ได้ก็เป็นทุกข์เช่นเดียวกัน เหล่านี้เป็นความทุกข์ ๑๑ อย่างที่พระพุทธ-องค์ทรงเทศนาไว้

ถ้าจะลองมาแบ่งความทุกข์ทั้ง ๑๑ นี้ตามประเภทของไตรลักษณ์ก็ได้ดังนี้ ความเกิด ความแก่ ความตาย เป็นประเภทของความไม่เที่ยง คือ อนิจฺจํ ความโศกเศร้า ร่ำไห้ ทุกข์กาย ทุกข์ใจ ความคับแค้นใจ การต้องประสบกับสิ่งไม่เป็นที่รัก การต้องพลัดพรากจากสิ่งที่รัก เป็นประเภทของความทุกข์ ส่วนปรารถนาสิ่งใดไม่ได้สิ่งนั้น เป็นเรื่อง

ของการบังคับไม่ได้ คือ อนตฺตา ในข้อนี้มีผู้เข้าใจผิดอยู่มาก คือคิดว่า ยมฺปิจฺฉํ น ลภติ ตมฺปิ ทุกฺขํ นั้น หมายถึงความปรารถนาในสิ่งทั้งหลายทั่ว ๆ ไป เมื่อไม่ได้ก็เป็นทุกข์ ข้อนี้เขาเห็นว่าไม่เป็นความจริง เพราะที่เขาปรารถนาแล้วได้มีอยู่เสมอ หรือคนที่มีอำนาจมาก ๆ มีทรัพย์มาก ๆ ก็ไม่ค่อยมีความทุกข์ในเรื่องนี้นัก เขาอยากได้อะไรก็ได้ อยากทำอะไรก็ได้ทำ แต่ความหมายในข้อนี้มิได้เป็นเช่นนั้น การสมปรารถนาหรือไม่เป็นเรื่องของวิบาก ถ้าเป็นกุศลวิบากก็ย่อมสมปรารถนา ถ้าเป็นอกุศลวิบาก ก็ไม่สมปรารถนา ส่วนในข้อนี้มีความหมายที่แน่และจำกัดกว่านั้น คือสิ่งที่ปรารถนาแล้วไม่ได้ ก็ได้แก่ความทุกข์ทั้ง ๑๐ ข้างต้นนั่นเอง จะปรารถนาไม่ให้เป็นย่อมไม่ได้ และเป็นทุกข์ที่หนักมากกว่าข้ออื่น ๆ ด้วย

นี่แสดงว่าความทุกข์ทั้ง ๑๑ ข้อนี้ไม่มีใครสามารถจะหลีกเลี่ยงได้แน่ *เมื่อแยกประเภทของทุกข์ทั้ง ๑๑ เป็นลักษณะทั้ง ๓ แล้วพิจารณาให้ถี่ถ้วนอีกครั้ง ก็จะรวมได้ ๑ เท่านั้น คือทุกข์* เพราะความไม่เที่ยงต้องแปร

ปรวนแตกสลายอยู่เป็นนิจ จึงเป็นทุกข์ เพราะสภาพทั้งหลายล้วนเป็นทุกข์ทั้งสิ้น จึงเรียกว่าทุกข์ และเพราะธรรมทั้งหลายมิใช่ตัวตน บังคับไม่ได้ ไม่อยู่ในอำนาจใคร ไม่ตามใจใคร จึงเป็นทุกข์ รวมความแล้วเป็นทุกข์ทั้งสิ้น ฉะนั้นเมื่อย้อนไปพิจารณาที่กล่าวไว้ตอนต้นว่า การที่กลัวตายนี้ กลัวอะไรแน่ ก็คงได้ความว่ากลัวทุกข์นั่นเอง.

เมื่อความตายเป็นทุกข์เช่นนี้ เราควรกลัวหรือไม่ *ในข้อนี้ข้าพเจ้าจะขอแยกเป็น ๒ ความเห็น คือความเห็นในด้านโลกและในด้านธรรม ในด้านโลก* คนส่วนหนึ่งเห็นความตายเป็นทุกข์และควรกลัวอย่างที่สุด เพราะความตายทำให้ต้องพลัดพรากจากสิ่งที่รักดังได้กล่าวมาแล้ว ความอาลัยในคนที่รักตลอดจนทรัพย์สมบัติ ยศฐานบรรดาศักดิ์และอำนาจวาสนาที่พยายามแสวงหามาได้มีมากเท่าใด ก็ทำให้ความกลัวตายมีมากเท่านั้น ทั้งนี้ก็ด้วยอำนาจ ตัณหาโลภะ ที่มีอยู่แรงกล้าประกอบด้วยความเห็นผิดยึดถือในสิ่งเหล่านี้ว่าเป็นของเรา เมื่อความตายทำให้ต้องสละของของ

เราทั้งหมด จึงเห็นว่าน่ากลัวมาก ซึ่งตลอดชีวิตจะไม่มีอะไรที่เป็นทุกข์และน่ากลัวเท่า

คนอีกส่วนหนึ่งมีความเห็นว่า ความตายถึงแม้จะเป็นทุกข์แต่ก็ไม่น่ากลัว เพราะความทุกข์ที่ได้รับเมื่อมีชีวิตอยู่นั้นรุนแรงมากกว่า เมื่อเป็นเช่นนี้ ถึงแม้ความตายจะทำให้ต้องสละสิ่งต่าง ๆ ก็เป็นความทุกข์เพียงเล็กน้อยเท่านั้น ซึ่งเป็นความเห็นผิด คือคิดว่าเมื่อตายแล้วก็คงพ้นทุกข์เหล่านี้เสียได้ ไม่เข้าใจถึงความวนเวียนแห่งวัฏฏะ และความคิดเหล่านี้โดยมากเป็นอยู่ชั่วขณะ คือในขณะที่ได้รับความผิดหวังอย่างรุนแรง จึงตัดใจสละชีวิตด้วยอำนาจของความโทมนัส แต่ถ้าให้เขาได้มีเวลาคิดนาน ๆ แล้ว ความโทมนัสหายไปตามสภาพ ความคิดที่จะทำลายชีวิตย่อมจะหายไปด้วย เพราะไม่มีสิ่งใดที่จะคงทนอยู่ได้โดยไม่เปลี่ยนแปลงผิดกันแต่ช้าหรือเร็วเท่านั้น แล้วอำนาจของตัณหาอุปาทานซึ่งแนบแน่นอยู่ในจิตสันดานก็จะเข้าประจำตามเดิม ความอาลัยในชีวิตก็จะเข้ามาแทนที่ บางพวกก็เพราะอำนาจโทสะมีแรงกล้าทำให้ลืมกลัวตายไปชั่วขณะ ความเห็นในด้าน

โลกนี้ยังมีอีกมากมายหลายอย่าง ที่กล่าวมาแล้วเป็นเพียงส่วนใหญ่ซึ่งเรามักจะได้พบอยู่เสมอเท่านั้น

ความตายในด้านธรรมะ แบ่งออกเป็น ๒ อย่าง คือ *สมมติมรณะ* และ *ขณิกมรณะ, การที่ปล่อยเสียแล้วซึ่งปัจจักขภพ ภพที่ปรากฏเฉพาะหน้าทันที คือตายตามปกติในภพชาตินี้ สิ้นสุดแห่งชาตินี้ เรียกว่า สมมติมรณะ*

การที่ รูป นาม เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป คือ อุปปาทะ ฐิติ ภังคะ เรียกว่า ขณิกมรณะ

สมมติมรณะ เป็นอารมณ์ของสมถภาวนา ขณิกมรณะเป็นอารมณ์ของวิปัสสนาภาวนา ความตายทั้งสองอย่างนี้ล้วนเป็นประโยชน์สำหรับผู้ที่รู้จักนำมาใช้ทั้งนั้น ไม่จำเป็นที่จะต้องเป็นผู้ที่สละโลก บวชแล้ว หรือเข้าวัดแล้ว จึงจะนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ได้

ในฐานะที่ยังเป็นผู้ครองเรือน คือยังต้องประกอบอาชีพหาเลี้ยงครอบครัวและตนเอง พระพุทธองค์ก็ทรงสั่งสอนให้รู้จักนำความรู้ในเรื่องความตายมาใช้ให้เป็นประโยชน์ได้เหมือนกัน เพราะความโลภที่แรงกล้า

จนสามารถกระทำการทุจริตต่าง ๆ ได้ จะระงับหรือผ่อนให้เบาบางลงด้วยการนึกถึงความตายเท่านั้น ทั้งนี้มิใช่ว่าพระองค์จะทรงสั่งสอนให้คนเราหมดอาลัยตายอยากในชีวิต จนไม่ทำอะไรทั้งหมด

ในด้านการปฏิบัติตนให้เป็นคนดีตามหน้าที่ พระองค์ก็ทรงสั่งสอนไว้เช่นเดียวกัน เป็นต้นว่า เป็นหัวหน้าครอบครัวก็ต้องพยายามหาเลี้ยงครอบครัวให้มีความสุข เป็นบุตรก็ต้องเลี้ยงดูบิดามารดาเมื่อยามแก่เฒ่า และยังมีอีกมากที่พระองค์ทรงสั่งสอนไว้ แต่ถึงแม้จะเป็นอะไรก็ตาม อย่าได้มีความโลภจนเกินขอบเขต คือถึงกับกระทำการทุจริต เพื่อกอบโกยทรัพย์สมบัติเอาไว้เพื่อตนเองและครอบครัว เพราะสักวันหนึ่งเราก็ต้องตาย ทรัพย์สมบัติเหล่านั้นก็เอาติดตัวเราไปไม่ได้ ที่สามารถจะนำไปได้ก็เฉพาะความดีและความชั่วคือกรรมที่กระทำไว้เท่านั้น การนึกถึงความตายจะทำให้บรรเทาความโลภได้ดังนี้

ในส่วนสมมติมรณะ จำแนกการตายได้ ๔ อย่าง คือ

๑. ตายเพราะหมดอายุเรียกว่า อายุกฺขยมรณะ

๒. ตายเพราะหมดกรรม เรียกว่า กัมมักขย-
มรณะ

๓. ตายเพราะหมดทั้งอายุและกรรม เรียกว่า
อุภยักขยมรณะ

๔. ตายเพราะมีกรรมมาตัดให้ขาด เรียกว่า อุ-
ปัจเฉทมรณะ

ตายเพราะหมดอายุนั้นคือ ถึงเวลาที่รูปขันธ์รับใช้มาพอประมาณแล้ว ก็ควรที่จะเลิกใช้เสียที อวัยวะต่าง ๆ ชำรุดทรุดโทรมจนสมควรที่จะเปลี่ยนใหม่แล้ว ถ้าจะเปรียบเป็นบ้านก็เป็นบ้านที่เก่าจนพัง จำเป็นต้องย้ายไปอยู่บ้านใหม่ ถึงแม้ไม่อยากจะไปก็ต้องไป ประมาณตามอายุขัยเวลานี้ก็เพียง ๗๕ ปี.

ตายเพราะหมดกรรม บางทีอาจมีผู้คิดว่าตายเพราะหมดกรรมนี้ดี เพราะภาษาโลกที่ใช้กันอยู่มักเข้าใจว่าถ้าพูดถึงกรรมละก็แปลว่าไม่ดี แต่ในธรรมะแล้วเป็นคำกลาง ๆ ไม่แสดงว่าดีหรือไม่ดี ฉะนั้นการตายเพราะหมดกรรมนี้จึงอาจเป็นได้ทั้ง ๒ อย่าง คือ หมดกรรมดี

และหมดกรรมชั่ว ตายเพราะหมดกรรมดีก็คือ กุศลทั้งหลายที่ได้กระทำไว้แต่อดีตนั้น ส่งผลให้มาเสวยความสุขในโลกมนุษย์เพียงเท่านั้น หรืออาจเรียกว่าหมดบุญเพียงนั้นเองก็ได้ ที่ว่าหมดกรรมชั่วก็คือเพราะอกุศลในอดีตอีกนั่นแหละ ส่งผลมาเสวยทุกขเวทนาในมนุษย์เพียงเท่านั้น ในข้อนี้เราไม่สามารถจะมองเห็นได้ว่า การตายของผู้ใดจะหมดกรรมชนิดไหน และจะประมาณเอาจากความสุขและความทุกข์ที่ผู้นั้นได้รับก็ไม่ได้อีกเหมือนกัน มีข้อที่น่าสงสัยอยู่ว่า ทำไมด้วยกุศลกรรมทำให้มาเสวยสุขในมนุษย์ และด้วยอกุศลกรรมก็มาเสวยทุกข์ในมนุษย์เช่นเดียวกัน

ในข้อนี้ก็มองเห็นไม่ยากนัก เพราะในมนุษย์โลกนี้มีความสุขและความทุกข์เพียงปานกลางเท่านั้น ที่สุขและทุกข์กว่านี้ยังมีอีกมาก ฉะนั้นการที่เกิดมาเป็นมนุษย์ก็เป็นเพียงขั้นทดลองนั่นเอง เพราะอกุศลกรรมที่ทำไว้ไม่หนักหนาจนถึงจะส่งผลให้ไปเกิดในอบายภูมิทั้ง ๔ และกุศลกรรมก็ไม่มากพอที่จะส่งผลให้ไปเกิดในสวรรค์ แต่อย่างไรก็ตามการที่มาเกิดเป็นมนุษย์ก็จัดเป็นกุศลอย่างหนึ่ง เพราะเป็น

ชั้นที่อยู่ในประเภทสุคติภูมิ ผู้ที่ตายไปโดยหมดกรรมดีที่พอควรแก่การเสวยสุขในมนุษย์ ถ้ามิได้ทำความดีเพิ่มขึ้นในชาตินี้ ก็อาจจะต้องไปเสวยทุกข์ที่ยิ่งกว่าในมนุษย์ต่อไป และผู้ที่หมดกรรมชั่วที่พอควรแก่การเสวยทุกข์ในมนุษย์ ถ้ามิได้ทำความชั่วที่ร้ายแรงขึ้นอีก ก็มีหวังได้เสวยสุขต่อในสวรรค์

ถ้าจะเปรียบการตายเหมือนการย้ายบ้านดังที่ยกเป็นอุปมาในข้อ ๑ มาแล้ว ก็เหมือนการย้ายเพราะหมดสิทธิ์ในบ้านนั้น ซึ่งในบ้านหลังเดียวกันผู้อาศัย ๒ คน ไม่จำเป็นที่จะต้องย้ายไปอยู่ที่แห่งเดียวกันอีก คือคนหนึ่งอาจจะย้ายเพราะได้เลื่อนตำแหน่งในราชการได้ไปอยู่บ้านที่ดีกว่าเดิม ส่วนอีกคนหนึ่งย้ายเพราะถูกปลด ก็จำต้องไปอยู่บ้านที่เลวกว่า แต่ถ้าทำความดีไว้เป็นผู้ขยันหมั่นเพียรและรู้จักกระเหม็ดกระแหม่ เขาก็อาจจะได้อยู่บ้านที่ไม่เลวกว่าเดิมหรือดีกว่าก็ได้.

ตายเพราะหมดอายุและกรรม คือพร้อมกันทั้ง ๒ อย่าง อายุก็พอสมควรแล้ว และกรรมที่สมควรแก่การเสวยวิบากในมนุษย์ก็หมดพอดีเหมือนกัน ก็จำเป็นต้องตาย.

ตายเพราะมีกรรมมาตัด กรรมในข้อนี้ได้แก่อุปฆาตกกรรมโดยตรง คือกรรมที่มาตัดกรรมเก่า เพราะกรรมเก่าจึงต้องทำให้มาเสวยวิบากในมนุษย์ แต่ก็มีกรรมอีกชนิดหนึ่งมาตัดผลนั้น อาการของการตายประเภทนี้ก็ปรากฏเป็นการตายทันที เป็นต้นว่าเพราะอุบัติเหตุหรือถูกทำร้ายผู้นั้นก็ต้องตายทั้ง ๆ ที่ร่างกายยังแข็งแรง และกรรมก็ยังไม่หมด เปรียบเหมือนบ้านที่ถูกไฟไหม้ หรือถูกทำลายโดยทันที ผู้อยู่ก็จำเป็นต้องย้าย ถึงแม้บ้านนั้นจะยังใหม่และมีสิทธิก็ตาม.

ตามที่ท่านทั้งหลายได้เคยพบเห็นการตายต่าง ๆ กัน บางคนพอคลอดก็ตาย บางคนก็อยู่ได้ไม่กี่วัน บางคนก็อยู่ได้ถึง ๑๐ ปี ๒๐ ปี จนกระทั่งถึง ๘๐–๙๐ ปีแล้วจึงตาย และแม้อาการที่ตายจะต่างกันมากมายหลายแบบ บ้างก็เจ็บไม่กี่วัน บ้างก็ต้องทนทุกข์ทรมานอยู่นานปี บ้างก็ปุบปับไม่ได้อยู่บนที่นอนด้วยซ้ำ และบ้างก็ตายโดยอุบัติเหตุต่าง ๆ เหล่านี้ หาได้พ้นไปจากการตายทั้ง ๔ ประเภทนี้ไม่ และการตายทั้ง ๔ อย่างนี้ มิใช่จะมีอยู่เฉพาะในมนุษย์เท่านั้น ย่อมเป็นไปเช่นนี้ตลอดทั้ง ๓๑ ภูมิ ไม่ว่าจะเกิดในที่ใดก็

หนีไม่พ้นการตายทั้ง ๔ นี้ ด้วยเหตุนี้ความตายจึงจัดเป็นทุกข์.

เมื่อพระพุทธองค์ทรงเทศนาให้เราได้เข้าใจถึงความตายในลักษณะต่าง ๆ เช่นนี้แล้ว ทำให้เราหายกลัวความตายได้สิ้นเชิงหรือ ตามหลักก็มีอยู่ว่า พระอรหันต์เท่านั้นจึงจะไม่กลัวความตาย เพราะตัดอนุสัยกิเลสขาดหมดแล้ว ในเรื่องนี้ได้มีผู้ตั้งปัญหาถามไปทางพุทธสมาคมว่า คนที่นับถือพระพุทธศาสนาแล้วทำไมยังกลัวตาย ซึ่งทางพุทธ-สมาคมก็ได้ตอบทางวิทยุกระจายเสียงแล้ว ดูเหมือนคนถามจะเข้าใจผิดคิดว่าทุก ๆ คนตายแล้วไปนิพพาน ถ้าเป็นเช่นนั้นจริงก็จะดีไม่ใช่น้อย แต่เมื่อไม่หมดอวิชชาต้องเกิดอยู่เรื่อย ๆ นี่สิทำให้พระพุทธองค์ต้องสละราชสมบัติออกแสวงหาความไม่เกิด ฉะนั้น*ตราบใดที่ยังมีอวิชชานุสัยอยู่แล้วก็ยังต้องกลัวความตายตราบนั้น* แต่การที่เราได้เข้าใจในความตาย ทำให้เรากลัวตายน้อยลง ซึ่งจะน้อยลงด้วยวิธีใดนั้น ข้าพเจ้าจะได้อธิบายต่อไป.

คนบางคนกลัวตายจนกระทั่งไม่กล้าทำอะไร เพราะกลัวตายไปเสียหมด จะนั่งรถก็กลัวรถชนกัน จะลง

เรือก็กลัวเรือล่ม จะเดินก็กลัวรถทับ ทั้งนี้ก็เพราะไม่วางใจเชื่อในผลแห่งกรรม ทำให้มีความวิตกทุกข์ร้อนหวาดกลัวอยู่เสมอ ถ้าได้เรียนรู้ว่าการตายนั้นมิใช่จะมาถึงเราโดยไม่มีเหตุผล ความตายเป็นผลในภพปัจจุบันฉะนั้น ย่อมมีเหตุมาแล้วแต่อดีต เราจะเลี่ยงอะไร ๆ ก็พอเลี่ยงได้ แต่เลี่ยงวิบากนั้นเลี่ยงไม่พ้น ถ้าจะถึงที่ตายแล้ว อยู่ในบ้านก็ตาย ซึ่งตัวอย่างก็มีอยู่แล้ว เช่น นอนอยู่ในบ้านรถแล่นเข้าไปทับตายโดยไม่มีใครนึกฝัน และถ้าไม่ถึงที่ตายลูกระเบิดลงตายหมดทั้งบ้านรอดมาได้คนเดียวยังมี แต่ก็ไม่ใช่ว่าไม่ต้องระวังตัว อยากข้ามถนน รถมาก็ช่างไม่ถึงที่ตายรถคงไม่ทับตาย เช่นนี้ เป็นความประมาทไม่เป็นที่สรรเสริญ จริงอยู่ บางทีไม่ถึงกับรถทับตาย แต่อาจจะได้รับบาดเจ็บโดยไม่ควรที่ และควรจะทราบไว้ด้วยว่า วิบากบางอย่างจะให้ผลได้เพราะพร้อมกัน ๓ อย่าง เป็นต้นว่า อกุศลกรรมซึ่งทำไว้แล้วแต่อดีตกำลังจะให้ผล ปัจจุบันจิตเป็นอกุศล กระทำอกุศลกรรม เมื่อพร้อมกันทั้ง ๓

อย่างย่อมได้ผล ถ้าไม่พร้อมทั้ง ๓ ผลก็เกิดไม่ได้ เช่นตัวอย่าง คนที่จะข้ามถนนมีความประมาทเป็นอกุศลจิตเพราะขาดสติ กิริยาที่เดินไปด้วยความประมาทนั่นเป็นอกุศลกรรม อกุศลวิบากกำลังจะให้ผลเลยโดกรถชน ในด้านกุศลก็เช่นเดียวกัน ฉะนั้นการที่เรามีจิตเป็นกุศล และกระทำสิ่งที่เป็นกุศลไว้ย่อมไม่เสียหลาย และในเรื่องความตายนั้น ก็ควรกลัวอย่างมีเหตุผลดังที่กล่าวมาแล้ว.

สำหรับผู้ที่กลัวตายเพราะจะทำให้พลัดพรากจากสิ่งที่รัก ควรเข้าใจในสภาพธรรมทั้งหลายว่า การที่เรามีความห่วงใยในสิ่งทั้งหลายเหล่านี้เป็นเพราะอำนาจอวิชชาและตัณหา ตัณหานี้พระพุทธองค์ตรัสว่าเป็นทุกขสมุทัย คือก่อให้เกิดทุกข์ ที่ว่าเหตุก่อให้เกิดทุกข์ เพราะมีความจริงอยู่ ๔ อย่าง คือ

๑. อายูหนฏฺโฐ มีสภาพแสวงหาและรวบรวมสิ่งที่เป็นทุกข์ คือวัตถุทุกข์

๒. นิทานฏฺโฐ มีสภาพย่อมปรุงแต่งเหตุให้บังเกิดทุกข์เสมอ.

๓. สํโยคฏโฐ มีสภาพที่รัดรึงอยู่เสมอ และจองจำไว้กับความทุกข์และวัตถุทุกข์.

๔. ปริโพธฏโฐ มีสภาพกีดกันหวงแหนไว้มิให้พ้นจากทุกข์.

สภาพทั้ง ๔ นี้แหละคือความจริงของตัวตัณหาที่คอยผูกมัดเราอยู่ และทำให้เกิดความทุกข์เมื่อจะพลัดพรากไป และความพลัดพรากเป็นของแน่ เราจะต้องเตรียมใจไว้สำหรับการพลัดพรากนั้น เมื่อเข้าใจถึงสภาพเหล่านี้แล้วจะทำให้ความห่วงใยอาลัยรักลดน้อยลง แต่จะหมดไปไม่ได้ เพียงแต่รักอย่างรู้ว่าเราอยากรักและต้องรักต้องห่วงใย เพราะกามราคานุสัยยังอยู่ แต่ไม่ปล่อยให้อำนาจตัณหาพาให้กระทำในสิ่งที่จะก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ตนเองและผู้อื่นจนเกินไป การที่กระทำอย่างรู้นั้น ย่อมไม่หนักเท่าทำเพราะไม่รู้ เหมือนเราจะต้องเดินบนที่เหลว ถ้ารู้ตัวเสียก่อนเวลาเดินก็ต้องระวังมาก มีทางเลี่ยงก็พยายามเลี่ยง ถึงจะเปื้อนก็ยังไม่มากเท่าไม่รู้ตัว.

เมื่อเข้าใจในสภาพภายนอกเหล่านี้แล้ว ก็ควรจะได้เข้าใจในสภาพภายในของเราด้วย ในตอนต้นได้กล่าวไว้

แล้วว่า เมื่อพิจารณาให้ซึ้ง ปรากฏว่าเรากลัวความตาย เพราะอาลัยในความมีชีวิตของเรานี่เอง บุคคลภายนอกเป็นเพียงส่วนประกอบ ซึ่งก็หาได้รอดพ้นจากของเราไปไม่ นั่นเป็นบิดามารดาของเรา บุตรหลานของเรา ญาติพี่น้องของเรา ในที่สุดก็ถึง นี่เป็นกายของเรา ในฐานะที่เราได้อาศัยร่างนี้มาเป็นเวลาหลายสิบปีและเป็นปุถุชน จะไม่ให้มีความอาลัยนั้นย่อมเป็นไปไม่ได้ เมื่อเราจะจากบ้านที่อยู่มานาน ถึงแม้บ้านนั้นจะเคยให้ความทุกข์ แต่ในส่วนที่เราเข้าใจว่าเป็นความสุขก็ยังมีอยู่บ้าง ย่อมเป็นธรรมดาที่เราจะต้องมีความอาลัยในบ้านนั้น แล้วรูปธรรม กับนามธรรมนี้ใกล้ชิดกันยิ่งกว่าบ้านกับตัวเรานี้เป็นไหนๆถ้าไม่รู้ถึงสภาวะของรูปนามก็ควรที่จะอาลัยเป็นที่สุด แต่เมื่อเราได้รู้ว่าความตายที่จะต้องประสบนั้น เป็นเพียงการแตกสลายของรูปธาตุและนามธาตุเท่านั้น ที่เรียกว่าเรา ๆ นี้ เป็นเพียงสมมติบัญญัติขึ้นเพื่อใช้เรียก ความจริงประกอบด้วยขันธ์ ๕ ซึ่งย่อลงแล้วก็เหลือแต่รูปและนาม มิได้มีสิ่งใดเป็นแก่นสารทั้งรูปและนามนี้ย่อมเกิดดับอยู่เสมอตามเหตุตามปัจจัยการเกิดดับของรูปและนามนี้ มีความเร็วยิ่งกว่าเมล็ดงาที่แตกอยู่ใน

กะทะบนเตา จนเกินความสามารถของปัญญาปุถุชนเช่นเราจะมองเห็น ถึงแม้พระอริยเจ้าบางองค์ ก็สามารถจะรู้เพียงความดับในชั่วขณะจิตเท่านั้น ซึ่งเป็นการตายที่เรียกว่า ขณิกมรณะ สมมติมรณะ คือการตายที่สมมติเรียกความจริงเพียงแต่ย้ายจากรูปนี้ไปอยู่รูปใหม่ และรูปนั้นก็ขาดชีวิตินทรีย์ไป กลายเป็นซากศพ และเราก็ได้ผ่านการตายแบบนี้มาแล้วในอดีตมากมายหลายครั้งจนประมาณมิได้ แต่เราก็หาได้เบื่อหน่ายและเข็ดหลาบต่อการเกิดการตายโดยไม่รู้จักจบรู้จักสิ้นนี้ไม่ ทั้งนี้ก็เพราะอวิชชา คือความไม่รู้ปิดบังเอาไว้จึงไม่เห็นสภาพความเป็นจริง ในเรื่องนี้พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า

สพฺเพ สตฺตา มรนฺติ จ มรึสุ จ มริสฺสเร
ตเถวาหํ มริสฺสามิ นตฺถิ เม เอตฺถ สํสโย

แปลความว่า สัตว์ทั้งหลายทั้งปวงตายอยู่ด้วย ตายแล้วด้วย จักตายด้วย ถึงตัวเราเองก็จักตายอย่างนั้นเหมือนกัน ความสงสัยในเรื่องตายนี้ไม่มีแก่เราดังนี้.

ในลัทธิอื่น ๆ นอกพระพุทธศาสนา เขาพยายามหาวิธีกระทำความเพียรเพื่อความไม่ตาย เพราะเขาเห็นว่าความตายนี้เป็นทุกข์มาก ส่วนพระผู้มีพระภาคเจ้าพระบรมศาสดาของเราทั้งหลาย ทรงพยายามบำเพ็ญเพียรเพื่อผลอันประเสริฐสุดคือความไม่เกิด เพราะพระองค์ทรงพิจารณาแล้วว่าสิ่งทั้งหลายเมื่อเกิดแล้วย่อมมีดับเป็นธรรมดา จะคงอยู่โดยไม่ดับไม่ได้ ฉะนั้น เมื่อไม่ต้องการให้ประสบกับการดับหรือการตาย ก็จะต้องดับที่เหตุคือมิให้มีการเกิด มิใช่หาวิธีทำไม่ให้ดับดังที่ศาสดาในลัทธิอื่น ๆ กระทำกันอยู่ และแล้วพระองค์ก็ทรงค้นพบวิธีนั้นด้วยพระองค์เอง และด้วยพระมหากรุณาธิคุณที่พระองค์ทรงมีต่อสรรพสัตว์ทั้งหลายผู้อยู่ในห้วงทุกข์ พระองค์ก็ทรงเทศนาข้อปฏิบัติเหล่านั้นไว้ให้เราได้ศึกษาเล่าเรียน และปฏิบัติตามทางที่พระองค์ได้เสด็จผ่านไปแล้วเพื่อความไม่เกิด

เราเหล่าพุทธศาสนิกชน ก็ได้พยายามที่จะปฏิบัติตามทางนั้น แต่จุดหมายที่ต้องการนี้เราทำได้ถึงหรือยัง ถ้าทำได้ถึงแล้วก็ไม่มีปัญหาที่จะต้องคิดต่อไปอีก เพราะการตายที่

ถึงจุดหมายแล้วนั้น เป็นการตายที่ประเสริฐ คือมีพระนิพพานเป็นอารมณ์ สิ้นสุดแล้วสำหรับภพชาติในอนาคต ถ้าเรายังทำไม่ถึงก็ควรจะต้องคำนึงอยู่มากสำหรับการตายที่จะเปลี่ยนภพชาติครั้งนี้ เราควรจะภาคภูมิใจที่สุดในการที่ได้เกิดและตายในพระพุทธศาสนา เมื่อมีชีวิตอยู่ ก็มีแนวทางที่จะบำเพ็ญตนตามคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ ฉะนั้นเมื่อจะตายก็ควรที่จะให้ได้ตายในกระแสพระพุทธศาสนาจะได้ชื่อว่าเป็นผู้ตายดีด้วย

ในตอนต้นข้าพเจ้าได้กล่าวไว้ว่าการตายนี้มีตายดีและตายไม่ดี อาจจะมีผู้สงสัย เพราะตามความเข้าใจทั่ว ๆ ไป ตายดีก็หมายถึงการตายตามปรกติ เช่น ตายเพราะโรคภัยไข้เจ็บ ส่วนตายไม่ดีก็หมายถึงการตายอย่างผิดปรกติ หรือที่เรียกกันว่าตายโหง

สำหรับการตายดีและตายไม่ดีที่ข้าพเจ้ากล่าวถึงนี้มิได้หมายความเช่นนั้น มุ่งหมายไปในด้านนามธรรม คือจิตใจขณะจะตาย เพราะร่างกายเราเมื่อตายแล้ว จะเป็นการตายโดยวิธีใดก็ตาม ก็คงมีแต่ธาตุ ๔ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ เหมือนกันหมด จะทิ้งไว้จะเผาหรือจะฝัง เป็นเรื่องที่

เราผู้ตายไม่มีส่วนเกี่ยวข้องด้วยเลย นามธรรมต่างหากที่เป็นผู้ดำเนินเรื่องต่อไปตามเหตุตามปัจจัยขณะจุติ ด้วยเหตุนี้จิตขณะตายจึงสำคัญที่สุด ภพชาติใหม่ของเราขึ้นอยู่กับจิตดวงนี้ดวงเดียว แต่ก็ควรเข้าใจด้วยว่า จิตดวงสำคัญนี้แหละอาศัย และเนื่องมาจากเหตุปัจจัยในขณะที่เรายังกำลังมีชีวิตอยู่ จึงควรที่จะหาความรู้ในเรื่องความตายให้มากเพื่อความเป็นผู้ตายดี เราจะเป็นผู้ตายดีได้ก็ด้วยการเตรียมพร้อม ในเรื่องเตรียมพร้อมนี้พระคุณเจ้า ท่านเจ้าคุณธรรมวโรดม วัดราชาธิวาส ซึ่งล่วงลับไปแล้วได้ให้คติธรรมไว้อย่างน่าคิด ข้าพเจ้าจึงนำมาให้ท่านทั้งหลายอ่านด้วย ท่านประพันธ์ขึ้นประกอบบาลีที่ว่า

คพฺภเมเก อุปปชฺชนฺติ นิรยํ ปาปกมฺมิโน
สคฺคํ สุคติโน ยนฺติ ปรินิพฺพนฺติ อนาสวา

คำแปลบาลีตรงกับโคลงบทสุดท้ายต่อไปนี้

ความตายไม่ยกเว้น ใครใคร
ตายแน่อย่าสงสัย อย่าเศร้า
อย่าห่วงสิ่งใดใด ทั้งหมด
ประคองจิตอย่าเร้อนเร่า มุ่งให้ตายดี.

กล้าตายอย่างออกสู้ สงคราม
เห็นทุกข์ที่คุกคาม บีบคั้น
ทุกข์จริงแต่รูปนาม ดอกทุกข์
จงอย่ายึดถือรั้น เร่งรู้ธรรมดา.

เตรียมพร้อมเพื่อจากบ้าน ฉันใด
ธาตุดับจงเตรียมใจ เยี่ยงนั้น
เตรียมรู้ยิ่งขึ้นไป ถึงปล่อย วางนา
ซึ่งโลกทุกประเภทชั้น เช่นนั้นพระองค์-
-สอน.

บางคนคงเกิดขึ้น ในครรภ์
คนบาปไปนิรยัน หมกไหม้
ใจบุญย่อมไปสวรรค์ เสวยสุข
ที่หมดอาสวะได้ ท่านนั้นนิพพาน.

ดังนี้ เมื่อเราแน่ใจว่าเราต้องตายแน่ ก็ควรจะเตรียมไว้ให้พร้อม และเผชิญกับความตายอย่างกล้าหาญเหมือนเมื่อเวลาเราจะย้ายบ้าน ถ้าเราเตรียมพร้อมไว้แล้วคือ เก็บข้าวของดูแลตรวจตราให้ละเอียดถี่ถ้วน เราก็จะ

ได้ของที่ต้องการไปครบทุกอย่าง ถึงแม้จะต้องไปโดยกะทันหันเอาไปทั้งหมดไม่ได้ ก็เหลือทิ้งไว้แต่เฉพาะของที่ไม่จำเป็นเท่านั้น หรืออย่างน้อยที่สุดถ้าเกิดไฟไหม้ ก็ยังฉวยเอาของที่มีค่าที่สุดไปได้เพราะได้เตรียมตัวอยู่เสมอ ย่อมมีสติที่จะระลึกได้ว่าของสำคัญอยู่ที่ไหน ในเรื่องความตายก็เช่นเดียวกัน ถ้าเราได้เตรียมตัวไว้แล้ว ถึงเวลาตายจริง ๆ อย่างน้อยก็มีสติระลึกถึงสิ่งที่เราเตรียมไว้. จะดีสักแค่ไหนย่อมแล้วแต่การเตรียม.

ในเรื่องการเตรียมนั้นมีหลายแบบหลายวิธี ตามวิธีทำสมถกัมมัฏฐาน ก็มีวิธีให้พิจารณาความตาย คือ มรณัสสติ ในการเจริญ มรณัสสติ นี้ พึงกระทำการบริกรรม เช่น

มรณํ ภวิสฺสติ ชีวิตินฺทฺริยํ อุปจฺฉิชฺชิสฺสติ แปลว่าความตายจักมี อินทรีย์คือชีวิตจักขาดไป หรือใช้คำ มรณํ คือแปลว่า ตาย

ก่อนที่จะอธิบายถึงวิธีพิจารณาความตายตามวิธีอื่น ๆ นั้น ข้าพเจ้าขอชี้แจงถึงวิธีที่ถูกต้องเสียก่อน ว่าในการพิจารณาความตายตามหลักพระพุทธศาสนานั้น ต้องมีมนสิ

การกำหนดด้วยอุบายที่แยบคาย คือให้มีสติและปัญญาพิจารณาให้เกิดธรรมสังเวช เข้าใจและรู้เท่าทันความจริงของสภาวธรรมแห่งชีวิตว่า ชีวิตนี้มีเกิดแล้วก็ย่อมมีดับเป็นธรรมดา เพื่อมิให้เราลุ่มหลงยึดถือในสภาพที่ไม่จีรังยั่งยืนเหล่านี้ว่าเป็นของถาวรมั่นคง เป็นสุข เป็นของอยู่ในอำนาจและเป็นของสวยงาม ยิ่งกว่านั้นก็เพื่อมิให้เราเกิดความประมาท และธรรมแห่งความไม่ประมาทนี้ สามารถนำเราไปให้ถึงสันติธรรมแห่งพระนิพพานในที่สุดแต่ในการพิจารณาความตายนี้ ถ้าไม่ทำให้ถูกวิธีก็ย่อมมีโทษเช่นเดียวกัน คือถ้าพิจารณาโดยไม่มีสติและปัญญาคอยกำกับอยู่แล้วก็จะทำให้เกิดความเศร้าใจหมดอาลัยในชีวิต ท้อแท้ที่จะกระทำความดี เพราะไปหมดกำลังใจในเมื่อนึกถึงความตาย ถ้ามีความรู้สึกเช่นนี้แล้ว ขอให้รีบรู้สึกเสียว่ากำลังเดินผิดทางแล้วไม่ตรงตามจุดมุ่งหมายของพระพุทธศาสนาเพราะจุดมุ่งหมายของพระพุทธเจ้านั้น ให้พิจารณาความตายเพื่อให้เห็นความไม่เที่ยงและมีความเพียรที่จะกระทำความดีให้มากขึ้นเพื่อจะได้ถึงที่สุดแห่งความไม่เที่ยงนั้น ในข้อนี้ควรจะ

พยายามระลึกไว้เสมอ จะเป็นเครื่องคอยกำกับเวลาพิจารณามิให้ผิดทาง ในการศึกษาหรือปฏิบัติธรรมทุก ๆ ประเภทก็เช่นเดียวกัน เราจะปฏิบัติในข้อไหนควรมีหลักอย่างไรจะต้องศึกษาก่อน เพราะถ้าไปผิดทางเข้าแล้วแก้ลำบาก.

ต่อจากนี้ก็จะได้อธิบายวิธีพิจารณาความตายต่อไป ในระยะต้น ถ้ายังเป็นผู้ที่ไม่เข้มแข็งพอก็ควรที่จะพิจารณาจากที่ไกล ๆ ตัวเสียก่อน แล้วจึงค่อย ๆ ใกล้เข้ามา ตั้งต้นพิจารณาความตายของผู้อื่นที่ไม่ได้เป็นญาติพี่น้องของเรา ว่านี่เขากำลังจะตายหรือเขาตายแล้วญาติพี่น้องของเขาเศร้าโศกเสียใจ สักวันหนึ่งเราก็จะต้องประสบกับเหตุการณ์เช่นนี้ ญาติพี่น้องของเราก็จะต้องตายและจากไปเช่นนี้เหมือนกัน และสักวันหนึ่งเราก็จะต้องตายเช่นเดียวกันกับเขาเหล่านี้เป็นแน่ เมื่อพบใครตายก็ตามพยายามคิดเช่นนี้ทุก ๆ ครั้ง เพื่อฝึกใจให้เคยชินกับการที่จะต้องตายเอาไว้.

การคิดถึงความดีต่าง ๆ ที่ได้กระทำมาแล้ว ก็เป็นเครื่องช่วยให้ความกลัวตายน้อยลงได้เหมือนกัน เป็นต้นคิด

ถึงว่า ในฐานะที่เราเป็นเด็ก เราได้ทำหน้าที่ของเราครบถ้วนหรือยัง คือ เป็นบุตรที่ดีของบิดามารดาหรือเปล่า เมื่อเป็นผู้ใหญ่ก็เป็นภรรยาสามี พ่อบ้าน แม่เรือน ตลอดจนเป็นบิดามารดาและผู้ปกครองที่ดีพอแล้วหรือ ถ้าเราได้เป็นคนดีตลอดมา เป็นบุตรที่อยู่ในโอวาทของบิดามารดา ไม่ได้กระทำสิ่งใดให้เป็นที่ขัดเคืองใจ ถึงแม้จะตายในวัยเยาว์ก็ไม่ควรเสียดายชีวิต เพราะตลอดเวลาแห่งความมีชีวิตเราได้บำเพ็ญหน้าที่ของเราโดยครบถ้วนแล้ว ไม่เสียทีที่เกิดมาชาติหนึ่ง เมื่อเป็นผู้ใหญ่แล้วถ้าได้ทำความดีตามหน้าที่มาทุก ๆ อย่าง ก็ยิ่งเป็นการดีที่เราได้มีชีวิตอยู่ยืนนานและได้ทำความดีมามาก ถึงแม้ที่แล้ว ๆ มา คือเมื่อสมัยเป็นเด็กจะไม่ได้ทำความดี แต่เวลานี้ได้กลับตัวเป็นคนดีแล้ว ก็ยังควรจะภูมิใจได้ว่า แม้เมื่อต้นจะคดแต่ปลายตรง ยังเป็นผู้ที่ควรสรรเสริญอยู่เหมือนกัน ยิ่งเป็นผู้ที่มีความดีในด้านธรรมด้วยแล้ว ก็ควรจะภูมิใจมากว่าไม่เสียทีที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ในพระพุทธศาสนา ได้ศึกษาเล่าเรียนและปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้ามาแล้ว ตามควรแก่วัยและฐานะถึงแม้จะตายก็ไม่เสียชาติเปล่า ความคิดเหล่านี้ช่วยให้ความ

กลัวตายน้อยลง และมีโอกาสที่จะเตรียมตัวสำหรับความตาย ได้มากขึ้น

ต่อจากการพิจารณาความตายของผู้อื่น ก็ควรจะพิจารณาถึงตัวของเราเองบ้าง ว่าก่อนที่จะถึงการตายจากภพนี้ เราก็ได้ผ่านการตายโดยวัย ตายโดยสภาพ เช่น ตายจากสภาพที่ไร้เดียงสา มาสู่สภาพที่มีแต่ความสนุกรื่นเริง แล้วไปสู่สภาพที่มีความสดชื่นร่างกายเติบใหญ่เต็มที่ และตายไปสู่สภาพอื่น ๆ อีกด้วยเรื่อย ๆ ยิ่งในด้านนามธรรมด้วยแล้วยิ่งตายบ่อยเข้าอีก ตายจากความนึกคิดเมื่อปีก่อนมาเป็นความนึกคิดปีนี้ ตายจากการนึกคิดเมื่อฤดูฝนมาเป็นความนึกคิดที่กำลังผจญกับความหนาว ตายจากความสุขมาเป็นความทุกข์ ตายจากความโลภมาเป็นความโกรธ และตายอยู่แม้ขณะปัจจุบันโดยเพียงลมหายใจเข้าออกนี้ เมื่อหายใจเข้า ความรู้สึกเมื่อหายใจออกก็ดับไปแล้ว

ถ้าเพียงแต่หายใจเข้าแล้วไม่ออก หรือหายใจออกแล้วไม่หายใจเข้าเท่านั้น ก็นับได้ว่าเราตายจากภพนี้ไปแล้ว แต่ที่ยังไม่ตายโดยสมมติ ก็เพราะยังมีเหตุปัจจัยอยู่ เมื่อได้

เห็นสภาพของความตายที่บังเกิดอยู่กับเราทุกขณะนี้แล้วยิ่งไม่ควรกลัวความตาย และควรพยายามเตรียมตัวเพื่อความตายยิ่งขึ้น

การเตรียมตัวสำหรับความตายนี้ จะบังเกิดผลแก่เราอย่างไรบ้าง ในข้อนี้จะต้องพูดถึงเรื่องกรรมสักหน่อย เพื่อประกอบอารมณ์ในขณะจุติ จะกล่าวถึงแต่เฉพาะกรรมที่ให้ผลในเวลาจุติเท่านั้น เพราะถ้ากล่าวถึงกรรมทั้ง ๑๒ ก็จะยาวความเกินไป และจุดมุ่งหมายในวันนี้ก็ต้องการจะพูดถึงเรื่องที่เกี่ยวกับความตายเท่านั้น

ลำดับเวลาของกรรมที่จะให้ผลเมื่อจะตายนี้แบ่งเป็น ๔ คือ ครุกรรม อาสันนกรรม อาจิณณกรรม และ กตัตตากรรม

ครุกรรมคือกรรมที่หนักนั้น มีทั้งกุศลครุกรรม และอกุศลครุกรรม กุศลครุกรรม คือกรรมที่เนื่องด้วยความดีถ้าทางสมถะก็อยู่ในปฐมฌานกุศลเป็นต้นไป ถ้าทางวิปัสสนาก็ตั้งต้นตั้งแต่อุทยวยญาณเป็นต้นไป กุศลทั้ง ๒ อย่างนี้จัดเป็นครุกรรมด้านกุศล ในด้านอกุศลก็ได้แก่อนันตริยกรรมทั้ง ๕ คือ ทำโลหิตพระพุทธเจ้าตกโดยเจตนา ฆ่าพระ

อรหันต์ ฆ่าบิดา ฆ่ามารดา และทำคณะสงฆ์ให้แตกร้าว ครุกรรมทั้งกุศลและอกุศลดังได้กล่าวมาแล้ว จะให้ผลก่อนกรรมอื่นๆ ในขณะจุติ เพราะเป็นกรรมที่มีผลแรงมาก อาสันนกรรมคือกรรมที่เกิดขึ้นเมื่อใกล้ขณะจุติ มีทั้งกุศลและอกุศลเช่นเดียวกัน อาจิณณกรรม คือกรรมที่กระทำอยู่เป็นนิจ ส่วนกตัตตากรรม คือกรรมที่กระทำโดยขาดความระวัง

โดยลำดับของกรรมทั้ง ๔ นี้ ถ้าผู้ใดได้กระทำครุกรรมไว้ ย่อมเป็นของแน่เหลือเกินที่กรรมนั้นจะต้องให้ผลในขณะจุติก่อน เพราะฉะนั้นในด้านอกุศล ถ้าผู้ใดทำครุกรรมไว้ เมื่อจุติแล้วก็มีหวังไปสู่อบายภูมิแน่ ถึงแม้จะทำกุศลอื่นใดไว้ก็ไม่สามารถจะมีกำลังให้ผลก่อนกรรมนี้ได้ และบุคคลประเภทนี้ ก็อยู่ในจำพวกที่พระโปรดไม่ได้ดังท่านองคุลิมาล ถ้าฆ่ามารดาเสียแล้ว พระพุทธเจ้าก็ทรงโปรดไม่ได้หมายถึงว่าจะไม่มีโอกาสได้มรรคผลในชาตินี้ จะต้องไปใช้กรรมในอบายเสียก่อน อย่างดีที่สุดก็เพียงการถึงซึ่งพระรัตนตรัยเป็นพื้นปัจจัยไปเท่านั้น แต่ท่านยังมิได้ฆ่า.

ในด้านกุศล ถ้าเคยบำเพ็ญฌานจนได้ปฐมฌาน ขณะจะจุติย่อมมีสติตั้งอยู่ในฌานนั้น จุติแล้วย่อมได้ปฏิสนธิในรูปพรหม ผู้ที่เคยได้บำเพ็ญวิปัสสนาจนได้โสดาปัตติผล ย่อมเป็นผู้ที่เที่ยงแล้วในการที่จะไม่ไปสู่อบายภูมิ หรืออย่างน้อยเพียงแต่ได้ถึงอุทยวยญาณ กุศลที่ได้เจริญวิปัสสนาจนได้เห็นเกิดดับในขณะปัจจุบันแม้เพียงครั้งเดียว จะให้ผลในเวลาจุติสามารถปิดอบายได้ในภพต่อไป ถ้าผู้ใดไม่เคยได้กระทำครุกรรมไว้ทั้งกุศลและอกุศล กรรมที่จะให้ผลก็ต้องเป็นอาสันนกรรม กรรมที่เกิดเมื่อใกล้จะตาย ซึ่งเป็นกรรมสำคัญมากเหมือนกัน ด้วยเหตุนี้ตามธรรมเนียมโบราณของเรา จึงมักนิยมนิมนต์พระมาเทศน์หรือให้ศีลเมื่อใกล้จะตาย ทั้งนี้ก็เพื่อให้จิตใจเป็นกุศลจะได้ได้อารมณ์ที่ดีในเวลาจุติ มิฉะนั้นก็คอยบอกให้ระลึกถึงพระอรหํ พระอรหํ ซึ่งตามความเข้าใจของผู้บอก ก็หมายจะให้ผู้ป่วยระลึกถึงพระเป็นการนำให้ผู้ป่วยระลึกตาม บางทีก็เรียกว่าบอกหนทาง ต่อจากอาสันนกรรมให้ผลแล้วก็ถึงอาจิณณกรรม คือกรรมที่กระทำอยู่เป็นนิจ

ในเรื่องอาสันนกรรมให้ผลก่อนอาจิณณกรรมนี้ เป็นเรื่องที่แปลกและน่าคิดอยู่มากว่า ทำไมกรรมที่เรากระทำอยู่เสมอกลับให้ผลทีหลังกรรมที่เกิดขึ้นเพียงขณะเดียว

ในการแก้ปัญหาข้อนี้ท่านอุปมาไว้ว่า วัวแก่ที่อยู่ปากคอก กับวัวหนุ่มที่อยู่ภายใน เมื่อเปิดประตูคอก ใครจะออกก่อน ใคร ๆ ก็ย่อมตอบได้ว่าวัวแก่ต้องออกก่อนเพราะอยู่ริมประตู ถึงแม้ไม่ตั้งใจจะออกก็ต้องออก เพราะกำลังที่วัวหนุ่มต้องการจะออกนั้น ดันวัวแก่หลุดออกจากประตูคอกไปได้ก่อน ในเรื่องอาสันนกรรมและอาจิณณกรรมก็เช่นเดียวกัน อาสันนกรรมมีกำลังอ่อนก็จริง แต่อยู่ใกล้เวลาจุติมากกว่า จิตดวงที่จุติจึงได้อาสันนกรรมเป็นอารมณ์ แต่ในเรื่องนี้ตามความเป็นจริงแล้ว คนตายสักร้อยจะหาที่ได้อาสันนกรรมเป็นอารมณ์สักหนึ่ง ก็ดูเหมือนจะหายาก ส่วนมากใช้อาจิณณกรรมเป็นอารมณ์ทั้งนั้น เพราะในขณะเมื่อใกล้จะตาย ความนึกคิดสติปัญญาอ่อนไปหมดแล้ว ย่อมเป็นไปตามความเคยชินที่ตนได้กระทำมา สิ่งใดที่เคย

ผ่านเสมอก็จะปรากฏขึ้น เรื่องที่จะรับอารมณ์ใหม่ที่ดีนั้นหวังยาก

และการตายก็ต่าง ๆ กัน ถ้าตายอย่างประสาททั้ง ๕ ตายก่อนเหลืออยู่ทางมโนทวารอย่างเดียว ยิ่งไม่มีหวังได้รับอารมณ์ใหม่ หรือถ้าตายโดยปุบปั๊บโดยไม่มีเวลาได้เปลี่ยนอารมณ์ กรรมใดที่เกิดขึ้นเสมอก็จะปรากฏขึ้นก่อน และถึงแม้ประสาททั้ง ๕ จะไม่ตายไปก่อน ก็จะต้องอาศัยปัจจัยภายนอกเป็นเครื่องประกอบด้วย แต่ก็เป็นสิ่งที่เป็นไปได้จริงว่ากรรมที่บังเกิดเมื่อใกล้จะตายจะให้ผลก่อนกรรมที่กระทำเป็นนิจ ถึงแม้จะเป็นสิ่งที่เป็นได้ยาก ด้วยเหตุนี้ถ้าผู้ใดเคยคิดไว้ว่า ไม่เป็นไรหรอก จะต้องไปเตรียมตัวอะไร เวลาจะตายก็คอยนิมนต์พระมาเทศน์ให้ฟังก็แล้วกัน เพื่อให้ได้อาสันนกรรมเป็นอารมณ์ ก็ขอให้เปลี่ยนความคิดเสียใหม่ อย่าไปหวังในอาสันนกรรมซึ่งเป็นสิ่งที่เป็นได้ยาก อาจิณณกรรมกุศลต่างหากที่ควรบำเพ็ญเพื่อเป็นที่พึ่งของเรา เมื่อจะตาย คงไม่มีใครอยากตายไม่ดีเป็นแน่

อาจิณณกรรมอกุศลให้ผลเวลาจะตายอย่างไร ท่านทั้งหลายคงได้พบมาบ้าง เป็นต้นว่า คนฆ่าหมู เวลาจะ

ตายร้องเอะอะโวยวายกลัวอะไรต่ออะไร บางทีก็ร้องเหมือนหมู บางคนที่เป็นคนฆ่าเป็ดฆ่าไก่เวลาจวนจะตายมีลักษณะเหมือนเป็ดเหมือนไก่ที่ถูกหักปีก จะนั่งนอนอยู่ดี ๆ ไม่ได้ เหล่านี้ล้วนเป็นเรื่องการให้ผลของอาจิณณกรรมอกุศลทั้งสิ้น ส่วนผู้มีจิตใจเป็นกุศล ไปวัดไปวารักษาศีลฟังเทศน์เสมอ เวลาจะตายก็มักมีจิตใจที่สงบ จะเห็นนิมิตต่าง ๆ ก็เห็นแต่ที่ดี เป็นต้นว่าเห็นพระพุทธรูป เห็นโบสถ์ ซึ่งล้วนเป็นนิมิตที่ก่อให้เกิดจิตใจเป็นกุศลทั้งนั้น และถึงแม้การนิมนต์พระมาเทศน์เวลาจะตายก็ดี บอกให้ระลึกถึงพระอรหํก็ดี ตลอดจนกระทั่งการจุดธูปเมื่อใกล้จะตาย ก็สามารถส่งเสริมอาจิณณกรรมกุศลได้มากกว่าจะก่อให้เกิดอาสันนกรรมกุศล เพราะบางทีขณะที่ใกล้จะตายจิตใจอ่อนไม่สามารถจะระลึกอารมณ์ที่ดีได้ด้วยตนเอง หรือความเจ็บปวดรุนแรงจนกระทั่งไม่ได้นึกถึงสิ่งอื่น แต่เมื่อได้เห็นพระ ได้ยินบอกถึงพระอรหํ หรือได้กลิ่นธูปเพียงขณะเดียว ก็สามารถไประลึกถึงความดีต่าง ๆ ที่ได้กระทำมาแล้วเป็นประจำ และเพียงแต่น้อมระลึกถึงไตรสรณคมน์ ซึ่งเราได้เคยระลึกอยู่เป็นนิจ ถ้าดับจิตขณะนั้นก็เป็นมหากุศลยิ่งแล้ว ถ้าเราไม่เคยระลึกถึงที่พึ่ง

ทั้ง ๓ คือไตรสรณคมน์ก่อน เราย่อมไม่สามารถจะน้อมจิต ไประลึกถึงได้ ในข้อนี้แม้เวลาปรกติเราก็จะเห็นได้ง่าย ในบรรดาท่านทั้งหลายที่มาประชุมอยู่ในที่นี้ ท่านที่เคยมาเป็นประจำ พอถึงวันอาทิตย์ จะอดคิดไม่ได้ว่าวันนี้ที่แห่งนี้เขามีอะไรกันไหมหนอ ท่านที่มาบ้างไม่มาบ้าง บางอาทิตย์ก็คงนึกถึง บางอาทิตย์ก็คงลืม แต่ส่วนผู้ที่ไม่เคยมาเลย อย่าว่าแต่เพียงนึกถึง แม้ใครไปพูดว่าวันอาทิตย์นี้จะมีปาฐกถาก็ไม่รู้เรื่องด้วยซ้ำ ว่าจะเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับอะไร หรือที่แสดงอยู่ที่ไหน.

ดังตัวอย่างที่ยกมานี้ จะแลเห็นความสำคัญของอาจิณณกรรมมากขึ้น ในลำดับที่ ๔ ถ้าพ้นจากการให้ผลของอาจิณณกรรมไปแล้ว ก็ถึง กตัตตากรรม คือกรรมที่ได้กระทำไปโดยขาดการระมัดระวัง ในข้อนี้ยิ่งให้ผลยากมาก คงไม่ค่อยมีใครได้กตัตตากรรมเป็นอารมณ์ เพราะมีกำลังอ่อนเหลือเกิน

เท่าที่ได้กล่าวมาแล้วถึงการเตรียมพร้อมเพื่อเผชิญหน้ากับความตาย ก็เพื่อให้เป็นกุศลอาจิณณกรรมนี้เอง การ

พิจารณาความตายก็ได้กล่าวมาแล้ว

ต่อไปนี้ข้าพเจ้าจะกล่าวถึงวิธีเตรียมตายอย่างที่เราสามารถจะทำกันได้เสมอ และเป็นประโยชน์มากถ้าทำได้เป็นประจำ คือให้ลองตาย วิธีนี้ข้าพเจ้าได้รับคำแนะนำจากท่านมหาเผื่อน สุมโน ซึ่งอดีตเป็นเจ้าอาวาสอยู่วัดเครือวัลย์ ท่านแนะนำให้ลองตายดูทุก ๆ คืน ฟังดูแล้วก็แปลกอย่างน่าคิด แต่เมื่อได้ทดลองดูแล้วรู้สึกว่าดีมาก เพราะความจริงเราก็ตายอยู่ทุก ๆ คืนแล้วเราไม่ได้นึกถึงเท่านั้น และเราก็ยังไม่ยอมตายด้วย ถ้าเราลองคิดเวลาเข้านอนว่าเรากำลังจะตายอยู่ในเวลาใกล้ ๆ นี้ เพราะในระหว่างที่หลับ เราย่อมติดต่อกับใคร ๆ ไม่ได้ทั้งนั้น เหตุการณ์ทั้งหลายที่ได้ผ่านมาแล้วแต่อดีตหรือเพียงชั่วระยะตั้งแต่เมื่อเช้า ก็จะต้องยุติลงโดยเด็ดขาดเมื่อหลับไปแล้ว เหลือแต่ตัวของเราคนเดียวเท่านั้น และเมื่อเวลาตายจริง ๆ ก็มีสภาพคล้ายกันด้วย จะต่างกันก็เพียงแต่เมื่อตื่นขึ้นเราจะได้พบกับคนที่เรารู้จักและมีกิจการติดต่อกัน ตัวของเราก็จะต้องดำเนินเรื่องราวทั้งหลายต่อจากวันก่อนอีก

ส่วนที่ตายจริงเมื่อเกิดใหม่จะได้พบคนใหม่และเหตุ-การณ์ใหม่เท่านั้น และสภาพที่คล้ายกันอีกอย่างหนึ่งก็คือ ท่านทั้งหลายคงได้บังเกิดกับตนเองมาแล้วว่า เมื่อก่อนจะหลับคิดถึงเรื่องราวเกี่ยวกับความทุกข์โศกหรือน่ากลัว ขณะหลับจะฝันถึงแต่เรื่องราวที่ไม่ดี น่าหวาดเสียวหรือทำให้เสียใจ แต่เราคิดถึงเรื่องที่ดีเป็นสุข เมื่อจะฝันก็ฝันถึงเรื่องราวที่ก่อให้เกิดความสดชื่น เบิกบาน และสุขใจ ในความตายก็เช่นเดียวกัน ถ้าได้อารมณ์ที่ดีก็ไปสู่ภพดี ถ้าได้อารมณ์ไม่ดีก็น่ากลัว ถ้าเราเคยลองตายและพยายามปรับปรุงจิตใจให้ดีขึ้น ในขณะที่ลองหัดตัดความกังวลทั้งหลายหยุดการคิดถึงเรื่องราวต่าง ๆ ทั้งที่สำคัญและไม่สำคัญ ทำใจให้เหมือนเราจะจากสิ่งรอบ ๆ กายทั้งที่เรารักและที่ชังจริง ๆ โดยพยายามให้เห็นการจากเหล่านี้เป็นธรรมดา ในครั้งแรก ๆ ดูจะยากสักหน่อย ถ้าทำไป ๆ แล้วจะรู้สึกว่าง่ายเข้าผู้ที่เคยทำกัมมัฏฐานมาแล้วทั้งสมถะและวิปัสสนา ก็ควรจะใช้วิธีตั้งสติไว้ที่ใดที่หนึ่งตามที่เคยได้เล่าเรียนมาเพื่อให้จิตมั่นคงและแน่วแน่ขึ้น และควรพยายามให้ถี่เข้าจนกระทั่ง

ถึงเมื่อล้มตัวลงนอนจะเป็นเมื่อใดก็ตาม จะต้องนึกถึงการทำสติก่อนอื่นเพื่อฝึกให้ตั้งสติได้เร็วและเคยชิน

ส่วนผู้ที่ไม่เคยได้เรียนการทำกัมมัฏฐานมาก่อน ถ้าสามารถทำให้ใจเฉยเป็นอุเบกขาต่อการตายได้แล้ว ก็ควรที่จะเริ่มศึกษาวิธีทำกัมมัฏฐานเพื่อให้จิตใจสูงขึ้น และมีหลักที่จะตั้งสติ เพราะการบำเพ็ญภาวนานี้เป็นหลักที่สูงที่สุดในพระพุทธศาสนา ซึ่งพุทธศาสนิกชนทุกคนควรสนใจศึกษา จะได้มากได้น้อยก็ตามที่ยังเรียกได้ว่ามีแนวปฏิบัติอยู่ในจิตใจ.

มงคลภาษิต

อธึก สวัสดีมงคล

อธึกเพียรเขียนกลอนไว้สอนจิต
เป็นภาษิตประดิษฐ์ไว้ให้ศึกษา
ขาดพจน์ศิลป์จินตกวีหรือปรีชา
โปรดคิดว่าเขียนเทิดวงศ์พงศ์กวีฯ

ดีแต่ปากวากย์วอนสอนผู้อื่น
มีดาษดื่นเหลือรับนับไม่ไหว
สอนตนเองฝึกตนเองบ้างเป็นไร
สอนเขาได้เราทำได้นั่นแหละดี ฯ

กลองระฆังดังเมื่อตีมีเสียงเพราะ
ถ้าไม่เคาะก็ไม่ดังตั้งอยู่เฉย
วิสัยปราชญ์มาตรไม่ถามไม่พิเปรย
ถึงคราวเอ่ยแต่ละครั้งฝังใจคน ฯ

เป็นจอมพลคนนิยมชื่นชมเดช
เฉพาะเขตเฉพาะยุคที่สุกใส
เป็นนักปราชญ์ราษฎร์บูชิตทุกทิศไป
ทุกสมัยคนศรัทธาไม่รามือ ฯ

คนอื่นชั่วตัวชี้รู้ดีชั่ว
โทษของตัวกลับไม่รู้ดูน่าขัน
เที่ยวตำหนิติคนอื่นทุกคืนวัน
หากตนนั้นติตนบ้างคือทางเจริญ ฯ

คุณวุฒิคุณธรรมสำคัญนัก
วุฒิเป็นหลักธรรมเป็นแหล่งแต่งศักดิ์ศรี
คุณวุฒิสุดล้ำธรรมไม่มี
ก็เอาดีไปไม่รอดตลอดชนม์ ฯ

อยากได้ดีไม่ทำดีนั้นมีมาก
ดีแต่อยากหากไม่ทำน่าขำหนอ
อยากได้ดีต้องทำดีอย่ารีรอ
ดีแต่ขอรอแต่ดีไม่ดีเลย ฯ

คนเป็นใหญ่ใช่ว่าใหญ่เพราะรูปร่าง
ปัญญาสร้างเขาเป็นใหญ่ให้ตระหนัก
คนจะดีใช่ดีที่วงพักตร์
แรงดีผลักผลให้จึงได้ดี ฯ

ช่างกลึงพึ่งช่างชักเป็นหลักก่อ
เป็นช่างหล่อพึ่งช่างหุ่นคอยจุนเสริม
ช่างสลักพึ่งช่างเขียนคอยเจียมเจิม
ช่างดีเดิมไม่ต้องหมายพึ่งใครเลย ฯ

ชาติคางคกผงกหัวอวดตัวเก่ง
อึ่งอ่างเบ่งเก่งกล้าต้องอาสัญ
คนรู้น้อยพล่อยอวดเก่งเบ่งสำคัญ
นักปราชญ์นั้นเขาไม่เบ่งเพราะเก่งจริง ฯ

อันปราสาทราชวังฝังรากลึก
อีกทั้งตึกเรือนโรงโครงเหล็กหิน
ที่สุดไซร้ก็ถล่มถมลงดิน
ทุกสิ่งสิ้นเสื่อมสลายไม่จีรัง ฯ

ให้ลูกยอพองามตามเหตุผล
ถ้าถอนต้นจนเสียหลักเสื่อมศักดิ์ศรี
กินลูกยอกินแต่น้อยอร่อยดี
ยอเกินที่ก็จะอายขายคนยอ ฯ

ปราบภูตผีปีศาจอาจปราบได้
ด้วยเซ่นไหว้ข้าวของต้องประสงค์
ผีความอยากยากใจปราบไม่ลง
ใจยังคงอยากไม่เว้นเซ่นไม่พอ ฯ

ถึงเพชรนิลจินดามีค่ายิ่ง
แต่งให้ลิงก็เป็นลิงไม่ทิ้งเผ่า
ให้ยศศักดิ์เสริมตัวคนมัวเมา
ก็เข้าเค้าอย่างลิงไม่ทิ้งรอย ฯ

หลักจะดีต้องมีฐานเป็นค้ำรับ
จะมีทรัพย์ต้องมีธรรมคอยค้ำหนุน
หลักและฐานตั้งให้มั่นหมั่นค้ำจุน
จะยังคุณวิบูลย์ผลมงคลชัย ฯ

เพื่อนยืมเงินเสียเงินยังเสียทั้งเพื่อน
ยามยืมเหมือนเทพเจ้าเขานบไหว้
ยามทวงเล่าเขาเห็นเป็นจัญไร
เงินมิได้ซ้ำเพื่อนแยกแตกทางกัน ฯ

ดีเกินดีดีขาดดีไม่ดีแน่
ดีที่แท้แค่พอดีจึงมีผล
ชั่วให้ชั่วดีให้ดีทุกมล
ชั่วไม่พ้นดีไม่พรากจากคนทำ ฯ

อันคนโง่คุยโตโวฉลาด
อวดสามารถอาจหาญชำนาญหลาย
คนฉลาดฉลาดในไม่แพร่งพราย
จักไว้ลายให้โลกลือฝีมือเอง ฯ

เมื่อทำดีมีคนคิดคอยอิจฉา
ค่อนขอดว่านินทาร้ายไร้เหตุผล
ทำอย่างไรก็ไม่สิ้นเล่ห์ลิ้นคน
อย่ากังวลคนอิจฉาถ้ารักงาน ฯ

ผู้มีเกียรติคือผู้ประพฤติธรรม
เป็นประจำฝังจิตติดนิสัย
แม้เศรษฐีมีอำนาจกาจเกรียงไกร
ขาดธรรมไซร้ได้เกียรติก็จอมปลอม ฯ

ต้นไม้ใหญ่ถ้าอยู่โสดเพียงโดดเดี่ยว
ถูกลมเชยวกรรโชกโยกหักได้
เรืองอำนาจขาดบริวารงานมีภัย
เหมือนไม้ใหญ่ไร้กำบังต้องพังภินท์ ฯ

ถึงพ้อนดีที่ไม่ถึงอย่าพึงพ้อน
คนจะค่อนขอดเคาะและเยาะหยัน
ถึงคราวพ้อนพ้อนให้ดีมีค่าพลัน
กาลสำคัญกว่าสิ่งใดพึงใคร่ครวญ ฯ

เป็นคนดีไม่อวดดีดีสามารถ
เป็นนักปราชญ์ไม่คุยโตโวโฉงเฉง
เป็นคนกล้าไม่หาญหักอย่างนักเลง
เป็นคนเก่งไม่ต้องกล้าทำบ้าบอ ฯ

ชีวิตนี้น้อยนักอย่าชักช้า
เร่งรีบหาความดีทวีกุศล
มุ่งละบาปบำเพ็ญบุญหนุนนำตน
อย่าเป็นคนรกโลกโฉลกทราม ฯ

ทีละบาทอาจประจบครบเป็นร้อย
ยามมีน้อยใช้น้อยค่อยสะสม
หากมีน้อยใช้มากรากฐานจม
จะตรอมตรมคราแก่แก้ไม่ทัน ฯ

ไม้จะดีเพราะมีกระพี้หุ้ม
เป็นเกราะกุมแก่นไว้มิให้หมอง
กอปรกิจใดใฝ่จิตคิดปรองดอง
ถ้าขืนจ้องปองแต่แก่นจะแค้นใจ ฯ

เป็นผู้ใหญ่ไร้หลักปักไม่มั่น
ลมปากปั่นหวั่นไหวไร้เหตุผล
ต่อหน้าอย่างลับหลังอย่างต่างยุบล
ประจบคนจนเสียหลักจมปลักตาย ฯ

มีเงินทองกองล้นพ้นภูเขา
จะซื้อเอาชีวิตไว้ก็ไร้ผล
อันความตายหมายไว้ทั่วทุกตัวคน
ติดสินบนสักเท่าใดชีพไม่คืน ฯ

กตัญญูกตเวทีแสนดีเลิศ
เป็นเครื่องเชิดชูสง่าเพิ่มราศี
เป็นรากแก้วขวัญตนของคนดี
เป็นสักขีให้เห็นว่าเป็นคน ฯ

ถึงเหล็กกล้าศิลาแลงแข็งเท่าแข็ง
นายช่างแต่งเติมได้ดังใจหวัง
จิตมนุษย์สุดแต่งยากลำบากจัง
ว่าไม่ฟังเสียอย่างเดียวเคี่ยวไม่ลง ฯ

ความเมตตากรุณาพอหาได้
หายากไซร้คือน้ำจิตปราศริษยา
เขาได้ดีควรมีจิตมุทิตา
เลิกอิจฉากันเถิดประเสริฐเอย ฯ

อันชั่วดีมีจนคนทั้งสิ้น
ไม่ควรหมิ่นหยาบหยามตามประสงค์
เราก็จิตเขาก็ใจให้พะวง
อย่ามัวหลงถือเกียรติเหยียดหยามกัน ฯ

อันอ้อยตาลหวานนั้นเพราะพันธุ์พืช
ไม่มีจืดไม่มีหมดในรสหวาน
ผู้ดีแท้แม้ล้มจนซมซาน
ก็ยังอ่านออกรู้ว่าผู้ดี ฯ

เป็นมนุษย์สุดดีอยู่ที่จิต
ทำ พูด คิด ในแนวธรรมพระพร่ำสอน
จะดีอื่นหมื่นแสนล้วนแคลนคลอน
ดีแน่นอนคือดวงจิตปิดอบาย ฯ

ชีวิตเราจะเอาอะไรแน่
ย่อมผันแปรเปลี่ยนจิตและนิสัย
ชั่วอาจดีมีอาจจนวนเวียนไป
เอาอะไรได้แน่แก่ตัวคน ฯ

ศิษย์จะดีเพราะมีครูช่วยชูเชิด
ครูจะเลิศเพราะคุณธรรมนำนบไหว้
ครูรักศิษย์ศิษย์เทิดครูคู่กันไป
เป็นหลักใจในชีวิตศิษย์กับครู ฯ

มวลดอกไม้ในป่าที่ว่าหอม
คุณค่าย่อมด้อยกว่าไม้ในกรุงศรี
เปรียบเช่นปราชญ์บ้านดงในพงพี
เกียรติจะมีก็น้อยด้อยปราชญ์เมือง ฯ

พระข้างนอกพระข้างในมีให้ครบ
จะประสบโชคค่ามหาศาล
พระนอกดีแต่ข้างในใจดังมาร
พระไม่หาญคุ้มครองปกป้องภัย ฯ

กองทัพดีเพราะมีขุนศึกกล้า
เป็นหัวหน้าถ้างานดีก็มีชื่อ
ทำงานใหญ่ไร้คนดีมีฝีมือ
งานนั้นหรือจะสำเร็จเสร็จดังใจ ฯ

คนคุยโตโอ่อ่าว่าถือธรรม
อย่าถลำเชื่อนักจักเสียสิน
คนเอาธรรมบังหน้ามุ่งหากิน
ย่อมใช้ลิ้นตวัดรัดคนตาย ฯ

ไม่มีดีต้องหาดีที่สอพลอ
เที่ยวป้อยอผู้ใหญ่เขาไหลหลง
เป็นผู้ใหญ่ไร้หลักมักงวยงง
ฝังใจตรงหลงให้เลี่ยเลยเสียคน ฯ

แม้กะลารู้จักแต่งแปลงให้ถูก
ก็จะปลูกคุณค่ามหาศาล
จนแต่ผึกศึกษาวิชาการ
ไม่เนินนานจะพานพบสบสุขเอย ฯ

คนคลั่งเงินคลั่งอำนาจวาสนา
กิริยาท่าทางวางขึงขัง
เบ่งคุยโตโวใหญ่ไอเสียงดัง
เมื่อพลาดพลั้งตกอับคนกลับเฮ ฯ

คนตำหนิติงานนั้นมีมาก
ดีแต่ปากงานไม่ทำเลวล้ำหลาย
มีหน้าที่แต่ทิ้งขว้างไร้ยางอาย
ตัวสบายแต่งานเสียเพลี้ยสังคม ฯ

การทำบุญใช่ขนทุนซื้อบุญได้
บุญมิใช่ซื้อหาเป็นค่าของ
การทำใจใสสะอาดปราศละออง
เป็นคัลลองของบุญทุนไม่เปลือง ฯ

จะเมตตาปรานีอารีเขา
วางใจเราให้เห็นเป็นกุศล
อย่าปักใจให้เขาต้องสนองตน
บุญส่งผลความดีอยู่ที่ใจ ฯ

อันความดีมีค่ากว่าความสวย
ดีอำนวยอวยสุขทุกสมัย
แต่ความสวยเสื่อมทรามไปตามวัย
ดีคงไว้ซึ่งความดีไม่มีแปร ฯ

คนอวดดีมีมากกว่าอวดชั่ว
ดีของตัวอวดนักคนจักหยาม
ชั่วของตัวอวดนักก็จักทราม
จงปล่อยตามความจริงคือสิ่งดี ฯ

สุริยันจันทรยังอ่อนแสง
พายุแรงก็เซาซบสงบได้
แรงตัณหาพอพิชิตบิดผันไป
แรงกรรมไซร้ยากจะดับระงับเวร ฯ

คนจะดีใช่ดีเพราะมีพระ
แต่เลยละข้อธรรมคำสั่งสอน
พระจะช่วยอวยชัยและให้พร
แก่นิกรผู้มีธรรมประจำใจ ฯ

อันโคควายเลี้ยงไว้ใช้งานได
เมื่อตายไปเนื้อและหนังยังให้ผล
วิสัยพาลพาลเพียรเบียดเบียนคน
ประพฤติตนไร้ค่าเลวกว่าควาย ฯ

วัดจะดีใช่ดีที่โบสถ์สวย
หรือร่ำรวยด้วยทรัพย์อสงไขย
วัดดีเพราะพระเณรเก่งเคร่งวินัย
ยึดหลักชัยอรหันต์เป็นสันดาน ฯ

มีอำนาจวาสนาอย่าผยอง
หลงลำพองคะนองจิตคิดโอหัง
ชีวิตไซร้ไม่มีสิ่งจีรัง
อนิจจังทั้งนั้นหมั่นคะนึง ฯ

เด็กจะดีเพราะมีธรรมประจำจิต
พูด ทำ คิดพินิจหนักรักเหตุผล
อนาคตประเทศชาติปราศมืดมน
เพราะเยาวชนมีธรรมประจำใจ ฯ

ประกอบกรรมทำกิจพินิจตริก
ทั้งตื้นลึกนึกคิดจิตเฉลียว
อย่าหวังได้ใครดีมีคนเดียว
จงกลมเกลียวเกี่ยวพันกันให้ดี ฯ

ใครจะรักใครจะชังช่างเขาเถิด
เรามุ่งเทิดแต่ความดีมีเหตุผล
ทำกิจใดยากถูกจิตมิตรทุกคน
เทพเบื้องบนยังถูกด่ายิ่งกว่าเรา ฯ

ศิลป์จะดีต้องมีธรรมค้ำเป็นฐาน
เชิดดวงมานให้ผ่องผุดวิสุทธิ์ศรี
ค่าของศิลป์สูงสุดถ้อยร้อยวจี
เกียรติจะมีเพราะคนรู้ดูศิลป์เป็น ฯ

งามภูษาอาภรณ์เครื่องประดับ
ย่อมแปรกลับความงามตามสมัย
งามที่ยงคงล้ำกว่างามใด
คืองามใจใฝ่ธรรมประจำจินต์ ฯ

ชนะใดในแหล่งหล้าที่ว่าเลิศ
ไม่ประเสริฐชนะตนผลมหันต์
จะให้อื่นหมื่นแสนไม่เทียมทัน
ให้ธรรมนั้นท่านว่าเลิศประเสริฐจริง ฯ

ดูละครโขนหนังแล้วยั้งจิต
มองชีวิตตนเล่นเช่นโขนหนัง
มีโศกสุขทุกข์สุมรุมประดัง
ไม่กี่ครั้งก็ลาลับกลับเข้าโรง ฯ

ร่มมีคุณเพราะกางกั้นกันแดดฝน
ธรรมมีผลเพราะประพฤติจึงสุขสันต์
รสธรรมเลิศประเสริฐล้ำรสอื่นพัน
แสงธรรมนั้นเลิศที่รู้ดูด้วยตน ฯ

เกิดเป็นคนจนหรือมีดีหรือชั่ว
ต้องเป็นตัวของตนแน่ไม่แปรผัน
ใครจะยุใครจะยอก็รู้ทัน
ลมปากปั้นหรือปั้นจ่อก็ไม่เกรง ฯ

ถึงรูปหล่อลออลักษณ์สักปานไหน
ที่สุดไซร้เน่าเหม็นเป็นเหยื่อหนอน
ชีวิตนี้ไม่ธำรงคงถาวร
ความม้วยมรณ์เท่านั้นเห็นเป็นความจริง ฯ

รายรับไม่สำคัญเท่ารายเหลือ
และหนี้เชื่อร้ายไม่เท่าหนี้เราสูญ
จะไร้ทรัพย์อย่าไร้ศีลสิ้นรากมูล
จะเกื้อกูลตัวเขาเราต้องดี ฯ

ชาติผู้ดีใช่ดีที่ทรัพย์สิน
หรือปริญญาบัตรหรือหลักฐาน
หรือโคตรเง่าเผ่าพงศ์วงศ์สิงคาร
เครื่องหมายอ่านผู้ดีอยู่ที่ธรรม ฯ

มวลไม้ไผ่มัดให้มั่นนั้นดีนัก
แม้จะหักก็สุดยากลำบากเข็ญ
การรวมคนสุดลำบากแสนยากเย็น
ถ้ากระเด็นเพียงคนเดียวเฮียวแหลกลาญ ฯ

อันเพชรนิลจินดาค่าสูงลิ่ว
อาศัยริ้วแรงเจียระไนให้มีค่า
คนจะดีใช่ดีแต่แค่วิชา
ต้องอุตส่าห์ฝึกฝนตนให้ดี ฯ

ตายเมื่อเป็นเหมื่นมากกว่าซากศพ
เหมื่นตลบด้วยคำฉินหมิ่นหยาบหยาม
เป็นเมื่อตายวายชีพชื่อกลับลือนาม
ทุกเขตคามกล่าวขวัญสิ้นวันลืม ฯ

อันแมวดีหมาดีมีคนรัก
เฝ้าฟูมฟักเลี้ยงไว้ในเคหา
เป็นคนดีย่อมไม่จนคนเมตตา
หมั่นอุตส่าห์สร้างดีไว้ให้คนปอง ฯ

โง่ไม่เป็นเป็นใหญ่ยากฝากให้คิด
ทางชีวิตจะรุ่งโรจน์โสตถิผล
ต้องรู้โง่รู้ฉลาดปราดเปรื่องตน
โง่สิบหนดีกว่าเบ่งเก่งเดี่ยวเดียว ฯ

เป็นชาวพุทธหยุดทำซึ่งกรรมชั่ว
เร่งสร้างตัวแต่กรรมดีมีกุศล
มุ่งทำใจให้สะอาดปราศหมองมล
เป็นธรรมของทศพลวิมลญาณ ฯ

บ้างเก่งปี่เก่งฆ้องกลองระนาด
จึงสามารถรวมเล่นเป็นวงได้
เก่งของคนแต่ละอย่างแตกต่างไป ฯ
รวมกันไว้เป็นพลังยังแต่คุณ ฯ

การดูคนคนให้ทั่วชั่วชีวิต
ทั้งถูกผิดดูให้จบครบทุกด้าน
จะดูคนต้องทนดูอยู่เนิ่นนาน
เพราะชนพาลมักซ่อนร่างพรางว่าดี ฯ

เรื่องอำนาจความพลาดผิดปิดไว้อยู่
ถึงจะรู้ก็ไม่กล้านำมาเผย
สิ้นอำนาจวาสนาแช่งด่าเลย
สมคำเอ่ยว่าน้ำทรุดตอผุดเอง ฯ

แขวนของขลังไว้ที่คอพอคุ้มได้
แขวนของขลังไว้ที่ใจยิ่งได้ผล
มุ่งอบรมบ่มธรรมประจำตน
เป็นมงคลวิเศษพ้นเภทภัย ฯ

คนรักกันนั้นอยู่ไกลก็เหมือนใกล้
คอยเอาใจใฝ่จิตคิดเกื้อหนุน
คนชังกันใกล้เป็นไกลไม่เจือจุน
แม้ทำคุณเขาก็เห็นว่าเป็นภัย ฯ

ทำตัวเราให้เขารักหรือผักใฝ่
พอทำได้ไม่ยากเท่าเขานับถือ
ทำความดีเพื่อดีมีคนลือ
ทำเอาชื่อหรือเอาเด่นจะเป็นภัย ฯ

เมื่อทำผิดจิตสำนึกตรึกเห็นผิด
แนวชีวิตพอมีทางสว่างไสว
หากทำผิดคิดรั้นตะบันไป
เตือนเท่าไรไม่ลดก็หมดดี ฯ

เบ็ดลอยมาปลาเห็นเป็นอาหาร
รีบลนลานคว้ากินสุดดิ้นถอน
ขาดยั้งคิดชีวิตจึงถึงม้วยมรณ์
คิดเสียก่อนแล้วทำไม่ช้ำใจ ฯ

มีอำนาจทำกราดกล้าบ้าระห่ำ
เลวระยำจำเคารพสยบไหว้
สิ้นอำนาจชั่วก็เห็นเหม็นไปไกล
อำนาจใดไม่อาจกลบลบความจริง ฯ

เรียนวิชาสารพัดฝึกหัดได้
เรียนรู้ไว้ใช่ว่าใส่บ่าหาม
เกิดเป็นคนไม่ศึกษาพยายาม
เขาจะหยามให้อับอายเสียลายคน ฯ

ใช้พระคุณเป็นพระเดชวิเศษนัก
ชนจะรักและเคารพสยบหว
ใช้พระเดชเกินเหตุผลจนเมามัว
แม้เขากลัวก็ไม่เกรงสักเพรงเดียว ฯ

อันเพชรแท้แม้เจียระไนก็ไม่หวั่น
ทองแท้นั้นมิพรั่นไฟที่ใส่เผา
คนดีจริงแม้อธรรมห้ำหั่นเอา
ไม่คุกเข่าให้อธรรมย่ำความจริง ฯ

การทำดีถูกดีย่อมมีค่า
ถูกเวลาถูกบุคคลผลสนอง
หมั่นทำดีเป็นประจำไม่ลำพอง
ดีทั้งผองสนองผลดลให้ดี ฯ

ทองหลังพระปิดเอาไว้ได้กุศล
บันดาลดลองค์พระงามอร่ามทั่ว
ทำการใดใฝ่เอาหน้าพาเสียตัว
งานก็ชั่วชื่อก็เลวเหลวทั้งเพ ฯ

จิตไม่ว่างหรือจะว่างห่างเรื่องยุ่ง
จิตจะพุ่งมุ่งหาเหตุกิเลสยั่ว
รู้จักวางจิตจะว่างห่างเมามัว
จิตของตัวหมั่นกำราบปราบให้ลง ฯ

แม้ต่ำต้อยด้อยอำนาจวาสนา
หมั่นอุตส่าห์สร้างดีไว้จะให้ผล
อย่าคุยโตโวใหญ่ไม่เจียมตน
จงอดทนเจียมใจจะได้ดี ฯ

เป็นผู้ให้ย่อมได้ถึงซึ่งอำนาจ
เพราะสามารถผูกจิตได้มิไร้ผล
มากกำลังมากทั้งมิตรอิทธิพล
เกิดเป็นคนรู้จักให้ย่อมได้ดี ฯ

ชาติจิ้งจอกหลอกเป็นเช่นราชสีห์
คนรู้ทีเห็นท่าก็ว่าขำ
จะชั่วดีมีคนรู้อยู่ประจำ
ความระยำปกไม่มิดปิดไม่ลง ฯ

สรรพสิ่งในโลกนี้มีมากหลาย
มิตรสหายมีหลายหลากยากเลือกสรร
ทั้งเพชรนิลจินดาสารพัน
มีหนึ่งนั้นคือแม่พ่อผู้ก่อตน ฯ

อันใจคนซนเหมือนลิงไม่นิ่งพัก
วุ่นแต่รักโลภโกรธหลงไม่คงที่
ปิดทวารผ่านเสียได้ในบางที
ชีพจะมีสุขได้ดังใจปอง ฯ

เลือกสินค้าสารพัดเลือกคัดได้
เลือกคนใช้เลือกคู่ครองต้องประสงค์
เลือกทำดีทำชั่วได้ดังใจปลง
เลือกเกิดวงศ์พงศ์เผ่าใดไม่ได้เลย ฯ

เป็นอะไรใช่จะเป็นเช่นที่หวัง
ชีพนี้ยังด้วยแรงกรรมผลนำสนอง
แข่งอันใดแข่งได้ดังใจปอง
อย่าแข่งลองวาสนาชาตากรรม ฯ

จะเป็นครูอย่าเป็นแต่แค่สอนเขา
สอนตัวเราเอาไว้ด้วยจะอวยผล
เกียรติของครูคนบูชาทั่วสากล
เพราะเป็นคนแนะและนำทำได้จริง ฯ

เห็นเขาดีมีจิตริษยา
ค่อนขอดด่าหาทางแกล้งแสร้งให้เหม็น
ใจของตนรนแต่ทุกข์ขุกลำเค็ญ
เขาอยู่เย็นตนกลับร้อนนอนสุมเพลิง ฯ

ถึงลูกจนพอทนได้ไม่ทุกข์หนัก
เท่าลูกรักประพฤติตนเป็นคนชั่ว
แม้ลูกตายคลายโศกได้ไม่หมองมัว
หากลูกตัวชั่วระยำช้ำจนตาย ฯ

อันความโกรธโทษร้ายทำลายศรี
ต้องทุบตีเข่นฆ่าจนอาสัญ
รู้จักโกรธกลายเป็นคุณหนุนอนันต์
ผู้ใหญ่นั้นต้องโกรธเป็นจึงเห็นคุณ ฯ

ลืมอะไรไม่ร้ายเท่าลืมเงาหัว
เมาลืมตัวลืมตนคนเย้ยหยัน
คนดีจริงไม่หยิ่งเย่อเห่อสำคัญ
เห่อใหญ่นั้นมันไม่ดีอัปรีย์กิน ฯ

มีความรู้อยู่มากล้ำเกินคำไข
ถ้าคนไม่ชูเชิดมิเกิดผล
ดวงมณีมีค่าอ่าอำพน
ก็เพราะคนนำประดับรับเรือนทอง ฯ

กอปรกิจใดใช้ธรรมเป็นอำนาจ
ย่อมสามารถทำกิจนั้นพลันเห็นผล
กอปรกิจใดใช้อธรรมมาบันดล
มีแต่คนสาปแช่งทุกแห่งไป ฯ

ถ้าเป็นเงินก็ให้เป็นเช่นเงินแท้
อย่าเป็นแค่เครื่องกะไหล่ใช้แล้วหมอง
แม้ยากจนขอจนแต่แค่เงินทอง
ธรรมไม่พร่องศีลไม่พล้ำเลิศล้ำเอย ฯ

เพชรมณีใช่มีอยู่ทุกภูผา
กฤษณาใช่หาได้ทุกไพรสณฑ์
แม้ช้างเผือกใช่เลือกได้ทุกตำบล
เมธิชนใช่มีทั่วทุกครัวเรือน ฯ

สัญชาติลิงจองหองมันพองขน
สัญชาติคนจองหองพองใจเหลิง
ทั้งลืมตัวเมาตนจนเปิดเปิง
จิตมันเจิ่งเริงอำนาจเช่นชาติลิง ฯ

ทำงานใดทำให้จริงอย่าทิ้งหลัก
และรู้จักกาลเวลาหาเหตุผล
ทำงานดีมีคนภักดิ์เทิดศักดิ์ตน
ค่าของคนคือผลงานตระการคุณ ฯ

ข้าวเต็มรวงพวงลู่ไม่ชูก้าน
คนเป็นงานไม่เผยอเสนอหน้า
คนรู้จริงเก่งจริงนิ่งวาจา
ไม่เบ่งบ้าอวดหรูเที่ยวชูคอ ฯ

กายอยู่ในนามอยู่นอกกรอกกันทั่ว
จะดีชั่วชนเขารู้อยู่ประจักษ์
จะปกปิดมิดบ้างในบางพัก
ไม่เนิ่นนักประจักษ์ทั่วว่าชั่วดี ฯ

เหงื่อพ่อแม่แต่ละหยาดสาดเพื่อลูก
จิตหวังปลูกอนาคตให้สดใส
ลูกรู้คุณบุญส่งผลอำไพ
เศร้าตรอมใจในเมื่อลูกถูกมลทิน ฯ

จบมงคลภาษิตประดิษฐ์พจน์
ร้อยแปดบทแทรกรสธรรมนำเสนอ
มงคลเกิดประเสริฐผลดลเลิศเลอ
เพราะเพื่อนเกลอยึดธรรมนำหลักใจ ฯ

ทำบุญอย่างประหยัด

มนูญ ธารานุมาศ

คำว่า "บุญ" ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน แปลความหมายว่า เครื่องชำระสันดาน ความดี กุศล ความสุข

ประหยัด คือ กระเหม็ดกระแหม่

สิ่งที่เลวทรามเป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนและคนอื่น ชื่อว่าความชั่วคือ บาป สิ่งที่ชอบธรรมเป็นไปเพื่อประโยชน์แก่ตนและบุคคลอื่นชื่อว่าความดีคือ บุญ

บาปนั้นมีแต่โทษเพราะจะเห็นได้ว่า พอเริ่มทำเข้าก็เดือดร้อน ใจคอไม่สบาย ไม่เป็นสุข หวาดระแวง บางทีผลที่สุดต้องโทษจำคุก หรือถูกศาลตัดสินประหารชีวิต ตรงกันข้ามกับบุญ ซึ่งพอเริ่มคิดทำ จิตใจก็ปลอดโปร่งแจ่มใส เป็นสุขไม่คิดที่จะตระหนี่เหนียวแน่น เพราะเหตุนี้เอง พุทธศาสนิกชนจึงพากันนิยมทำบุญมากกว่าคิดทำบาป ทำให้เกิดมีประเพณีหรือพิธีต่าง ๆ ขึ้นมากหลาย

แม้ชาวเราจะนิยมทำบุญกันเป็นอันดีอยู่แล้ว แต่ก็ยังมีชนส่วนมากไม่ทราบซึ้งถึงหลักการของการทำบุญว่า มีอะไรและทำอย่างไรจึงจะเป็นทางมาแห่งบุญโดยวิธีอื่นบ้าง

พระพุทธเจ้าตรัสว่า

"ผู้ใดเทน้ำล้างหม้อหรือน้ำล้างชามก็ตามลงในหลุมน้ำครำ หรือทางน้ำโสโครก ซึ่งมีสัตว์มีชีวิตเกิดอยู่ในนั้นด้วยคิดว่า สัตว์ในนั้นจะได้อาศัยเลี้ยงชีวิต ดังนี้แล้ว เราก็ยังกล่าวว่า นั่นเป็นทางมาแห่งบุญ เพราะการทำเช่นนั้นไม่ต้องกล่าวถึงการให้ทานแก่มนุษย์ด้วยกัน" ดังนี้

จะเห็นได้ว่าหลักใหญ่ของการทำบุญนั้นอยู่ที่ความเต็มใจ หรือมีจิตใจอันประกอบด้วยศรัทธานั่นเอง เมื่อพิจารณาเห็นอะไรดี อะไรไม่ดี อะไรทำขึ้นแล้วยังประโยชน์ให้สำเร็จแล้วกระทำลงไป ดังนี้ย่อมได้ชื่อว่า ทำบุญ ได้บุญโดยแท้ ทั้งจะมีผลเต็มตามวัตถุประสงค์ที่มุ่งหมายด้วย

หลักสำคัญแห่งการทำบุญตามแนวทางพระพุทธศาสนามีอยู่ ๓ ประการ เรียกว่า บุญกิริยาวัตถุ ได้แก่

ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการบริจาคทาน
สีลมัย บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล
ภาวนามัย บุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนา คือ อบรมจิตใจ

สำหรับเรื่องนี้หมายเอาเฉพาะทานมัยเป็นสำคัญ แต่อย่างไรก็ดี มีทานวิธีต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับทานมัยและควรบำเพ็ญให้เหมาะสมดังจะได้กล่าวถึงต่อไป

ในประเพณีไทยทางพระพุทธศาสนามีวิธีทำบุญที่เป็นทานมากหลายทั้งงานมงคลและงานอวมงคล ซึ่งส่วนมากมักเกี่ยวกับพิธีการทางสงฆ์เป็นสำคัญ

นอกจากนี้ท่านยังแสดงว่า

"ผู้ให้อาหารชื่อว่า ให้วรรณะ
ผู้ให้ยานชื่อว่า ให้ความสุข
ผู้ให้ประทีปชื่อว่า ให้จักษุ
ผู้ให้ที่พักที่อาศัยชื่อว่าให้ทุกสิ่งทุกอย่าง
ผู้ให้ของที่พอใจ ย่อมได้ของที่พอใจ
ผู้ให้วัตถุอันเลิศ ย่อมได้วัตถุอันเลิศ

ผู้ให้ของดี ย่อมได้ของดี

ผู้ให้ฐานะอันประเสริฐ ย่อมเข้าถึงฐานะ
อันประเสริฐ

ผู้ใดให้ของเลิศ ให้ของดี ให้ฐานะอัน
ประเสริฐ ผู้นั้นจะเกิดใน
ที่ใด ๆ ย่อมมีอายุยืน มียศในที่นั้น ๆ"

เหล่านี้จึงเป็นแนวทางเพื่อไว้พิจารณาสำหรับผู้จะทำบุญอย่างประหยัด ด้วยประการฉะนี้

ท้าวมหาพรหม

คุณหญิงพรพรรณ ธารานุมาศ

ก่อนอื่น ข้าพเจ้าต้องรีบบอกกล่าวว่า ข้าพเจ้าไม่รู้จักกับท่านท้าวมหาพรหม เคยแต่นั่งรถผ่านวิมานของท่าน ไม่ว่าครั้งใดที่ผ่านไป ครั้งนั้นเป็นต้องเห็นศิษยานุศิษย์ของท่านจุดธูปเทียนบูชาท่าน พร้อมกับถวายพวงมาลัยน้อยใหญ่เรียงรายรอบวิมานอันโสภานั้น ไม่มีเวลาใดเลยที่ท่านประทับอยู่องค์เดียวโดยปราศจากลูกศิษย์ บางครั้งบางคราวยังมีการฟ้อนรำขับร้องถวายอีกด้วย

เมื่อเรียนหนังสืออยู่ชั้นประถม คุณครูบอกว่า บนสวรรค์มีพระพรหมอยู่ ๑ องค์ ท่านอยู่บนสรวงสวรรค์ชั้นสูงกว่าเทพยดาองค์อื่น ๆ ท่านไม่มีหน้าที่อันใดนอกจากเสวยทิพยสุขอันเกิดจากการบำเพ็ญกุศลกรรมไว้ในมนุษยโลก

ครั้นเรียนชั้นมัธยม คุณครูบอกว่า การที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงปฐมเทศนานั้น เพราะท่าน

ท้าวสหัมบดีพรหมทูลอาราธนาให้ทรงประกาศพระธรรมจักร ยังแสงสว่างแก่ชาวโลกทั้งมวล

ต่อมาเมื่อเรียนชั้นเตรียมอุดมศึกษา อาจารย์ท่านบอกว่า พระพรหมนั้นเป็นตำแหน่ง มิได้เป็นชื่อเฉพาะของเทพยดาองค์ใดองค์หนึ่ง หากมนุษย์ผู้ใดก็ตามถ้าประพฤติธรรมถึงขั้น ก็จะไปเกิดบนสรวงสวรรค์ และเมื่อมีคุณสมบัติครบถ้วนก็จะได้รับเลือกจากเทพยดาทั้งมวล ให้ดำรงตำแหน่ง "พระพรหม"

ทว่าเมื่อเข้าศึกษาในชั้นอุดมศึกษา อาจารย์ท่านกลับบอกว่า พระพรหมที่แท้จริงนั้นมีจำนวนมากมายสุดที่จะบรรยายได้ สวรรค์ชั้นพรหมนั้นอยู่เหนือสวรรค์ชั้นฉกามาพจร คือ จาตุมหาราชิกะ ดาวดึงส์ ยามา ดุสิต นิมมานรดี ปรนิมมิตวสวดี ต่อจากนั้นจึงเป็นสวรรค์ชั้นพรหม ชื่อว่า รูปพรหม พรหมที่มีรูปร่าง มีถึง ๑๖ ชั้น เรียกว่า โสฬสพรหม หรือ โสฬสพิมาน ซึ่งแต่ละชั้นก็มีชื่อไพเราะเพราะพริ้ง เป็นต้นว่า อาภัสสรภูมิ และอกนิษฐภูมิ หรือที่ศรีปราชญ์เรียกว่า อกนิษฐพรหม เป็นต้น

ต่อจากนั้นก็ยังมีพรหมโลกอีก ๔ ชั้น เรียกว่า อรูปพรหม เป็นพรหมที่ไม่มีรูป มีแต่จิต ท่องเที่ยวไปในวิมานต่าง ๆ

เมื่อข้าพเจ้าสำเร็จการศึกษาขั้นอุดมศึกษาแล้ว ก็ได้ศึกษาชั้นปริญญาเอกกับ "พระบรมครู" แห่งสำนักพุทธศาสตร์ ซึ่งทรงประศาสน์วิชาการไว้ถึง ๘๔,๐๐๐ วิชาด้วยกัน ท่านได้ทรงสอนว่า

"พรหมนั้นหมายถึง ผู้เป็นใหญ่ หรือผู้ใหญ่ได้แก่ผู้มีคุณธรรมบริบูรณ์ ๔ ประการได้แก่

เมตตา	คิดและทำให้ผู้อื่นมีความสุข
กรุณา	คิดและทำให้ผู้อื่นพ้นจากความทุกข์
มุทิตา	ยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี ไม่อิจฉาริษยา
อุเบกขา	วางใจเป็นกลาง พิจารณากรรมเมื่อไม่สามารถจะช่วยได้ และไม่ซ้ำเติมในเมื่อเขาได้รับความวิบัติ"

พระบรมครูตรัสว่า ผู้ใดก็ตามที่มีพรหมวิหารธรรมทั้ง ๔ ประการนี้ครบบริบูรณ์เป็นนิตย์สม่ำเสมอ ผู้นั้นชื่อว่าเป็น "พระพรหม"

เป็นอันว่า เราทุกคนก็สามารถเสกตนเองให้เป็นพระพรหมได้ด้วยคาถา เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา อันเปรียบเสมือนพรหมสี่หน้า ที่คอยสอดส่องสารทุกข์สุกดิบของคนทั้งสี่ทศนั่นเอง

แล้วใครคือ "ท้าวมหาพรหม" พระพรหมผู้ยิ่งใหญ่ พระบรมครูตรัสไว้ว่า "พฺรหฺมาติ มาตาปิตโร" แปลความว่า "*มารดาบิดาท่านว่าเป็นพรหม*"

ถ้าอย่างนั้น ท้าวมหาพรหมก็ประดิษฐานอยู่ในบ้านของเรานั่นเอง เรามาทำบ้านของเราให้เป็นวิมาน แล้วอัญเชิญท้าวมหาพรหมท่านประดิษฐาน ประพฤติคุณธรรมความดีต่างธูปเทียนดอกไม้ บูชาท่านท้าวมหาพรหมทุกวิมานทั่วกันเทอญ.

ผู้ที่นำพวงหรีดและดอกไม้มาคารวะศพ

๑. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
๒. ศาสตราจารย์ ดร. เกษม สุวรรณกุล
๓. คณะวิทยาศาสตร์ จุฬาฯ
๔. สโมสรอาจารย์ จุฬาฯ
๕. ฝ่ายวางแผน จุฬาฯ
๖. สำนักงานจัดการทรัพย์สิน จุฬาฯ
๗. สถาบันวิทยบริการ จุฬาฯ
๘. บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาฯ
๙. สถาบันบัณฑิตบริหารธุรกิจ จุฬาฯ
๑๐. สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์การแพทย์ จุฬาฯ
๑๑. สภาคณาจารย์ จุฬาฯ
๑๒. สถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม จุฬาฯ
๑๓. ภาควิชาพฤกษศาสตร์ จุฬาฯ
๑๔. ภาควิชาธรณีวิทยา จุฬาฯ
๑๕. ภาควิชาชีววิทยา จุฬาฯ

๑๖. ฝ่ายวิชาการ จุฬาฯ

๑๗. ภาควิชาฟิสิกส์ จุฬาฯ

๑๘. ภาควิชาจุลชีววิทยา จุฬาฯ

๑๙. ศูนย์เครื่องมือ จุฬาฯ

๒๐. คณะแพทยศาสตร์ จุฬาฯ

๒๑. วิทยาศาสตร์ทางทะเล จุฬาฯ

๒๒. คณะอักษรศาสตร์ จุฬาฯ

๒๓. ภาควิชาวิทยาศาสตร์ทั่วไป จุฬาฯ

๒๔. ภาควิชาวิทยาศาสตร์ทางการถ่ายภาพ จุฬาฯ

๒๕. คณะครุศาสตร์ จุฬาฯ

๒๖. คณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาฯ

๒๗. ศูนย์พันธุวิศวกรรมและเทคโนโลยีชีวภาพแห่งชาติ

๒๘. Rice Tissue Culture C.U.

๒๙. นิสิตภาควิชาพฤกษศาสตร์ จุฬาฯ

๓๐. ดร. สุจิต บุญบงการ

๓๑. อบฉันท์–สุพล

๓๒. ปราณี–ประพันธ์ เวชชาชีวะ

๓๓. อดุล–ดาริล จันทร์สุทัศน์

๓๔. เติมศักดิ์—สายจิตร กฤษณามระ

๓๕. สมนึก—ศจี พูนทรัพย์

๓๖. รศ.ดร. เอนก หิรัญรักษ์

๓๗. โพธิพงษ์—ยุพา ล่ำซำ

๓๘. สมชาย—บัวรอง แซ่ลิ้ม

๓๙. ไววิทย์—พรรณี พุทธธารี

๔๐. คุณเพิ่มสิน—สุนีย์ ศิริรัตน์อัสดร

๔๑. จิตติ—วิกันดา ทังสุบุตร

๔๒. ทังสุบุตร บ้านเจริญพาศน์

๔๓. พงษ์—สุเพ็ญ หาญอุตสาหะ

๔๔. วิชา—ผจงจิต วนดุรงค์วรรณ

๔๕. กฤษณ์—พินทุสร ปทุมราช

๔๖. ทองจุล—พรพิมล สิงหกุล รองผู้ว่าราชการกรุงเทพ-มหานคร

๔๗. วิรุฬห์—ขนิษฐา หาญอุตสาหะ

๔๘. ดร.กระมล—ชูใจ ทองธรรมชาติ สำนักนายกรัฐ-มนตรี

๔๙. บริษัทกรุงสยามอินเตอร์ไพรส์ จำกัด

๕๐. บริษัทเงินทุนหลักทรัพย์ธนชาติ จำกัด

๕๑. สวนกุหลาบรุ่น ๙๒—๙๔

๕๒. ธนบุรีการค้า

๕๓. ถนัด—โมลี คอมันตร์

๕๔. วรี—จ๊อยซ์ วีรางกูร

๕๕. วราจิต นิติพน และครอบครัว

๕๖. วัชราภัย

๕๗. จำรูญ วัชราภัย และภรรยา

๕๘. โชติ—นิตา ศรวิศาล

๕๙. วิรัช ณ สงขลา

๖๐. สุวิทย์ อังศวานนท์ และครอบครัว

๖๑. พิมพ์รัก (วัชราภัย) ไทยง หิรัญชัย—พิมพ์วดี

๖๒. ลูก ๆ คุณทวี สนิทวงศ์

๖๓. พล.ร.อ. อดุล—ปราณี ตุลยานนท์

๖๔. คุณหญิงสมหญิง โปษยานนท์

๖๕. BILLING—SALES ADMIN I.B.M.

๖๖. ภัตตาคารผ่านฟ้า

๖๗. เสน่ห์—ขจิตพรรณ ไทยเพ็ชร์

๖๘. ครอบครัว ชูประวัติ

๖๙. คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

๗๐. สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

๗๑. สภาสังคมสงเคราะห์

๗๒ มูลนิธิอุปถัมภ์สงฆ์ พ.ส.ล.

๗๓. มูลนิธิประทานพรเยาวชน ในพระบรมราชูปถัมภ์

๗๔. โรงเรียนวันอาทิตย์ของมูลนิธิประทานพรเยาวชน ในพระบรมราชูปถัมภ์

๗๕. สากลทันตแพทย์

๗๖. ครอบครัวปุญญานุภาพ

๗๗. อุดม—ประหยัด ชาตบุตร

๗๘. ปีติ สุขะกุล

๗๙. ศิริการท่องเที่ยว

๘๐. ปั๋พพัชชาภีนาคาร (ตั้นกิมกี่)

๘๑. ครอบครัวไวทยินทร์

๘๒. ปริยรรค์—สุจินต์ ชัยมังคลานนท์

๘๓. บุญช่วย—ถวิล มรกตจินดา

๘๔. อักษรจุฬาฯ รุ่น ๐๑

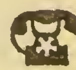
๘๕. สายจิตร สิงหเสนี
๘๖. โรงพิมพ์กิตติวรรณ
๘๗. บ้านผ่านฟ้า
๘๘. มูลนิธิส่งเสริมกิจการศาสนาและมนุษยธรรมฯ
๘๙. บ้านคลองจินดา
๙๐. ชมรม ๒ มกราคม
๙๑. น.อ. ประยงค์ สุวรรณบุบผา และครอบครัว
๙๒. วุฒิ—ประจวบ วรนันท์
๙๓. รุจา บุญอาภา
๙๔. เผด็จ นิรมล นิธิดา สวัสดิบุตร
๙๕. บางกะปิแก๊ส ศักดา สุวรรณธาราเรือง
๙๖. ทิวา—วรพรรณ สุกุมลจันทร์ และครอบครัว
๙๗. ไม่ปรากฏชื่ออีกหลายราย

หากมีขาดตกบกพร่อง ขอได้โปรดอภัย

เจ้าภาพในการสวดพระอภิธรรม

จันทร์	*๒๒ กรกฎาคม ๒๕๒๘*	วัดมกุฏกษัตริยาราม
อังคาร	*๒๓ กรกฎาคม ๒๕๒๘*	คุณหญิงโมลี คอมันตร์ และครอบครัว
พุธ	*๒๔ กรกฎาคม ๒๕๒๘*	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
พฤหัสบดี	*๒๕ กรกฎาคม ๒๕๒๘*	น้อง–หลาน วัชราภัย
ศุกร์	*๒๖ กรกฎาคม ๒๕๒๘*	สวนกุหลาบรุ่น ๙๒–๙๔ คณะวิทยาศาสตร์ : ภาควิชาพฤกษ-ศาสตร์ : ภาควิชาชีววิทยา : ภาควิชาจุลชีววิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัย–ธรรมศาสตร์
เสาร์	*๒๗ กรกฎาคม ๒๕๒๘*	น้อง ลูก หลาน
อาทิตย์	*๒๘ กรกฎาคม ๒๕๒๘*	ทำบุญ ๗ วัน น้อง ลูก หลาน ญาติ มิตร บริวาร
เสาร์	*๓ สิงหาคม ๒๕๒๘*	ครอบครัวหาญอุตสาหะ
เสาร์	*๑๐ สิงหาคม ๒๕๒๘*	โรงพิมพ์กิตติวรรณ
เสาร์	*๑๗ สิงหาคม ๒๕๒๘*	บริวารบ้านผ่านฟ้า
เสาร์	*๒๔ สิงหาคม ๒๕๒๘*	มูลนิธิส่งเสริมกิจการศาสนาและ–มนุษยธรรม ในพระราชอุปถัมภ์แห่งสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

เสาร์	*๓๑ สิงหาคม ๒๕๒๘*	มูลนิธิประทานพรเยาวชน ในพระบรมราชูปถัมภ์
เสาร์	*๗ กันยายน ๒๕๒๘*	ญาติบ้านคลองจินดา
อาทิตย์	*๘ กันยายน ๒๕๒๘*	ทำบุญ ๕๐ วัน น้อง ลูก หลาน ญาติ มิตร บริวาร
เสาร์	*๑๔ กันยายน ๒๕๒๘*	ชมรม ๒ มกราคม
อาทิตย์	*๑๕ กันยายน ๒๕๒๘*	โอ เอ๋ หลานคุณเย่า
จันทร์	*๑๖ กันยายน ๒๕๒๘*	อุ่น–ศรี อุณห์ศิริ น้อง
อังคาร	*๑๗ กันยายน ๒๕๒๘*	ฌาปนกิจ เวลา ๑๗.๐๐ น.

พิมพ์ที่ห้างหุ้นส่วนจำกัด โรงพิมพ์กิตติวรรณ
๖๕๖/๑๘๗ ซอยศรีทองดี ถนนจรัญสนิทวงศ์ กทม. ๑๐๗๐๐ ๔๒๔๗๐๓๕
นายทรงเกียรติ เมณฑกา ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา พ.ศ. ๒๕๒๘ ๔๒๔๙๐๗๒

เจ้าภาพสวดพระอภิธรรม

มูลนิธิสมเด็จพระสังฆราช (อุฏฐายีมหาเถร)
มูลนิธิมหาวชิราลงกรณ์
มูลนิธิสิรินธร
มูลนิธิธัมมสิริ
มูลนิธิสงเคราะห์คนเป็นโรคเรื้อน
ชมรม ๒ มกราคม

เจ้าภาพในวันเสาร์ที่ ๑๔ กันยายน

ขอขอบพระคุณ

ขอขอบพระคุณ และอนุโมทนา ทุกท่านที่ร่วมในการบำเพ็ญกุศล เป็นเจ้าภาพในการสวดพระอภิธรรม วางพวงหรีด พวงมาลัย ดอกไม้ ตลอดถึงมาร่วมในการฌาปนกิจศพ คุณแม่เชย วัชราภัย

หากมีความบกพร่องประการใด ขอได้โปรดประทานอภัยด้วย

ถาวร-มนทกานต์ วัชราภัย
พรพรรณ-มนูญ ธารานุมาศ